

Notes

NOTES

VOLUM 37
2022

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló.

Notes

Revista miscel·lània de recerca i divulgació sobre Mollet del Vallès i el Baix Vallès
Volum 37 (gener de 2022)
Revista anual, des de 1987

© dels articles: els autors

© de l'edició: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès
Plaça Major, 1
08100 Mollet del Vallès
cem@molletvalles.cat
www.molletvalles.cat/cem

Notes no es fa responsable del contingut ni de les opinions expressades
en els articles que s'hi publiquen.

Edició: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès

Coordinació: Jordi Bertran Duarte

Consell de redacció: Jordi Bertran Duarte, M. Rosa Boada Gallego,
Raul Broto Cervera, Marc Fernández González, Oriol Fort Marrugat,
Jaume Noró Camats, Rosa M. Securún Fuster, Asunción Valiente Bermejo

Revisió d'estil i lingüística: M. Rosa Boada Gallego

Traducció a l'anglès: OLISTIS, SCCL

Fotografia de portada: vista de Can Gomà des del campanar de l'església de Sant
Vicenç de Mollet, dècada de 1950. Font: Antoni Llorens i Martín, Arxiu Històric
Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV). Millora fotogràfica: Carles Llorca Rovira

Disseny gràfic portada: Laia Bosch Valentí

Disseny gràfic i compaginació interior: Marcel Galobart i Argemí

Impressió: IG Santa Eulàlia

Tiratge: 500 exemplars

ISSN versió impresa: 1578-6009

ISSN versió electrònica: 2385-4367

ISBN: 978-84-946558-5-2

DL: B-37-059-1987

Notes està indexada a Dialnet i RACO; avaluada a MIAR.

La versió electrònica de *Notes* està subjecta a una llicència Creative Commons del
tipus "Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada" (cc by-nc-nd).

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
Josep Monràs	
MISCEL·LÀNIA	7
Les missions populars a Mollet del Vallès (1742-1999)	9
Judith Armiño	
Joan Tura Ros (1912-1941), el pagès molletà estudiós i diligent que morí a Mauthausen. Un cruel camí, una fonda absència	27
Montserrat Tura	
La Casa Blava (Mollet del Vallès, 1958-2006), una llibreria de conte explicada des de dins	51
Montserrat Ros i Glòria Arimon	
El creixement espectacular de la Llagosta en les dècades de 1960-70	61
M. Àngels Suárez	
Textos testimoni d'una època, el Mollet de 1968. Un poble en plena transformació urbanística ..	103
Jaume Noró	
Mollet del Vallès, ciutat implicada en les planificacions de les Nacions Unides	127
Raúl González	
MEMÒRIA ORAL	137
La Rosario de Can Gomà, protectora i memòria històrica d'aquest equipament cultural molletà	139
Glòria Arimon	
RECERCA JOVE	157
Il·lustració científica i naturalista. Tastet de catàleg il·lustrat de deu herbes remeieres del Vallès ...	159
Paula Tura	
PATRIMONI	169
L'herbari de Mn. Andreu Malgà (1873-1919) i la seva restauració	171
Dolors González	
Valleoriolf. Camps vermells. L'explosivisme de Joan Abelló i l'art del paisatge	183
Àlex Garcia	
Els murals de l'Institut de Mollet del Vallès. Un projecte educatiu i artístic amb vocació de continuïtat	189
Rocio Abalos	

Presentació

Des de fa més de trenta anys, la Diada de Sant Vicenç –la nostra Festa Major d’hivern– és el moment on podem tocar i gaudir de la revista *Notes* acabada d’arribar d’impremta. Unes pàgines que ens remetien als resultats de noves recerques, a la recuperació de la memòria oral i a la difusió del nostre patrimoni. Unes pàgines que són el resultat final de mesos o anys d’investigació i la suma de l’esforç col·lectiu de persones i institucions.

L’any que acabem de deixar enrere –el 2021–, el recordarem pel comiat de dos molletans excepcionals. Dos molletans de convicció, que no pas de naixement, que van contribuir, com pocs, a fer ciutat. Dos personatges que van estimar Mollet i van apostar, de manera decidida, per la recuperació i normalització de la cultura molletana després d’anys de silenci i oblit. El passat 30 de juliol ens deixava Mn. Joan Galtés i Pujol (Barcelona, 1945-2021) i, el 10 de novembre, Mn. Joaquim Brustenga i Miquel (Rubí, 1935-2021).

Mn. Joan Galtés arriba a Mollet el 1978, quan encara no feia ni un any de les primeres votacions democràtiques –les eleccions generals del 15 de juny de 1977– després de la dictadura franquista. El nou rector, més enllà de les tasques pastorals, s’implicarà en la vida cultural molletana. Serà l’impulsor de la Sala Fiveller, un espai de cultura, vinculat a la Parròquia, inaugurat el 1981. El 1985 publica la *Guia històrico-artística de l’església de Sant Vicenç de Mollet*, un llibre escrit des del rigor acadèmic que pot considerar-se el precursor immediat –el número zero– del que poc després serà *Notes*. El 15 de novembre de 1987 es presenta, a la Sala Fiveller, el primer volum de *Notes*, amb escrits del mateix Galtés, persones vinculades a la Sala Fiveller i alguns joves universitaris. Aquell mateix any, Mn. Galtés serà traslladat a Barcelona però la continuïtat de la revista estarà garantida, gràcies al compromís d’aquells joves universitaris i el suport de la Sala Fiveller.

Mn. Joaquim Brustenga arriba a Mollet el 1991. El Mollet que troba Brustenga és molt diferent al de Galtés. La voluntat transformadora dels primer ajuntaments democràtics, malgrat la manca de recursos, comença a donar resultats. A més a més, Mollet viu submergida en l’eufòria olímpica com a subseu que acollirà el Tir Olímpic de les XXV Olimpíades (Barcelona 92). Mollet està en plena transformació urbanística i l’activitat associativa i cultural és intensa. Mn. Galtés ràpidament s’integra a Mollet i dona suport a l’activisme cultural. Amb ell es constituirà la Comissió organitzadora del Mil·lenari, on Ajuntament i Parròquia treballaran conjuntament en el que serà una gran commemoració –festiva i alhora solemne– i una gran oportunitat per prendre consciència col·lectiva d’orgull de ciutat. D’aquesta col·laboració sorgirà també el llibre *Moledo-Mollet 993-1993* i la creació del Centre d’Estudis Molletans, que es constituïa formalment el 22 de gener de 1994.

Mn. Brustenga, persona afable i treballador incansable, va deixar petjada i bons records allà on va anar. A Mollet va ser l’impulsor de la residència La Immaculada i l’església de Santa Rosa, inaugurades –el

2001– al final de la seva estada sacerdotal a Mollet. L'any 2002 se'n va a un nou destí: Mataró.

Amb aquest nou volum de *Notes* ja són més de sis-cents articles publicats, més de tres-cents estudiosos que han publicat recerques i centenars de ciutadans i ciutadanes que hi col·laboren i hi donen suport cada any perquè la revista que teniu a les mans arribi puntual a la seva cita amb Sant Vicenç.

Em plau novament convidar-vos a la lectura d'articles, com sempre, molt interessants. La meva enhorabona i gratitud als autors i a les autores –els indubtables grans protagonistes– i també a totes les persones que han fet possible aquest *Notes* 37: informants, arxivers, entrevistats, joves estudiants, Consell de Redacció, serveis municipals, revisors, traductors i impressors. També vull agrair, un any més, el suport incondicional de l'empresa KAO, que des de 1993 patrocina *Notes*, i a tot el grup de persones, al voltant dels consells Directiu i Assessor del CEM, amb el seu director al capdavant, perquè un any més, treballen intensament per construir la nostra identitat com a ciutat.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde i president del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

Les missions populars a Mollet del Vallès (1742-1999)

Judith Armiño Alarcón*

Resum: El present article exposa la cronologia de les missions populars a Mollet del Vallès durant els segles XVIII, XIX i XX. La investigació utilitza un aplec de diferents fonts, per tal de fer una visió integradora sobre els fets que acompanyaren la història i la religiositat cristiana del poble molletà.

Paraules clau: Catalunya, cultura popular, missió popular, Mollet del Vallès, religió, santa missió, segles XVIII-XX

The popular missions in Mollet del Vallès (1742-1999)

Abstract: This article provides a chronological overview of the parish missions organised in Mollet del Vallès during the eighteenth, nineteenth and twentieth centuries. The research draws on different sources to assemble a comprehensive picture of the events that shaped the history and Christian faith of the people of Mollet del Vallès.

Keywords: Catalonia, popular culture, parish mission, Mollet del Vallès, religion, holy mission, eighteenth, nineteenth and twentieth centuries

---

1. Introducció

Les missions populars, parroquials o santes missions com eren mencionades en l'època, fan referència a tota aquella acció extraordinària d'(re)evangelització a persones ja cristianes, amb l'objectiu de revifar el sentiment religiós o rectificar les conductes dels seus habitants segons la moral catòlica. Aquesta pràctica religiosa té una tradició històrica que es perd en els temps medievals, amb personatges transcendents com sant Vicenç Ferrer. Com a conseqüència

del Concili de Trento, la fundació dels jesuïtes i les evangelitzacions a nous territoris, la missió popular quedà fortament consolidada com a plataforma instrumental d'aquest context religiós i polític de la Contrareforma o, més ben referenciat, la Reforma Catòlica, amb fixacions de diverses metodologies missioneres i organitzacions freqüents de les missions, amb resultat de la culminació última d'un esplèndid segle divuit missioner (Rico, 2006).

Al segle XIX, en canvi, es desvirtuà el valor emocional del Barroc

* Historiadora, 1992judith@gmail.com

Article rebut el 22 de setembre de 2019; acceptat el 7 de juny de 2021.

d'aquestes campanyes itinerants. Les successives alternances de poder entre absolutistes i liberals van fer de les missions populars un instrument reaccionari, de mer tall conservador i campanyes formals dels aspectes antiliberals. L'esvaniment definitiu va ser amb Mendizábal i la publicació del decret de 1836, en què van ser suprimits ordes religiosos i congregacions, i s'establí el procediment definitiu d'exclaustracions i desamortitzacions que les feien possibles. Tot i que l'activitat missionera mai es va aturar (Ruíz, 1998) -bona prova en fou la fundació a Catalunya de la congregació dels claretians a mitjans del segle XIX- amb el franquisme es va tornar a unir un suport institucional a la causa catòlica en l'ideal del nacionalcatolicisme (Bernal, 2015). Finalment, i en síntesi, l'acció missionera a Mollet segueix aquesta lògica temporal, com veurem a continuació.

2. El cas de Mollet: antecedents, objectius i metodologia¹

La historiografia sobre les missions populars, en comparació a altres estudis històrics, és relativament escassa. En els darrers anys aquesta temàtica d'investigació ha vist un progressiu augment de publicacions.²

Els antecedents bibliogràfics sobre Mollet són també molt es-

casos. Boter de Palau (2002) dedica un capítol a la missió de l'any 1954 dins del llibre *L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* i Ventura (2017) publica un article en el qual s'estableix una primera cronologia missional a la ciutat, els anys 1930, 1954, 1962 i 1999.

A partir d'aquestes dues citacions bibliogràfiques essencials, i a exemple d'altres localitats,³ aquest treball de recerca històrica vol expandir els coneixements d'aquests fets religiosos i contribuir a la construcció de la història religiosa molletana dels segles XVIII, XIX i XX. Amb aquest objectiu s'utilitzen fonts d'origen administratiu (llibres d'actes de l'Ajuntament de Mollet) i fons personals (Joan Ventura i Maynou i Joan Aliguer i Vegué)⁴. Encara que l'arxiu parroquial de Mollet, on es registrava informació des del segle XVI, es va destruir durant la Guerra Civil, han quedat altres registres (notícies en la premsa de l'època i anotacions de congregacions religioses) que han possibilitat una reconstrucció dels fets.

3. Les missions del segle XVIII

Es conserven poques notícies sobre les primeres missions populars a Mollet. En aquest estudi s'han localitzat cinc missions entre 1742 i 1790, però és molt possible que abans n'hi haguessin d'altres.

¹ Agraïm les facilitats del Centre d'Estudis Molletans (en especial de Jordi Bertran i Joan Ventura) i de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (Dolors González).

² Vegeu la síntesi sobre la historiografia a Armiño (2019).

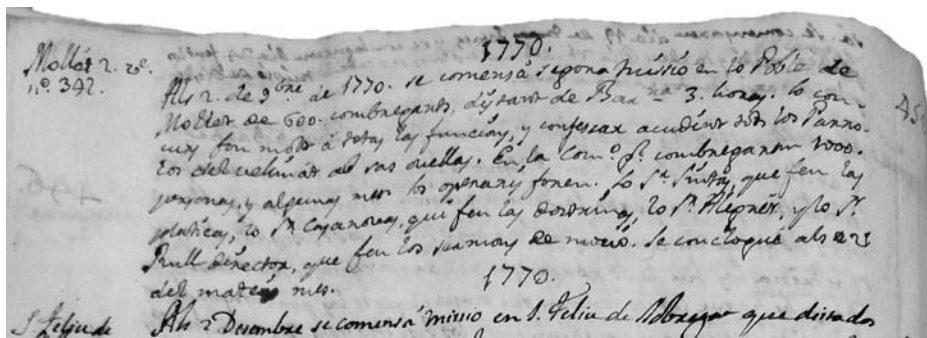
³ Banyoles (Rodríguez, 2010), Cabanes (Gimbernat, 2017), Cabrianes (*Memòria gràfica de Cabrianes. La Santa Missió. Any 1954*), Sant Feliu de Guíxols (Zaragoza, 2010), etc.

⁴ Incorporat el setembre de 2019 a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV).

En les missions populars de Mollet, fetes per la Congregació de la Missió de Barcelona, s'hi troba la dinàmica habitual dels pares paüls des de l'inici de la seva activitat a Catalunya. Les missions eren pedagògiques, caracteritzades per la realització de l'acció missional en unes dates que no coincidissin amb cap tasca important del camp ni amb cap solemnitat eclesiàstica. La duració era superior a altres tipologies missionals, amb un mínim de quinze (habitualment uns vint-i-dos dies de mitjana), per tal de tenir temps suficient i disponibilitat dels habitants per aprofundir en la doctrina impartida (Armiño, 2019). Així doncs trobem per Mollet:

- 1742, del 23 de maig al 14 de juny,⁵ 23 dies on combregaren 900 persones.

- 1759, del 22 abril al 7 de maig,⁶ 16 dies i 550 ànimes de comunió,⁷ on combregaren 500 persones.
- 1770, del 2 novembre al 25 de novembre,⁸ 24 dies, on cal destacar que “lo concurs fou molt a totes les funcions i [a] confessar acudint tots los pàrrocos del vehinat amb sas ovelles”, és a dir, que les parròquies properes van unir-se a la missió amb els seus habitants i mossens, que segons l'escrit foren 1000 fidels.
- 1781, del 7 novembre al 26 de novembre, 20 dies i 470 ànimes de comunió, on combregaren 750 persones.⁹
- 1790, del 23 abril al 15 de maig,¹⁰ 23 dies on combregaren 300 persones.

Figura 1. Registre de la missió de 1770. Font: Archivo Provincial de la Congregación de la Misión (APCM)

⁵ Archivo Provincial de la Congregación de la Misión (APCM), Libro de Misiones, f. 18.

⁶ APCM, Libro de Misiones, f. 40.

⁷ L'expressió “ànimes de comunió”, molt habitual en les visites pastorals, es refereix a les persones que hi ha a la parròquia en edat de combregar (no vol dir que la que es dona sigui una xifra segura però serveix d'aproximació) i per tant no coincideix amb les que efectivament combreguen en una missa. En tot cas el nombre d'ànimes de comunió pot coincidir, més o menys, amb els que consten en els llibres o llibretes de comunió pasqual.

⁸ *Ibidem*, f. 53 revers (r.).

⁹ *Ibidem*, f. 61r.

¹⁰ *Ibidem*, f. 75r.

Tenint en compte que Mollet tenia 768 habitants l'any 1787 (Gordi i Vilaginés, 1993), podem afirmar que la participació fou sempre prou important, a excepció de la missió de 1790, on l'assistència fou molt inferior a les anteriors. Segons el registre: “Assystiren poch a confessar per aver corregut la veu que no absolviam”, i aquesta idea iniciada des de Mollet, que els pares missioners no donaven l'absolució, arruïnà també la següent missió a la veïna Martorelles: “Assistiren mol[t]s los de Sant Fost, però lo sermón los renyà a uns y altres de confessar per les veus [que] aviant corregut a Mollet que no absolviam”. Per a les persones d'una societat preindustrial era de màxima importància tenir l'absolució després del sagrament de la confessió, ja que, en cas d'una mort inesperada, cosa força habitual conjuntament amb una escassa esperança de vida, la persona no estava lliure de pecats i no podria accedir directament al cel al no estar en gràcia espiritual.

A diferència del que passarà després, les missions del segle XVIII van resultar gratuïtes per als molletans. La congregació del paüls

en aquells temps finançava la seva obra amb donatius externs i això feia possible la independència de l'operativitat missional (Olabuena, 1997).

4. Les missions del segle XIX

És escassa la informació conservada en aquestes dates, ja que el segle XIX es va caracteritzar per la inestabilitat política, cosa que perjudicà la continuïtat de les missions populars. A diferència del segle anterior, només ha estat possible localitzar un parell de fets missionals:

- 1800, del 29 octubre al 18 novembre,¹¹ 21 dies i 560 ànimes de comunió. Al registre dels pares paüls només trobem “y confesaron muy pocas”. És probable que fos un acte poc concorregut, ja sigui per desinterès dels molletans a raó dels rumors de la missió anterior de 1790 o per alguna impossibilitat d'assistència.
- 1877. Aquesta fou l'última missió dels paüls. Sense més informació (Olabuena, 2008).

Ara bé, la voluntat d'impulsar la religiositat popular a Mollet no es va perdre. Trobem la iniciativa de mossèn Jaume Fabregat, rector de

12

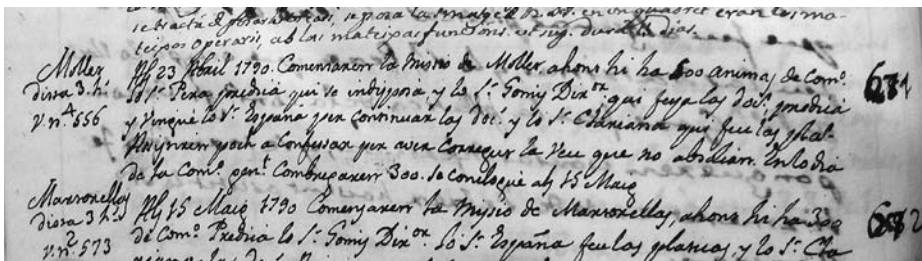

Figura 2. Registre de la missió de 1790. Font: APCM

¹¹ APCM, Libro de Misiones, f. 86c.

la parròquia de Sant Vicenç des de 1897 fins la seva mort el 1920, que va començar a inculcar la pietat catòlica als nens i les nenes de Mollet utilitzant la música i la prèdica de sermons en català. Així ho plasmà aquest crònica:

D'entre moltes milloras que ha fet aquí lo senyor Rector Mossèn Jaume Fabregat sobressurt lo haver introduhit en las funcions religiosas un coro de noyets y un altre de noyetas que 'Is instruheix lo mestre de capella (per ell nombrat y subvencionat) lo jove músich y poeta Joan Santamaría. Aqueixa millora no crech hagués existit may en Mollet. Sembla que no té importància per alguns; però los que estudian las costums populars ja observan que hi va havent una reacció a favor de la moralitat y religiositat; donchs, que, aixis com no 's sentian més que cants flamenchs, principalment per las noyas, deixan aquestos y cantan los que 'Is ensenya lo citat mestre de capella. Això y los sermonets que en català'ns fa cada festa que diu la primera missa, farà que 'i dintre poch anys torní a Mollet la verdadera pau que tanta falta li fa (*La Veu del Vallès*, 1897, 19 setembre, p. 5).

Per què era necessari tornar a aquesta pau? Trobem la resposta de les autoritats de Mollet en la benvinguda del mossèn:

(...) que lo malestar que se sent per tota Espanya es degut al liberalis-

me que molts anys ha que impe-
ra, protegit per lo caciquisme que
es lo criader del anarquisme, dels
odis y divisions de los vehius dels
pobles, nius de disgusts dels Reve-
rents Rectors y sacerdots que per
més esforços que fassin pera tonar
la santa pau al cor dels seus feligre-
sos quedan estrellats al xocar contra
la granítica roca dels cacichs (*La Veu
del Vallès*, 1897, 20 juny, pp. 6-7).

Com veiem, les rivalitats i les friccions entre veïns feien difícil l'adequació d'un clima de pau i calma per tal d'arrelar sentiments religiosos més vivificants. Per tant, la missió era un eina interessant a utilitzar per aquells que volguessin generar treves i concòrdies (Armiño, 2019).

L'interès de mossèn Fabregat en la formació cristiana dels infants fou clau per donar empenta a la participació religiosa quotidiana,¹² ja que aquella canalla serien homes i dones de nou involucrats en la vida religiosa. Així ho expressava a propòsit de la festivitat escolar de 1913:

El Festival escolar va celebrar-se amb tota satisfacció, i, avans de la repartició de premis als nois i noies, nostre apreciat senyor rector mossèn Jaume Fabregat, dirigí la paraula al públic, i amb el llenguatge franc que li es peculiar, explicà el significat de la festa fent ressaltar l'importància d'ella i calificant-la de la nota mes hermosa i simpàtica de la festa major, ja que tot'ella respirava Amor, Desinterès i Abnegació

¹² Fabregat continuà organitzant el cor amb activitats religioses com pregar una novena o convidar predicadors per donar moral (*La Veu del Vallès*, 1900, 20 maig, p. 6; *La Veu del Vallès*, 1901, 17 novembre p. 8).

envers els tendres infants, hemes en formació, i que demà han de ser els puntals més fermes de la societat. Tant afinat parlament fou coronat amb fors picaments de mans (*El Vallès Nou*, 1913, 2 setembre, p. 2).

5. Les missions del segle XX

Amb el canvi de segle, mossèn Fabregat continuarà sent el principal impulsor de les missions populars a Mollet. Encara que no en tenim informació detallada, quedà constància, per la proactivitat d'aquest personatge, que es va celebrar una missió¹³ el 25 d'abril de 1914. Es troba escrit en el llibre d'actes de l'Ajuntament que fou el capellà qui convidà les autoritats molletanes a participar en la benvinguda que van rebre, a l'estació de França de Mollet, els pares encarregats de fer la santa missió.¹⁴ Gràcies a la premsa de l'època sabem que aquella missió la van fer els pares caputxins, un d'ells el pare Pío d'Igualada (*El Vallès Nou*, 1914, 26 abril, p. 3).

Durant la Restauració Borbònica (1874-1931) va continuar la dificultat de l'acció missionera. Així resumeix aquest context històric mossèn Salvador Pibernat¹⁵ en el *Diari de Granollers*:

El socialisme polític anticatòlic, que vol capgirar la societat, manifestant esperit de destrucció en les institucions més santes i sagrades; i els catò-

lics, que afrontant l'avenç anàrquic, lluitan, defensant els interessos de la religió, pàtria i amb les armes de la caritat retornar la pau en la llar dels obrers (1927, 10 maig, p. 1).

En aquests moments, encara que la dictadura de Primo de Rivera comencés el 2 d'octubre de 1923, l'Església farà esforços importants per protegir els obrers catòlics de la captació del "camp socialista esquerrà" (*Diari de Granollers*, 1927, 10 maig, p. 2) en un moment en què a Mollet augmenta la producció industrial (Bernal et al., 2000).

Després de l'inestable dècada de 1920, hi ha constància d'una missió celebrada l'any 1930 (Ventura, 2017). Gràcies a unes notes manuscrites¹⁶ coetànies sabem que aquesta missió va tenir lloc del 5 al 19 d'octubre i va ser organitzada pels missioners claretians (Luís Sellarés i Luís Ribera) i el capellà de Mollet Esteban Oleart. Igual que en la missió de 1914, va haver-hi una forta benvinguda a l'estació de França, que va estar "totalment abarrota- da de público esperando la llegada de los padres misioneros",¹⁷ conjuntament amb la processó del Cos de Portants del Sant Crist. El testimoni del moment explica que els actes van estar molt concorreguts, i a l'Ateneu de Mollet es van organitzar conferències, per tandes, per a homes i dones.

¹³ A Ventura i Vilà (2016, p. 65) apareix una imatge d'una processó que molt possiblement està relacionada amb aquesta missió.

¹⁴ Llibre d'Actes de l'Ajuntament de Mollet, 25 d'abril de 1914, p. 31-32

¹⁵ Autor de *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes* (Pibernat, 1936) i rector màrtir de Sant Fost de Campsentelles.

¹⁶ AHMMV, Fons Josep M. Suñé, caixa 15117, nota 229. Agraïxo a la Rosa M. Securún haver-me orientat a localitzar aquesta documentació.

¹⁷ *Ibidem*

L'activitat missionera passarà per un període d'inactivitat durant la II República i la Guerra Civil. Amb la dictadura franquista, s'inicia una nova etapa de reconstrucció moral, on s'instrumentalitzen les missions populars com a eina de reevangelització catòlica. Als anys quaranta, l'expressió de la pietat popular era normalitzada amb processons, romeries, rogatives i altres festes (Suñé, 2006).

5.1. 1954, la missió de la creu de terme

La missió de 1954, del 10 al 21 novembre, fou de les més importants que es van fer a Mollet, on la imatge de la verge de Fàtima va ser rebuda amb tots els honors. Fins i tot els establiments van tancar a partir de les vuit del vespre per tal de facilitar-ne la participació. Dies abans, la impremta Bachs havia imprès diferents fulletons de propaganda, que es van repartir per tot el poble amb la intenció d'incentivar la participació en la celebració de l'any marià (Boter de Palau, 2002). També s'animava la població repartint altres fulletons com estampetes. Sabem, per un d'aquests impresos, que un mes abans de la celebració, la Comisión Pro-Misión de Mollet del Vallès va organitzar una Comisión económica Pro-Misión (formada per dotze voluntaris) per tal que comunicuessin per correu postal l'inici del recapte, adreçat sobretot a sufragar les despeses de la creu de terme. Amb el fulletó s'animava a la col·laboració de tothom; a les cases es rebia el fulletó per tal que les persones del domicili estiguessin avisades que membres de l'organització de la missió farien la recaptació. Així és com podem de-

duir que darrere la desamortització dels paüls, les missions només eren possibles amb el pagament dels mateixos missionats.

15

Figura 3. Rebuda de la verge de Fàtima, missió de 1954. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)

Figura 4. Portada del programa d'actes de la missió de 1954. Font: AHMMV

Figura 5. Discurs de l'alcalde Jacint Maurell i Saló, missió de 1954. Font: AHMMV

En el programa d'actes queda detallat l'inici d'aquest gran esdeveniment. A $\frac{1}{4}$ de 9 del vespre del 10 de novembre va sortir, des de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, la processó del Sant Crist (Ventura i Vilà, 2016) en direcció a les caves Gomà. Allà, l'alcalde Jacint Maurell i Saló va fer un discurs de benvinguda davant la imatge de la verge de Fàtima i els pares missioners. Després es va fer la processó pels carrers del poble.

16

Figura 6. Pares missioners de la missió de 1954. Font: AHMMV

De l'11 al 20 de novembre es procedia amb l'horari de les accions missioneres, que consistia en el següent: a les sis del matí es resava el rosari de l'aurora, seguit de missa i sermó, a les set de la tarda el rosari itinerant (cada dia canviava el recorregut), doctrina, cant i sermó moral en la parròquia de Sant Vicenç, finalitzat per l'himne de la missió, conservat en el Fons Joan Aliguer i Vegué,¹⁸ lletra elaborada pel mateix Aliguer amb música del mestre Antoni Suñé. En la tornada del poema hi trobem la implicació del poble molletà:

La veu de Déu ens crida
Correm-hi, molletans!
En Ell està la Vida
Si l'estimen sens mida
I a tots, com a germans.

HIMNE DE LA MISSION

Lletra: J. ALIGUER   Música: MESTRE A. SUÑÉ

TORNADA

La veu de Déu ens crida
correm-hi, molletans!
En Ell està la Vida
si l'estimen sens mida
i a tots, com a germans.

TORNADA

El meu vasil·la i trontolla
perquè de Déu heu fugit.
Del seu Cor la sang en beu
que està oïta i malletit.

TORNADA

Pel perdó n'és temps propici
si s'ingressin vençiment,
fe i any de sacrifici
i un bri de presonament.

TORNADA

Oh, Mare Immaculada
porteu-nos cap a Jesús
i desfeu d'una vegada
l'horitzó negre i confús.

TORNADA

I amb Vosra mà poderosa
torneu la Santa Missió
en jornada esplendorosa
de gràcia i de conversió.

TORNADA

Andante

Mollet, novembre 1954

Figura 7. Himne de la missió de 1954. Font: AHMMV

¹⁸ AHMMV, Fons Joan Aliguer i Vegué (JAV), caixa 10, carpeta 10, Himne de la missió, 1954.

A 2/4 de 10 del vespre es feien, al Tabaran, sermons morals i ensenyament doctrinal en castellà per a homes i dones. A més, a l'Ateneu, es van fer conferències especials els dies 14, 15, 16 i 17 de novembre en diferents torns i horaris de matí i tarda per a joves (menció d'un reny per part dels missioners durant el sermó)¹⁹, dones i homes, tots per separat. Queda l'esdeveniment especial del diumenge 14 de novembre, en què es va fer la missió infantil, amb una processó amb banderoles, comunió de nens i nenes, seguit del rosari, doctrina, sermó moral i cant de l'himne de la missió. En algun moment, encara que no aparegui al programa d'actes, es va fer un Via Crucis, a les onze de la nit, amb una comunió general només per a homes. Les estrofes es van fer en català implorant el perdó dels pecats, on es va sumar després el Cor El Clavell amb la sardana "Empordà".²⁰ El diumenge 21 al matí es va fer la cloenda de la missió, amb la comunió general, a les 12 del migdia, la benedicció de la creu de terme i, a la tarda, una processó eucarística amb l'assistència del bisbe de Barcelona.

En la crònica d'Aliguer ha quedat constància de la matèria doctrinal que s'hi impartia. A més dels aspectes purament religiosos, destaquen algunes mencions interessants com a contestació a les resquícies de pensament socialista i anarquista durant el franquisme, per exemple:

Figura 8. Processó de la missió infantil de 1954. Font: AHMMV

17

“A las objeciones de los que viven sin religión, cabiendo destacar, por ser muy frecuente, la de algunos que confunden a la religión, que es seguir a Jesucristo, con los curas (...)”²¹ Més clar és aquest punt en el missioner Muntañola, en què fa referència a la por en el moment de la mort i el penediment dels pecats per a tothom, fins “de los que negaron y combatieron a Jesucristo (...) de altos personajes políticos cuya actuación todos conocimos un día.”²² El pare Ricart projectà l'evolució històrica dels sistemes polítics amb els pecats que es comenten:

¹⁹ AHMMV, Fons JAV, caixa 1, carpeta 2, “Crònica”, f.4 (.3) r.

²⁰ *Ibidem*, f. 7 r.

²¹ *Ibidem*, f. 1.

²² *Ibidem*, f. 1 r.

(...) con la libertad sin tasa ni límite ha nacido el fenómeno del capitalismo, y en la búsqueda de una justicia social que éste no encierra, se ha llegado hasta el comunismo, que no es sinó otra forma más monstruosa de la tiranía.²³

Són mostres d'una prèdica fortament influïda per la política en un context de nacionalcatolicisme, quan els mateixos missioners comparteixen el propi testimoni de familiars assassinats per motius únicament religiosos segons el seu testimoni.²⁴

18 L'assistència a aquestes conferències va ser tot un èxit – la gent s'havia de quedar dreta ja que tot estava ocupat-, i a la tercera conferència van acordar canviar a la sala Cooperativa de l'Ateneu, que era més gran,²⁵ i encara en aquesta hi quedaren pocs llocs disponibles.²⁶ Malgrat l'èxit de la convocatòria, Aliguer escriu que “a pesar de lo cual, son todavía muchos [muchos] los molletenses que (...) no han oído todavía a nuestros padres misioneros”.²⁷ Encara hi havia a Mollet persones amb consciència de classe, segons aquest testimoni d'Aliguer en què un veí (o figura simbòlica d'un grup de la població) no vol anar a la missió perquè “me diran unas cuantas cosas que ya las sé, podré ver como salís del Ateneo unos cuantos burgue-

ses asegurando que os ha gustado mucho, que todo està muy bien, y luego ¿Qué? Seguiréis todos haciendo lo mismo”. En resposta a aquest perfil social, la missió va organitzar el 19 de novembre el dia de la caritat²⁸ per tal de repartir aliments entre els malalts del poble. Trobem una altra resposta sobre aquest repartiment d'aliments:

He aquí un medio para demostrar con hechos que la Santa Misión no es una mentira, que la palabra de los misioneros no cae en el vacío, que los católicos no somos todos un grupito de burgueses egoístas que miramos por encima del hombro, con cierto aire de desprecio, sinó que nos sentimos hermanos del obrero.²⁹

figura 9. Cartell de la jornada de germanor de la missió de 1954. Font: AHMMV

²³ Ibídem, f. 3.

²⁴ Ibídem, f. 4 (.2).

²⁵ Ibídem, f. 3.

²⁶ Ibídem, f. 4.

²⁷ Ibídem, f. 2 r.

²⁸ Ibídem, f. 3 r.

²⁹ Ibídem, f. 3 (.2).

L'emissora provisional de la missió de Mollet, que havia funcionat durant tres setmanes amb l'objectiu de "caldear los ánimos"³⁰, va ser un èxit i es repetirà en la següent missió.

5.2. 1962, la missió de la Mare de Déu de Mollet

La següent missió de 1962, encara que no hi ha cap menció explícita, hi ha algunes cartes³¹ d'Aliguer (un dels organitzadors) amb els Missioners Oblates. Això fa possible la implicació d'aquesta congregació, dedicada també a les missions populars en territori espanyol des de 1945 (Garmón, 2007), en algun dels seus aspectes. La missió de 1962 se celebrarà del 17 al 28 octubre però mesos abans –des del maig– ja havia començat una campanya preparatòria per als fidels.³² Gràcies al full diocesà, sabem que l'anterior missió de 1954 va tenir molt impacte, ja que "buena parte de las calles estaban adornadas con tiestos y con balcones engalanados, prueba evidente de que Mollet no ha olvidado los días maravillosos de nuestra pasada Santa Misión, y se dispone a reeditarlos con fervor y entusiasmo."³³ El diumenge 3 de juny a ¼ de 7 del matí es va pregar pel poble de Mollet en el rosari de l'aurora, amb la finalitat que "la próxima Santa Misión sea ubérrima en frutos de santidad para el bien espiritual y temporal de los

que formamos parte de la feligresia de Mollet".

Figura 10. Cartell de la campanya preparatòria de la missió de 1962. Font: AHMMV

Durant el mes de juny, la comissió organitzadora va repartir a tota la població l'estampeta amb l'oració per la missió,³⁴ on se'n recomanava la pregaria diària, amb indulgència de dos-cents dies concedits pel bisbe de Barcelona. També del 12 al 16 de juny es van fer els preparatoris de cinc conferències³⁵ orientades a famílies. Degut a

³⁰ AHMMV, Fons JAV, carpeta 11 Santa Missió, "Comentarios Santa Misión", "La Santa Misión problema de sinceridad", p. 1.

³¹ AHMMV, Fons JAV, carpeta 8 Santa Missió, Correspondència. Any 1962.

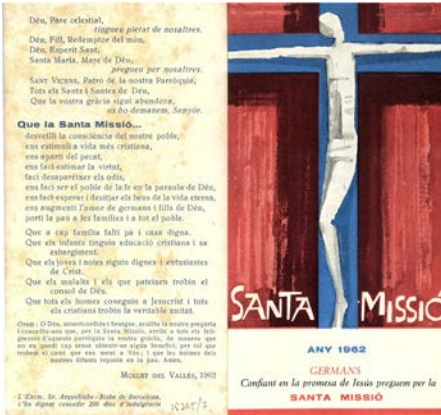
³² "Campanya preparatòria Santa Misión 1962", Mollet del Vallès, maig 1962.

³³ Suplement número 1 del full diocesà "Santa Misión", juny 1962, full 1.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, f. 2. Les conferències es van fer al cinema Avenida a 2/4 de 10 del vespre, excepte l'última, feta al Centre Parroquial, amb la participació d'un advocat, un metge, un matrimoni, un pedagog i un sacerdot. Restaren exclosos els menors de disset anys pels continguts de les temàtiques.

l'èxit, les jornades es van repetir a l'any següent. Es pot apreciar que la quantitat de fills va ser una preocupació per a les famílies molletanes de l'època.

20 **Figura 11.** Imprès de la missió de 1962. Font: AHMMV

Figura 13. Imprès de la II Setmana de la família, 1963. Font: AHMMV

En aquestes dates es confirma el mètode econòmic: les missions contemporànies són sufragades pels feligresos i els empresaris. La comissió econòmica facilità una entrevista del seu president a Ali-guer, el qual narrà que la indústria local va acordar solidaritzar-se amb la santa missió i ajudar-la en el seu aspecte material. “¿Y cree que el reparto establecido por ustedes es verdaderamente equitativo?” preguntà l’entrevistador i, en resposta, trobem:

Hemos fijado unas cifras que creemos pueden suportar bien todos y cada uno de los Industriales a quienes se les han asignado (...) La santa misión son unos días de predicación extraordinaria para recobrar la fe y las buenas constumbres perdidas.

Se li preguntà si no fou preferible que les aportacions fossin a càr-

Figura 12. Imprès de la Setmana de la família, amb motiu de la missió de 1962. Font: AHMMV

rec dels particulars, a la qual cosa contestà que hi hauria “el día del sobre”, en el qual tots els molletans “de acuerdo con sus posibilidades podrán participar en los gestos de la santa misión”.³⁶ Es necessitava una important quantitat ja que es volia erigir la imatge de la Verge que deixés constància d’aquesta missió. Aquesta escultura, situada en el lateral de l’església que dona al carrer de Sant Oleguer, encara rep avui molta aflluència de fidels (Arimon et al., 2014).

La campanya promotora de la missió continuà al llarg de 1962. El diumenge 12 d’agost a les 5 de la tarda, en la capella de les religioses de la Companyia de Maria (escola Lestonnac), un jesuïta va dur a terme el retir espiritual, i després es va fer una conferència apologètica moral amb imatges del sant sudari de Torí:

Por un Mollet cristiano y mejor.
Para impetrar el fruto de la santa misión.
Por la extensión del reino de Cristo en nuestra villa, frente al materialismo percedero
No faltes a esta jornada de oración y penitencia.

La comissió central organitzadora va fer possible que l’aleshores conegut pare Venancio Marcos, que tenia un programa religiós a Radio Nacional d’Espanya, visités Mollet per pronunciar una conferència. El 18 de setembre, a les 10 del matí, Joan Aliguer presentava al ponent en un auditori –l’antic cinema Ave-

Figura 14. Cartell del retir espiritual de 1962 en el context de la missió. Font: AHMMV

nida– ple de gom a gom. La conferència portava per títol “Mollet: la hora de Dios”³⁷ i fou un veritable pregó de la missió que tindria lloc a l’octubre (Vallés, 1962, 23 setembre). Joan Aliguer hi reflexionava de la manera següent:

Si la santa misión no nos sirve para reflexionar, sí nos sirve para mirar adentro. Sí nos sirve para corregir nuestros defectos, nuestras males costumbres, nuestra manera de proceder, tal vez muy poco en consonancia con las creencias que decimos seguir. Es posible que la propaganda ya resulte más efectiva.³⁸

³⁶ *Ibidem*, f. 4.

³⁷ Suplement número 3 del full diocesà “Santa Misión”, juny de 1962, full 1.

³⁸ AHMMV, Fons JAV, carpeta 12 Santa Misión, “La Santa Misión problema de sinceridad” p. 2.

El 17 d'octubre arribà a Mollet la verge de Puiggraciós. El primer acte missional se celebrà a les 10 del vespre, a la Cooperativa Obrera (el Tabaran), amb les reflexions de Mn. Jaime Armengol sobre la infelicitat de molts joves dels països nòrdics, que encara que tenien moltes facilitats, era on hi havia una taxa més elevada de suïcidis. També de l'augment de la presència del càncer, en regions on hi havia més estrès, tot assenyalant la relació amb la falta de la presència de Déu i el materialisme. En els dies posteriors va fer xerrades sobre l'eutanàsia, l'avortament, l'homosexualitat, el comunisme, el pecat de robar per negació de la propietat privada o el liberalisme econòmic, on no es busca el bé comú. També donà testimoni de la Guerra Civil: “con falsas denuncias llevaron a la cuneta o ante el piquete de ejecución a sus hermanos”. La dissertació espiritual sobre la falta de fe va ser a càrrec de Mn. Marsal Martínez. Com a curiositat, aquest personatge va fer força referències als temps de la Guerra Civil, recordant les misses clandestines, l'enemistat entre el col·lectiu obrer i l'Església i compartint una anècdota de la missió a Barcelona, on, tot just acabada la Guerra, un excombatent li confessà que si hagués escoltat abans les seves paraules “no hauria utilitzat les seves pistoles de la manera en que ho va fer”.³⁹

Tot això anava acompanyat de les emissions de Radio Mollet pro-

Santa Misión, una eina de suport utilitzada per reforçar les accions missionals: “quedarà instalada en casa rectoral, cuyas emisiones se iniciaran en el mes de septiembre”. El 30 de setembre a $\frac{3}{4}$ d'1 del migdia, fou l'emissió inaugural de Ràdio Mollet. Instal·lada en una dependència de la casa rectoral, va retransmetre cada dia festiu d'1 a 3 del migdia i els laborables, de $\frac{3}{4}$ de 8 a $\frac{3}{4}$ de 10. La sintonia inicial del programa era l'himne de l'anterior missió, cantada pel cor parroquial. L'espai finalitzava amb els goigs de Sant Vicenç.⁴⁰ Hi havia les seccions d'oració diària, festival en l'aire (varietats), temes molletans, la família, xerrades sobre temàtiques espirituals, una altra anomenada “Reforma del diccionari” —on en tot irònic es donava un definició alternativa dels mots—, etc. L'emissora també es va utilitzar per fer difusió d'un concurs de cartells, que implicava la impressió del cartell guanyador i la venda de les còpies per tal de posar-les a balcons i finestres.⁴¹ També trobem un espai diari de trenta minuts, en horari de migdia, per a la missió infantil, on es demanava als mestres que impliquessin els infants.⁴² Amb l'objectiu que tot-hom pogués escoltar les emissions, es van recaptar receptors de ràdio per als més necessitats:

(...) empeño especial de esta sección es conseguir que ningún enfermo quede sin aparato receptor a partir del momento en que se ini-

³⁹ AHMMV, Fons JAV, carpeta 11, comentaris de la santa missió.

⁴⁰ Suplement número 3 del full diocesà “Santa Misión”, juny de 1962, full 5.

⁴¹ *Ibidem*, f. 6.

⁴² Suplement número 1 del full diocesà “Santa Misión”, juny de 1962, full 1.

cien la emision, a cuyo efecto rogamos desde ahora a cuantas personas puedan facilitar o prestarnos un receptor.⁴³

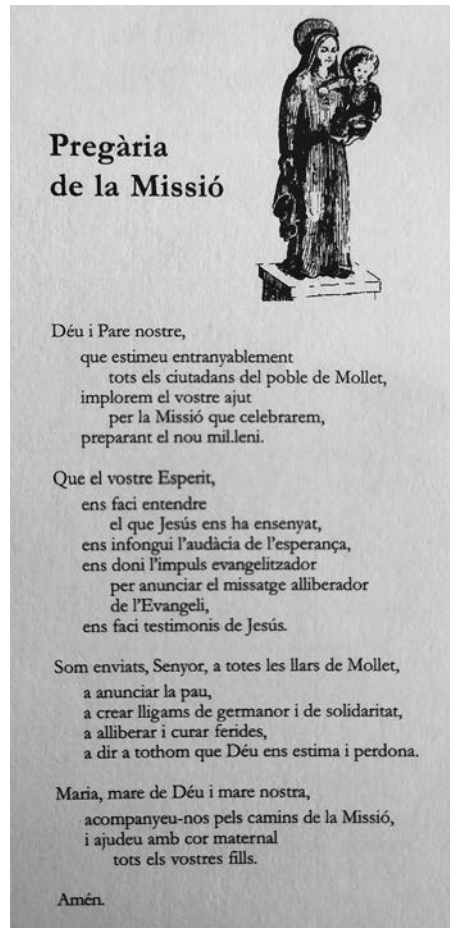
La missió va finalitzar amb un escrit de record per a tothom.

5.3. 1999, la darrera missió

Arran del Concili Vaticà II, juntament amb la necessitat d'adaptar els mètodes i la disciplina eclesiàstics a les noves realitats socials que presentava la societat, es desvirtuà en conseqüència el valor reevangelitzador de les missions populars, ja que la missa es va començar a celebrar en la llengua nadiua i no en llatí; per tant, el coneixement de la doctrina va augmentar entre els fidels i va ser poc rellevant el reforç que les missions proporcionaven. Seguint les transformacions de l'Església Catòlica per al nou mil·lenni, l'actitud promoguda entre els cristians fou d'apropar i dialogar amb altres religions, ja que es promulgà el decret sobre el dret de les persones a la llibertat religiosa i de consciència. Es potència la imatge de Jesucrist presentada com un amic i no com un deu de càstig.

L'última missió de Mollet la van celebrar els pares claretians al març del 1999 en temps de quaresma. L'objectiu ja no fou universal, sinó que s'adreçà a un públic molt concret, les persones que tenien un contacte esporàdic amb l'església amb motiu dels sagraments (primera comunió) i als assistents regulars de la missa, en la majoria persones de major edat. L'experiència evan-

gelitzadora es va fer des de la metodologia de les "missions populars renovades" o "missió evangelitzadora al poble", és a dir, seguint les línies d'acció del Concili Provincial Tarraconense,⁴⁴ anunciar l'evangeli a la societat i potenciar la comunitat cristiana, limitant-se en aquest cas al grup de la parròquia, reduït en comparació a les missions anteriors.

23

Figura 15. Imprès de la missió de 1962. Font: AHMMV

⁴³ *Ibidem*, full. 2.

⁴⁴ Reunits el 1995 els bisbes a Catalunya amb l'objectiu d'aprofundir en el Concili Vaticà II.

Les activitats de la missió jove consistien a reflexionar sobre les actituds d'un bon cristià, segons els cinc quaderns repartits, de com entendre les religions i la convivència cristiana, els valors, la família i el llegat de Crist. També un dels objectius, un cop finalitzada la missió, va ser obrir un espai de trobada, seguint el concili català, una assemblea cristiana oberta, en aquest cas una escola de pregària, per tal de tenir una continuïtat amb l'esperit evangelitzador i de missió que s'havia generat. Va tenir un seguiment trimestral durant més d'un any fins que els assistents en van perdre l'interès. El mateix va passar amb la missió en si ma-

Figura 17. Jardinet dedicat a la Mare de Déu de Mollet. Font: Judith Armiño

teixa, que no va captar l'atenció del conjunt del poble de Mollet segons el manifest de la missió del 21 de març de 1999. Malgrat aquest fet, objectivament el record de les missions segueix molt present en les persones practicants de Mollet. Ho podem veure cada cop que passem pel jardinet dedicat a la Mare de Déu de Mollet, situat al costat de la Parròquia de

24

MANIFEST DE LA MISSIÓ MOLLET-99

CONSTATEM...

- ✓ Que molts membres de la comunitat cristiana han fet una rica experiència evangelitzadora, sigui visitant les famílies, sigui obrint la pròpia llar als veïns, sigui fent de monitors de les assemblees.
- ✓ Que en els grups de les assemblees s'han compartit punts de vista diferents, s'han creat lligams de relació mútua i d'amistat, s'han aprofundit i clarificat diversos aspectes de la vida cristiana.
- ✓ Que la majoria de grups desitja continuar l'experiència viscuda.
- ✓ Que "l'Escola de pregària" i els "Pregons de l'Evangeli" ens han ajudat a pregar, a interioritzar les realitats de la vida quotidiana, a enfortir les nostres vivències cristianes.
- ✓ Que la comunitat cristiana de Mollet -amb els tres centres de celebració: Sant Vicenç, Plana Lledó i Can Pantiquet- s'ha enfortit en la fe i ha vigoritzat el seu dinamisme missioner.
- ✓ Que els joves han participat de la Missió, a través, sobretot, de les activitats de la "Missió-Jove".

RECONEXEM...

- ✓ Que no pas tots els fidels practicants s'han sentit animats a respondre de la mateixa manera a les crides de l'Esperit i esdevenir missioners.
- ✓ Que no hem pogut arribar a totes les llars de Mollet, per establir amb elles un contacte evangelitzador i oferir-els-hi la proposta de la Missió.
- ✓ Que molts dels participants en les Assemblees eren ja de la comunitat parroquial practicant.

MISSIÓ MOLLET-99. Presentació de símbols de les 58 assemblees en l'Eucaristia que va reunir més de 600 persones, el dissabte 13 de març.

Figura 16. Manifest de la missió de 1999. Font: AHMMV

Figura 18. Placa commemorativa de les missions de 1958, 1962 i 1999, situada al Jardinet de la Mare de Déu de Mollet. Font: Judith Armiño

Sant Vicenç. Un espai sempre ben cuidat, ple de flors i espelmes. Allà mateix, una placa commemorativa, col·locada amb motiu de la remodelació del jardinet el setembre de 2007, ens recorda les missions de 1958, 1962 i 1999.

6. Conclusions

Com reflexionà el molletà Joan Aliguer, en les rodalies dels anys seixanta, les missions religioses no sempre s'han organitzat en terres llunyanes: "La Santa Misión no es para los que están lejos. Es para todos. Para ellos, y para nosotros",⁴⁵ fent referència a aquestes missions properes, una missió universal, per als no cristians i per als que ja son catòlics. Aquesta visió de conjunt va fer possible la successió de missions durant més de tres segles. Al llarg de generacions, Mollet va participar, i fins i tot promoure molt activament en el darrer centenari, en l'acció missional popular.

Bibliografia

- Arimon, G., Bertolín, J.R., Bertran, J., Boix, J., Careta, A., Garcia-Moreno, C., Montaña, M., Ortiz, J., Rodríguez, J. i Valiente, M.A. (2014). Itinerari d'art pels carrers del centre de Mollet del Vallès. *Notes*, 29, 173-192.
- Armiño, J. (2019). Un nuevo modelo devocional en la Cataluña del catolicismo ilustrado: las primeras misiones populares de la Congregación de la Misión (1717-1726). Dins J. Dantí, X. Gil, D. Solà i I. Mauro (Coord.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*. Barcelona, 17-20 desembre 2018 (pp. 1056-1074). Barcelona, Catalunya: Universitat de Barcelona.
- Bernal, F. (2015). Restaurando el pueblo de Dios en la España franquista. Las misiones de la Asesoría Eclesiástica de Sindicatos 1949-1972. Pasado y Memoria. *Revista de Historia Contemporánea*, 14, 227-253.
- Bernal, M. D.; Corbalán, J. i Lardín, A. (2000). Mollet del Vallès als anys vint. *Notes*, 15, 69-86.
- Boter de Palau, R. (2002). La Santa Missió, esdeveniment històric d'una gran participació popular. Dins *L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965* (pp. 115-122). Efadós.
- Gimbernat, A. (2017). Cabanes. Retalls històrics. *Santa Missió (1943)*. Recuperat 4 març

En síntesi: la recopilació de fets mostren el llarg llegat de l'experiència de vida espiritual dels molletans, amb l'evolució, seguint el patró contextual de l'època corresponent, que els anys van anar donant a aquesta antiga pràctica cultural, religiosa i històrica. Cal exposar que tot i que es continua avançant en la recerca històrica sobre aquest tema, queda pendent analitzar àmpliament la qüestió, sobretot pel que fa a una major exploració de fonts primàries, extracció d'idees essencials en l'àmplia doctrina predicada, seguiment de la coordinació econòmica (qui i per què feia donacions), traça de l'itinerari i constatació dels efectes, i resultats o conseqüències de les missions. L'estudi d'aquests esdeveniments donarien una profunditat en les idees, mentalitats, formes de vida i percepció més acurada de la realitat històrica.

⁴⁵ AHMMV, Fons JAV, Carpeta 11 Santa Missió, "Comentarios Santa Misión", "La Santa Misión problema de sinceridad", p. 3.

- 2021, de <https://cabanesemporda.com/2017/10/14/santa-missio>
- Garmón, A. (2007). *Oblatos españoles y misiones populares en el pasado*. Recuperat 4 març 2021, de <https://congreso00mi.blogspot.com/2007/08/oblatos-espaoles-y-misiones-populares.html?view=magazine>
- Gordi, J. i Vilaginés, J. (Coords.) (1993). *Molledo, Mollet (993-1993)*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Memòria gràfica de Cabrianes. *La Santa Missió. Any 1954*. Recuperat 4 març 2021, de <http://www.cabrianes.org/imatges/imatge/la-santa-missio-any-1954>
- Olabuenaga, M. (1997). *Misiones Populares en la C.M. en España (1704-1975)*. Contribución a la historia social y religiosa de España (tesi doctoral). Universidad de Deusto.
- Olabuenaga, M. (2008). *Misiones populares dadas por los Misioneros Paúles en España (1704-2000)*. Sense publicar: 189-219. Barakaldo.
- 26 Pibernat, S. (1936). *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes*. Publicacions de l'Agrupació Excursionista de Badalona.
- Rico, F. L. (2006). *Misiones populares en España entre el Barroco y la Ilustración*. Institució Alfons el Magnànim.
- Rodríguez, À. (2010). *Les missions populars i "la ràdio de la missió"*. Dins N. Figueras i P. Vila (Coord.) *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès* (pp. 615-621). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Ruíz, J. L. (1998). *Cien años de propaganda católica: Las misiones parroquiales en la archidiócesis Hispalense (1848-1952)*. *Hispania Sacra*, 101, 275-325.
- Franco, L. et al (1961). *Segundo Congreso de Misiones Parroquiales* [Madrid, del 30 de juny al 5 de juliol de 1958]. *El Perpetuo Socorro*.
- Suñé, J. M., (2006). *Apunts sobre la vida religiosa a Mollet els anys 1948 i 1949*. *Notes* 21, 115-124.
- Ventura, J. (2017). *La Creu de terme de Mollet del Vallès*. *Notes*, 32: 39-43.
- Ventura, J. i Vilà, V. (2016). *El via crucis, el cos de portants i les romeries*. Parròquia de Sant Vicenç de Mollet.
- Zaragoza, E. (2010). *Les santes missions a Sant Feliu de Guíxols (1760-1959)*. Dins *Recull de documents i articles d'història guixolencs*. Volum III (pp. 123-126). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Joan Tura Ros (1912-1941), el pagès molletà estudiós i diligent que morí a Mauthausen. Un cruel camí, una fonda absència

Montserrat Tura i Camafreita*

El camp era un glop de nit
Al nord fum, vers el sud cendres.
Així no vull morir
Lluny dels prats i les arbredes
Montserrat Roig/Marina Rossell

27

Resum: Joan Tura Ros (Mollet del Vallès, 1912 – Mauthausen-Gusen, Àustria, 1941) té el seu nom fos en l'acer del monument dedicat a tots els deportats que van patir les crueltats indescriptibles de l'Holocaust. Això indica el seu tràgic final en un metòdic extermini, però sabem poc de la seva vida abans que el convertissin en fumurada negra d'un camp que fou planificat com una màquina de matar. Va ser estudiant brillant i, fidel als principis de la família rabassaire a la qual pertanyia, va estendre la instrucció i va ajudar a la prosperitat de molts pagesos humils internacionalitzant els seus productes. Va ser un dels fundadors de la Societat de Socors Mutus. Va ser un fill agraït i

un pare generós. Aquest article intenta explicar que els deportats no són un número enmig del mal total que significa l'extermini de més de sis milions de persones. Abans de la seva tràgica mort, uns dies abans del dia que hauria fet trenta anys, havia viscut intensament, havia estimat apassionadament, s'havia abocat a l'activitat cooperativa i havia participat activament en fer possible un període pròsper per a la pagesia humil de Catalunya.

Paraules clau: camp de concentració, Companyies de Treballadors Estrangers (*Compagnies de Travailleurs Étrangers*, CTE), Dunkerque, exili, holocaust, Mathausen, Gusen, pinyonaire, rabassaire, retirada, sindicat, socors mutus.

* Metgessa, exalcaldessa i exconsellera, montserratura@gmail.com

Article rebut el 23 de setembre de 2021; acceptat el 27 de setembre de 2021.

**Joan Tura Ros (1912-1941),
Mollet's studious and diligent farmer
who died in Mauthausen. A cruel path
and a tragic loss**

Abstract: The name Joan Tura Ros (Mollet del Vallès, 1912 – Mauthausen-Gusen, Austria, 1941) is inscribed on the steel of the monument dedicated to all the deportees who suffered the indescribable cruelties of the Holocaust. This gives us some idea of his tragic end in a methodical extermination, but we know little about his life before he was turned into the black smoke rising from a field designed to be a killing machine. He was a brilliant student, and, true to the principles of the wine-growing family to which he belonged, he offered his help to improve the prosperity of many humble farmers by internationalising their produce. He was one of

the founders of the Societat de Socors Mutus ('Mutual Aid Society'). He was a grateful son and a generous father. The article attempts to illustrate the fact that the deportees were more than just another number on the long list of the more than six million people murdered by such unimaginable evil. Before his cruel death just a few days before his thirtieth birthday, he lived intensely, loved passionately, engaged in cooperative activity, and played an active role in ushering in a period of prosperity for the humble rural communities of Catalonia.

Keywords: concentration camp, Foreign Workers' Companies (Compagnies de Travailleurs Étrangers, CTE), Dunkerque, exile, holocaust, Mauthausen, Gusen, pinyonaire, winegrower, withdrawal, union, mutual aid.

Introducció

Intentarem explicar la seva infància i l'especial formació que el seu pare va voler donar-li perquè pogués fer-se càrrec dels projectes d'una generació de pagesos que havien modernitzat el camp català. Explicarem com defensava les cooperatives autogestionades i la seva intervenció perquè fossin –també– espai de culturització i solidaritat, i la seva destinació, en el seu període de soldat, a protegir el Palau de la Generalitat i el Govern presidit per Lluís Companys. I parlarem també de l'amor de la seva vida, la Roser Mas, i dels quatre fills, les raons que van ajudar-lo a seguir perseverant per tornar amb els seus, en un exili dolorós i molt incert.

Intentarem comentar breument la seva aportació al cooperativisme i al mutualisme fins ara poc coneguda, i l'exili per acompanyar el

seu pare. En aquest exili, i en els diversos intents per tornar-ne, visqué episodis de la història tant importants com tràgics, com l'encerclament de Dunkerque.

He explicat més d'una vegada la sort de tenir una família on el debat de les diferents posicions polítiques no només no era tabú sinó que era l'anàlisi que emmarcava la comprensió dels fets que ens envoltaven. Tampoc eren tabú els fets tràgics de la Guerra Civil, les seves causes i les seves conseqüències. Vaig trigar temps a adonar-me de la sort d'haver crescut en un ambient polititzat, probablement el mateix temps que vaig trigar a adonar-me que ningú parlava alt.

En veu baixa expressàvem les alegries, en veu baixa havíem après a empassar-nos les llàgrimes de les pèrdues. Qui més va empassar-se les llàgrimes en sanglotades apa-

gades pel gran mocador del cap va ser la Maria Ros Herrero, la dona del líder rabassaire i alcalde de Mollet del Vallès durant la II República, Feliu Tura i Valldeoriola, amb qui va compartir ideals, victòries i terribles derrotes i pèrdues. D'entre totes les pèrdues, la més irreversible, la del seu fill gran, a qui havien posat el nom de l'avi Joan i havien preparat per rellevar-los i superar-los.

I, de llàgrimes reprimides, en poden parlar els quatre fills del Joan Tura Ros i la seva dona d'ulls de cel, la Roser. Durant anys, aquests fills van mirar per la finestra esperant-ne el retorn fins aquella tarda que van vestir-los de negre, d'un dol silenciós, punyent, persistent.

Bressol familiar del Joan Tura Ros

Joan Tura Ros era el fill gran del reconegut líder rabassaire que havia gosat, junt amb molts d'altres, utilitzar el cooperativisme com a instrument reorganitzador de l'economia del camp (Giralt 2006; Mayayo, 1995; Planas, 2003; Pomés, 1998; Tébar, 2005), de la Catalunya rural, majoritària en extensió i habitants el primer terç del segle passat.

No és només admiració personal, que n'hi ha, és la constatació que els sindicats agrícoles que es van impulsar a molts municipis a principis del segle XX van enfortir la solidaritat de la comunitat rural, van ser transmissors de valors democràtics i impulsors d'una culturització de les classes populars que va fer possible un desenvolupament dels pagesos no terratinents. Aquest fenomen constituïria la major aportació de la cultura popular al desenvolupament de la societat del

primer terç del segle XX. Un fenomen més estudiat acadèmicament que no pas incorporat al patrimoni històric col·lectiu i que constitueix una de les pàgines destacables de la lluita secular dels pagesos per viure de la terra amb dignitat i prosperitat, pensant, sempre, en les generacions següents.

Primer en el Sindicat Agrícola amb seu a l'Ateneu i després a la nau de Can Mitjà, Feliu Tura Valldeoriola va portar a la pràctica a Mollet del Vallès les seves tesis de superar la crisi a què els havia abocat la plaga de la fil·loxera, amb l'aplicació del coneixement acumulat i les formes d'economia col·laborativa entre els que desitjaven un sostre digne i seguretat en els contractes de conreu per poder fer projectes familiars que anessin més enllà de la seva generació. **29**

Així, doncs, en les seues dels sindicats s'instruïa en coneixements d'agronomia, llengua catalana, comptabilitat, producció de productes làctics i valors solidaris.

Els principis rabassaires

Els seus principis els havien resumit en: "Estimar la justícia sobre totes les coses, retre culte a la dignitat, viure amb honestedat, intervenir rectament en la vida pública, conrear la intel·ligència, propagar la instrucció i el coneixement, treballar, estalviar, protegir el dèbil i no procurar-se el benefici propi a costa del perjudici d'altres persones humils".

Subscriuïen les reivindicacions de l'anomenat catalanisme polític i servaven els mots de la nostra llengua, ja que, en el segle XIX, el català era la llengua de jornalers i maso-

vers, de criats, dones i monges, i el castellà era utilitzat per burgesos, terratinents i molts notaris (Fontana, 2014).

El pare del Joan havia creat, cinc anys abans del seu naixement, quan ja festejava amb la Maria Ros Hertero, el Sindicat Agrícola de Mollet (1907), des del qual van impulsar el Gremi de Vaquers de Mollet i Rodalies i la secció de vinyaters, que seria la primera delegació de la Unió de Vinyaters de Catalunya (Tura, 2018). Els petits propietaris, arrendataris, parcers, masovers, jornalers, basters, ferrers, cistellers... anaven convertint-se en la part més dinàmica i transformadora de la societat catalana, on la pagesia encara era molt important. En aquells anys, els seus objectius van coincidir amb la Lliga de Prat de la Riba, que des de la Mancomunitat de Catalunya va impulsar una visió de Catalunya culta, plena d'oportunitats, comunicada, formadora de la generació que pujava (Esculies, 2017).

Feliu Tura i Valldeoriola, el pare del Joan, només va confiar esporàdicament en les propostes de Prat de la Riba i l'abundor dels fets de la Mancomunitat que presidia, però sempre va desconfiar dels representants locals i comarcals de la Lliga Regionalista i va deixar molt clar que els seus interessos no podien coincidir amb els dels grans terratinents que havien aprofitat la decadència posterior a la plaga de la fil·loxera per rescindir multitud de contractes d'arrendament a rabassa morta i recuperar les terres, arruïnant els arrendataris i no acceptant la *causa externa* com a impossibilitat d'entregar la part de la collita que corresponia al propietari.

Joan Tura Ros va néixer el 3 de maig de 1912, el dia més feliç de Feliu Tura Valldeoriola, qui llavors era un jove rabassaire que començava a destacar per la seva capacitat aglutinadora, per la seva implicació personal, per la seva ampla mirada, la seva capacitat negociadora i pel valor de la seva paraula donada. La Maria Ros explicava que el Feliu va mirar i remirar aquell nadó i va comptar els dits de les mans menudes amb les seves tendres ungles una dotzena de vegades, també la d'aquells peus perfectament formats dins el ventre de la seva estimada i amiga, com anomenava a la seva muller. Mans de durícies per la dura feina de tota una vida de pagès acaronaven la superfície de la pell tendríssima del seu primer fill, a qui desitjava un futur millor. Repassava amb els seus dits gruixuts els cartílags de les petites orelles i el quasi imperceptible traçat de les celles.

L'any 1914, van tenir un segon fill, el Josep, i el novembre de l'any 1917 una bessonada: l'Esteve i el Jaume. A tots ells amb la mateixa tendresa, aquell agosarat rabassaire que improvisava una diatriba enfilat en una portadora de raïm posada cap per avall, aquests dies es desfeia d'emoció com la mantega posada al sol. Tots quatre van néixer en la masia històrica de can Lledó, de la qual n'eren els masovers. Durant totes les hores que van durar tots tres parts, el líder rabassaire va donar voltes i més voltes al pati interior i va mossegar-se els punys de la camisa impregnada de la pols i la suor de la terra. El Jaume, el més petit dels bessons, moriria trenta-tres dies més tard en aquella vella masia.

Més que l'hereu d'un pagès

La Unió de Rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya va néixer com una federació de sindicats constituïts arreu del territori per pagesos, especialment viticultors, no propietaris, el 6 d'agost de 1922 (Bonamusa, 2011). En alguns casos, era federació de federacions perquè a iniciativa pròpia s'havien agrupat per comarques o valls de conreu. Després de superar la crisi de la fil·loxera, de diversificar els seus conreus, de comprometre's a obtenir un mas, encara que fos senzill, pel mecanisme de cens emfitèutic sobre una peça de terreny, després de fer plans intergeneracionals, veien com les audiències territorials dictaven (a instàncies dels terratinents) una durada limitada (vint-i-cinc anys) dels seus contractes de conreus i com la baixada de preu del seus productes, subsegüent a la finalització de la Primera Guerra Mundial i l'eliminació d'aranzels a formatges dels Països Baixos per part del govern de Primo de Rivera, posava en risc la seva prosperitat, el seu projecte de vida.

L'ús de nous abonaments i l'aplicació de noves tècniques de conreu allargaven molts anys la vida dels ceps de les vinyes i això era conseqüència de la bona feina dels rabassaires, de les noves tècniques que havien incorporat mirant què feien a d'altres indrets com ara el Lenguadoc i la Borgonya. Tot això els permetia pensar en inversions pròpies i comunitàries i posava molt neguitosos als terratinents, que veien un contracte d'entre setanta i setanta-cinc anys com un fet que s'apropava a la sensació de pèrdua de la propietat.

La majoria eren pagesos d'entre trenta i quaranta anys, amb fills, que volien aconseguir una explotació agrària de poques hectàrees entre alguna peça de terra de propietat i les que tenien arrendades. Volien ser autònoms de les decisions d'uns terratinents que sovint des de les ciutats dictaven requeriments capritxosos en els seus conreus i no s'havien abocat com ho havien fet ells per aconseguir diversificar i rotar els conreus i aplicar tècniques modernes d'empelts als ceps per millorar-ne la qualitat. La Unió de Rabassaires es proclamava catalanista, defensora de l'explotació agrícola de petita extensió, familiar, autònoma, de transmissió hereditària i es comprometia a aplicar els coneixements més avançats per poder viure dignament de la terra. **31**

No és, doncs, atzarós que Feliu Tura impulsés, amb d'altres rabassaires (Amadeu Aragay, Pere Estartús, Josep Calvet, Francesc Riera, i Lluís Companys com a advocat defensor de diversos plets entre terratinents i rabassaires), una gran organització que els permetés comprar agrupats, vendre els seus productes sense intermediaris, dotar-se de molins i premses que en solitari no haurien pogut tenir.

La seva decisió d'obtenir la cessió del domini útil d'un terreny davant de can Lledó a llarg termini a canvi d'un pagament anual que s'anomena cens era per donar un espai de vida a la família que ell i la Maria havien creat. Així es va construir el que coneixem com can Pinyonaire. Aquest projecte era un desig compartit amb moltes altres famílies rabassaires.

Des de 1924 el pare del Joan Tura Ros va formar part del Comitè Central de la Unió de Rabassaires i va ser responsable d'estendre el model de sindicat cooperatiu autogestionat a tots els indrets de Catalunya. El 1928 va exiliar-se a la Cerdanya francesa i l'any 1930, arran del pacte de Sant Sebastià, es van formar "comitès revolucionaris" i va haver d'amagar-se a Castelló d'Empúries uns mesos, amb uns familiars de la Maria Ros.

L'any de la constitució de la Unió de Rabassaires, el Joan tenia deu anys; quan va exiliar-se el seu pare, ja era un jove de setze anys que va assumir tasques en la feina del camp i del bestiar en absència del pare, i quan es van crear els "comitès revolucionaris" ja el va substituir en moltes tasques del Sindicat.

32

Nascut i preparat per continuar el projecte polític

Els rabassaires, com tots els moviments obrers de l'època, eren defensors d'una societat laica on l'Església no intervingués en els afers governamentals. Des de la Setmana Tràgica de 1909, en els moviments d'obriers les posicions eren, majoritàriament, anticlericals.

Del Feliu Tura poden trobar-se declaracions públiques com ara "si us deixeu arrossegar cap a l'imperialisme d'un home que pretén que els seus drets venen de Déu, encara que escarneixi les seves doctrines...", i tot i això el seu hereu havia de tenir una consistent formació mercantil i havia de saber idiomes. Per aquesta raó (amb la carta pública que Jean Jaurès va escriure al seu fill sobre el perquè no l'exonerava de cursar l'assignatura de religió)

va anar a parlar amb els escolapis que tenien una escola a Montcada i Reixac, on podia rebre aquesta instrucció encara que s'hagués d'empassar la saliva quan inscrivía el seu fill gran en una escola religiosa.

El Joan anava i venia de Montcada caminant cada dia, però aquell jove inquiet, que xalava amb els llibres de ciències naturals i que destacava en matemàtiques i comptabilitat, va ser clau per aconseguir la certificació d'exportació de la patata primerenca que conreaven al Vallès i perquè s'estengués a molts països europeus l'empresa nascuda a Mollet del Vallès: Rabassunion Potatoes Catalunya Productions Mollet.

Figura 1. Joan Tura Ros i la seva esposa, Roser Mas Giménez, l'estiu de 1938. Aprofiten el permís del servei militar del Joan per recollir la patata primerenca, un dels productes que els va donar viabilitat econòmica. Fotografia de Josep M. Sagarra i Plana, qui fou fotògraf de la Generalitat i fotoperiodista prestigiós. Depurat pel franquisme, se li negà el carnet i no va tornar a publicar a cap diari. Font: família Tura Mas

Figura 2. El matrimoni Tura Mas amb les dues filles, Jaume Bernials, que vivia a Can Pinyonaire, l'Andreu i el Tonet, que s'hi refugiaren fugint de Lleida, l'Anna Sabaté, miliciana del POUM, i d'altres companys de la Unió de Rabassaires. Estiu de 1938. Fotografia de Josep M. Sagarra. Font: família Tura Mas

S'havia convertit en un jove que parlava i escrivia perfectament francès, es feia entendre en anglès i tanca-va tractes en alemany. Va ajudar al seu pare en la campanya de les municipals de 1931, on la Unió de Rabassaires va ser clau per a la victòria d'ERC, a qui van comprometre el seu suport si elaborava una nova llei de contractes de conreu recuperant el vell esperit de la rabassa morta i disminuint les càrregues dels arrendataris.

En els anys que el seu pare va ser alcalde, Joan Tura Ros el substituïa perfectament en la feina directa en el camp i en el sindicat i en la capacitat d'organitzar i distribuir feines i ajudes solidaries entre els cooperativistes.

Des dels disset anys participava activament en les trobades "sota l'arbre de la llibertat" (Tura, 2018), on hi sovintejaven Rossend Ràfols, Joan Roca, Enric Rosés, Francesc Paquito Foz, Joan

Puig (a qui anomenaven Bernat), Pelegrí Pi, Joan Planellas, Artur Barres i, a vegades, s'hi afegien convidats com Josep Calvet i Mora (que seria conseller de la Generalitat) o Josep M. Sagarra (fotoperiodista). Feia broma amb la seva mare, la Maria Ros, de qui deia que havia llegit més diaris i més llibres que tots ells.

El Joan adult

L'any 1933, l'any del debat de la nova llei de contractes de conreu, als vint-i-un anys, el Joan Tura Ros i la Roser Mas Gimenez, de cal Carmelero, van unir-se en matrimoni. L'any 1934, quan el seu pare seria detingut sense oposar cap resistència i empresonat al castell de Montjuïc pels Fets d'Octubre, seria l'any del naixement del primer dels quatre fills d'aquest matrimoni, una nena a qui van anomenar Núria.

Quan als vint-i-tres anys va ser cridat a fer el servei militar, ja havia nascut el segon fill, també una nena a qui van posar el nom de Neus. A l'era de can Pinyonaire hi havia optimisme, sons de vides noves i bolquers estesos. L'avi de les criatures, considerat l'alcalde popular des que fou apartat i substituït pels partidaris de la Lliga (1934-1935), dels terratinents i les seves tesis, va estar onze mesos empresonat (Solé Tura, 1999) i quan va tornar va adonar-se que els seus fills estaven llestos per seguir els seus passos i que l'havien substituït amb bon criteri, havien ampliat l'espai dedicat a la vaqueria i construït un bon obrador.

34

El Joan havia assumit les tasques de relacions internacionals de la Unió de Rabassaires de Catalunya i feia el servei militar a Barcelona. Els caps de setmana tornava a Molllet, i la Nuri, que no s'oblidava mai d'esperar-lo traient el cap per la finestra, encara recorda com la feia voleiar contradient la gravetat.

El 26 de març de 1933 es constituïa la Societat de Socors Mutus, embrió de l'actual Hospital de Molllet, per la feina feta per l'alcalde i pare del nostre protagonista d'aproximar i fer entendre que les germandats assistencials (Sant Vicenç, Santa Rita, Sant Isidre) tindrien més potencial, en prestacions i en assistència, si s'unien en un dispensari permanent, i que només unides podien plantejar-se el projecte d'hospital de guariment que anys més tard es construiria al carrer de Sant Llorenç. Llavors, ningú no va dubtar que el comptador (comptable i director financer, en llenguatge actual) fos el jove Joan Tura Ros. Uns mesos més tard, era el principal impulsor

de la Mútua Agropecuària, que els donaria cobertura, per primera vegada, en els accidents relacionats amb la seva feina de pagès.

La implosió d'un projecte

El Joan, en el servei militar, no va poder ajudar els seus pares en la campanya del febrer de 1936, en què la Unió de Rabassaires figurava com organització politicosindical en les candidatures del Front d'Esquerres. Sí que ho van fer els seus germans Josep i Esteve. El Joan, com el seu pare, no va tenir mai cap altre carnet que no fos el de la Unió de Rabassaires. L'Esteve, el més jove, va afiliar-se a més a més a ERC.

La Unió de Rabassaires era una organització profundament transformadora que basava el progrés humà en la cultura, l'aprenentatge. En la dècada dels trenta ja demanava en els seus escrits que l'educació fos universal, gratuïta i obligatòria fins els setze anys.

El dia 18 de juliol de 1936, quan es van conèixer els fets en l'anomenat Marroc espanyol i el suport de les forces polítiques reaccionàries a aquest cop d'estat, un destacament de l'escamot del qual el Joan era caporal va ser requerit al Palau de la Generalitat per protegir el President i els membres del Govern de la Generalitat. Tots els mesos terribles de la Guerra fins el setembre de 1938, que fou llicenciat, la seva funció, conjuntament amb les forces de seguretat assignades, fou protegir el Palau de la Generalitat i el President en els seus desplaçaments.

Els pocs dies de permís els va dedicar al Sindicat i a la seva família, que l'any 1937 havia augmentat amb un nou fill, aquesta vegada

un nen al qual van posar el nom de l'avi, Feliu.

Si la Unió de Rabassaires havia estat un instrument cooperatiu eficaç per reorganitzar l'economia i aconseguir uns anys irrepetibles de prosperitat en el camp català (no exempt de conflictes), ara s'havia d'adaptar a l'economia de guerra. La Generalitat havia ordenat la sindicació obligatòria i la Unió de Rabassaires va obrir les seves portes a tots els que tinguessin quatre tomaqueres a casa, alhora que creixien impulsant la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FSAC), i incorporaven, així, petites organitzacions de dinàmica molt local.

El fet de que la delegació de tot el Vallès de la FSAC s'establís a Mollet indica fins a quin punt el model cooperatiu i el predicament que representaven Feliu Tura Valldeoriola i Joan Tura Ros era valorat arreu.

Van garantir el subministrament a la població del mínim necessari per alimentar les famílies. Els que no podien aportar collita seva, aportaven hores de treball a l'era comunitària propera a la riera Seca o ajudant altres cooperativistes. La solidaritat va ser la base del seu funcionament fins i tot en els jorns més foscos. Ara, en plena guerra, a més a més calia intentar que ningú caigués en la temptació d'usar el mercat negre com a sortida dels seus productes i obtenir un guany fàcil però contrari als seus principis. La transparència i la lleialtat entre ells fou clau per poder enviar, fins i tot, una part de la collita als centres logístics dels fronts de guerra; primer a l'Aragó, després a l'Ebre. El darrer viatge que va sortir

de Mollet, el 14 de gener de 1939, anava a Tarragona.

El bombardeig dels Quatre Cantons, el 8 de gener de 1938, on van morir, entre altres, el Dr. Enric Rosés i un dels seus fills, va afectar els que feien cua pel repartiment de productes del Sindicat; i el segon bombardeig, el 25 de gener de 1939, va afectar l'era comunitària de la riera Seca. Aquells rabassaires, homes de pau que volien aconseguir que els seus fills fossin l'avantguarda del món per la via de l'extensió del coneixement, no podien entendre tanta barbàrie.

Quan el Joan Tura Ros va tornar del seu servei militar, els seus dos germans ja feia temps que s'havien incorporat a la defensa militar de la II República. El Josep, en el front d'Aragó i després, presoner, en un camp de treball esclavitzant; i l'Esteve, a l'escola de guerra dels Pins del Vallès (actual Sant Cugat) i després al front del Segre i de l'Ebre i als combats de la retirada.

El pare del Joan va seguir a l'Ajuntament i només des de l'octubre de 1937 a l'abril de 1938, els mesos més tensos de relacions entre la Unió de Rabassaires i la CNT, va deixar de ser regidor de la corporació. Sempre va concitar amplis consensos, i aquell home de veu tranquil·la que volia construir palaus de cultura (escoles) va acabar fent plataformes per instal·lar armament antiaeri i va enviar tanta fusta com vernedes va talar per poder reforçar les trinxeres on hi havia soldats de l'exercit regular de la República, molts d'ells fills d'aquells rabassaires que l'any 1922 havien creat l'organització d'economia col·laborativa més avançada de

la seva època i de les èpoques que vindrien.

Els darrers dies de la Guerra a Catalunya, va recomanar als regidors i als dirigents de la Unió de Rabassaires que marxessin, assegurant que els franquistes tenien el propòsit d'eliminar els que no pensessin com ells i a tots els que, tenint un posicionament públic, no s'haguessin afegit al que gosaven anomenar "Glorioso Alzamiento Nacional".¹ Els militars revoltats havien tingut l'ajuda dels governs de la Itàlia feixista i de l'Alemanya nazi i havien explicat clarament per veu d'un dels seus ideòlegs que:

36

Calia superar els fronts de guerra perquè tota Espanya deixés de ser roja, però els seus veritables enemics no eren els soldats que combatien, els autèntics enemics eren els que al capdavant d'ateneus, associacions obreres, sindicats, partits, cooperatives, centres culturals de tota mena..., havien intentat canviar l'ordre natural de les coses i havien gosat ocupar el lloc dels poderosos (...) (Jackson (1987) en boca del general Emilio Mola, en una locució de l'1 de juny de 1937.

La Maria Ros Herrero tenia clar que s'havia de fer càrrec del que llavors encara era un somni fet realitat: una explotació agrícola petita, amb camps arrendats però sistemes de producció avançada.

Només ella sabia que el Feliu marxaria la nit del 26 de gener, el dia que els franquistes van entrar a Barcelona. El Jacint Ràfols, president de la Societat de Socors Mutus i oncle dels regidors Ferran i Rossend Ràfols, els portaria fins a Sant Celoni amb el seu cotxe i intentarien agafar un tren per anar a Girona, on hi havia familiars de la seva nora. No circulaven trens i van haver de fer-ho caminat lluny de vies i carreteres que eren bombardejades constantment.

L'arribada del terror

La Roser i el Joan s'estarien uns dies a can Jornet de Gallecs amb els tres fills petits (i un quart que ja havien concebut) i ja tornarien a can Pinyonaire quan les desfildades triomfals haguessin passat. El matí del dia 27 de gener, quan el Joan es va adonar que el seu pare no hi era, no el van poder aturar ni la seva dona ni la seva mare. Va agafar una bicicleta i va decidir acompanyar el seu pare fins algun lloc segur. Primer l'havia de trobar. Amb bicicleta, a l'encalç del pare, era l'inici d'un camí que esdevindria cruel i sense tornada.

Les dones restaven soles. La primera vexació va consistir que les autoritats militars feixistes van instal·lar-se a la casa del líder rabassaire, sacrificaren i menjaren el bestiar, arrancaren el telèfon, cremaren els llibres i obligaren a enllustar les botes militars.

¹ Segons el general Emilio Mola (1937):

Es necesario crear una atmosfera de terror, hay que dejar sensación de dominio, eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todo el que no piense como nosotros. Tenemos que causar una gran impresión, todo aquel que sea abierta o secretamente defensor del Frente Popular debe ser fusilado (Instrucción reservada Base 5ª).

Figura 3. La fotografia més completa que es conserva de la família Tura Mas. Joan Tura Ros i Roser Mas Giménez amb els seus tres fills d'aleshores: Núria, Neus i Feliu. Encara hauria de néixer el Josep, però mai podrien fer-se una fotografia junts. Fotografia feta per Jaume Bernials el desembre de 1938. Font: família Tura Mas

Passades aquelles setmanes, quan els més petits, els fills del Joan, van tornar a can Pinyonaire procedents de can Jornet de Gallecs, tot era trist. Totes les dones sanglotaven mentre treballaven incansablement. Les filles més grans, la Nuri i la Neus, no s'oblidaven mai de mirar per la finestra. Més tard s'hi afegiren el petit Feliu i el fill acabat d'engendrar.

Sense notícies, amb rumors terribles del que passava a la frontera, la pena era fonda. La pròpia pena cavava per fer-se més fonda encara.

Un viatge cap on es pon l'esperança

Etales. Girona

La Girona immortal retruny a l'escat de les bombes. Té totes les característiques d'una ciutat mobilitzada per la guerra, amb una població activa a la segona línia del front. Els hospitals oficials són insuficients per enquistar-hi els malalts i els ferits que han estat traslladats de

Barcelona, del litoral, de l'interior, i als afores de la urbs, lluny del tragí de campanya, s'han instal·lat hospitals auxiliars.

L'excés de població es deixa sentir de manera extraordinària. La capacitat d'aixopluc és insuficient. Totes les llars són plenes de refugiats. Hotels, teatres, magatzems, entitats, tots els locals de certa grandària, són habilitats com a residència momentània. Homes, dones i criatures dormen asseguts en bancs o cadires o amuntegats a terra o damunt de les taules. No hi ha miraments ni prejudicis. I sobre el tou d'herba de la Devesa dormen els desgraciats, amorosits per la boira baixa i espessa que cobreix les gelades nits gironines. Les notícies de la retirada son inquietants (fragment d'*Ombres entre tenebres* de Manuel Valldeperes, **37** citat per Nadal, 2021).

En aquesta Girona trasbalsada i bombardejada els dies 27, 28, 29 de gener i 1 de febrer de 1939, plena de trinxeres i barricades, Joan Tura Ros va trobar el seu pare i immediatament van decidir que allà, amb els familiars del Carmalero, no podien quedar-s'hi. Emprungueren el camí cap a Castelló d'Empúries, on hi havia uns familiars de la Maria Ros i, per tant, de can Jornet, que ja l'havien acollit l'any 1930.

L'aviació feixista ja estava bombardejant la ciutat de Figueres i tots els nusos de comunicació. A peu, encara arrossegant la bicicleta, per camins entre les vinyes, van travessar "un Empordà que oferia un paisatge tràgic d'infinite fogueres" (testimoni de Francesc Trabal, citat per Campillo, 1994).

L'entrada contínua d'avions per la badia de Roses els va fer entendre que havien d'abandonar Catalunya i que ho provarien pel camí de Banyuls. En una carta menciona el vell monestir de Sant Quirze de Colera. El dia 7 de febrer, Joan Tura Ros i el seu pare entraven a França. Just on hi ha la frontera, el Joan va haver de deixar la bicicleta amb la qual havia ajudat a fer camí alguns dels nens amb els peus lligats que també formaven part de les llargues fileres cap a l'exili. També van arrancar-li uns sacs per ajaçar-se. Des del coll de Banyuls una darrera mirada cap a les terres fumejants que eren "casa".

38 Quan el Joan va travessar la frontera desconeixia si tenia cap germà viu. El seu pare no podia evitar aquest absurd pensament de culpabilitat que expliquen molts exiliats. No havien pogut vèncer la insurrecció d'un grup de militars feixistes. La desfeta no era, només militar, era la fi dels projectes de progrés que, pel que fa al moviment rabassaire, havia estat reeixit durant dues dècades i hauria estat exemple d'organització avançada si aquella desfeta no l'hagués liquidat.

EL 13 de febrer eren conduïts cap a la gran platja d'Argelers. Algunes autoritats locals van arribar a recomanar als veïns que tanquessin portes, finestres i porticons i van qualificar-los de vàndals, lladres i delinqüents. El camp, delimitat amb estaques i filats, estaria vigilat pel 24è Regiment de Tiradors Senegalesos, el 7è Regiment d'Espahís Algerians i quatre regiments d'infanteria de l'exèrcit. La majoria de la població retinguda eren civils.

No els va costar gaire recuperar la seva actitud prepositiva i demanar als que els envoltaven que no abaixessin el cap davant dels soldats, que no pidollessin i intentar establir una manera proporcionada de repartir el pa que els llençaven.

El difícil camí. Les cartes

Quan les darreres paraules són les escrites en un paper groguenc ben aprofitat; quan el lloc on eren datades aquestes darreres paraules descriuen el darrer camí, molt lluny de casa i molt lluny de tot el que havien creat amb la saníssima intenció de prosperar i culturitzar-se, aquests records de grafia quasi cal·ligràfica tenen un valor incommensurable. A elles s'hi abraçaven la dona i la mare del Joan quan les rebien. Per els fills petits eren la paraula d'un pare absent.

Argelers, l'acollida empresonada

Amb un remitent on no hi ha lloc pel dubte: "Campo de concentración. Grupo Civil 206. Argelers sur Mer (Pyrénées Orientales). Francia", el Joan comença una correspondència metòdica, amb una prosa elaborada, on no hi mancarà l'expressió continguda dels sentiments d'amor i enyorança ni la preocupació per les collites i el funcionament del que havien bastit i que les comissions de liquidació havien destruït.

Des del primer moment numera les cartes. Això li permet saber que no totes arriben al destí desitjat: la seva esposa. Ens permet saber que només se'n conserven una part ínfima del que va arribar a escriure.

11 d'abril de 1939. L'encapçala una aclariment: "Es la segunda carta que os envió, la primera tal vez se haya perdido porque no hemos recibido respuesta". Sempre escrivia en plural perquè tan ell com el seu pare no amagaven la decepció i la preocupació per com tractava el nou règim militar als que s'havien quedat a Mollet i la incomprensió i el sentiment d'injustícia de com els havien rebut a França.

En aquesta primera carta, mostra el seu desacord amb les darres declaracions de Negrín, quan encara resistia Madrid, d'allargar la guerra fins que la crisi europea la considerés part del conflicte, i el pensament dolorós cap a tots els joves que havien mort en la llarga guerra. En aquell moment creien que els seus germans Josep i Esteve no havien sobreviscut.

Tura escriu: "(...) El gobierno francés nos trata peor de lo que necesitamos. He de sacar a mi padre de este arenal (...)".

7 de maig de 1939. Aquesta segona carta que conserva és la que defineix millor les condicions dels camps on el govern francès els va recloure després d'haver creat un estat d'opinió en contra de la seva arribada (Tura, 2020).

(...) Encerrados entre alambre de espino y la fuerza del mar (...) vientos que, venga del sector que venga, siempre es frío (...). En marzo tuvimos 22 días seguidos de tramontana (...) como baño tenemos el espacioso mar (...). Dormimos en el blando colchón que forma la arena húmeda de esta espléndida y famosa playa (...) el personal de vigilancia, con turbantes o con uniformes,

fuertemente armados, no atienden a razones (...) seguimos sin noticias de Esteban y no será porque no lo hayamos intentado.

La carta, dirigida a la seva esposa Roser, pensada per ser llegida per tots els de can Pinyonaire, acaba, com moltes d'altres, amb... "Muchos besos y abrazos del que no te olvida nunca, ni un instante".

Agde, l'anomenat camp dels catalans

En aquests paisatges del litoral de l'Erau, s'hi havien construït alguns barracots, i alguns estudis assenyalen que van ser-hi traslladats, des d'altres camps, republicans catalans, però en realitat, aquell estiu i els primers dies de tardor, necessitaven persones que haguessin treballat a les vinyes. Catalunya era terra de vinyaters, fins el punt que un dels tipus de contracte per arrendar terres destinades a plantar-hi ceps va donar nom al moviment que pare i fill havien encapçalat, els rabassaires; i els rabassaires eren molt apreciats pel seu maneig dels ceps. 39

29 de juny de 1939. Des del barracó AX-4 del camp de concentració d'Agde. Comenta el trasllat, però esta molt preocupat pel que passa a Mollet i a Catalunya i necessita informació per contactar amb persones del moviment del vigneron francès, als quals escriu en un francès molt correcte. Als de can Pinyonaire els diu: "(...) espero que en vez de preguntarme tanto sobre nuestra vida que no tiene secretos, procuréis aclararme un poco lo que os he preguntado en otras cartas (...) estoy esperando carta de Antonio y ya seré más explícito (...)".

Ha après a interpretar en els escrits de la seva mare com els tracten les autoritats franquistes i no vol que les seves cartes agreugin la situació (Tura, 2018).

La Roser Mas, la seva muller – Rosario en les cartes, perquè escrites amb paraules o noms en català no les entregaven –, estava gestant el quart dels seus fills. Les cartes passaven quatre controls abans d'arribar a casa, obertes, evidentment. La idea de posar-la en perill i de perjudicar els seus altres tres fills l'obsessionava.

Ja feia cinc mesos que havia marxat a l'encaç del pare i només pensava com i quan podria tornar, un cop havent deixat el seu pare en condicions suportables.

40 Durant l'estada a Agde, reben la confirmació que el seu germà petit, l'Esteve, està al camp de Sètfons (Tarn i Garona, Occitània) després d'haver estat ingressat per malaltia greu al vaixell hospital amarrat a Portvendres. El 18 de juliol de 1939, escriu:

Estoy esperando noticias vuestras, (...) el segundo recado aún no lo hemos recibido (...). Mandadme los retratos de los pequeños para que pueda llevarlos conmigo donde sea que me lleven (...). Pronto saldremos en compañías de trabajo para la vendimia (...)

14 de setembre de 1939. Des d'Agde:

Si padre puede, finalmente irse a Marsella, me alistaré a la llamada

que ha hecho la embajada de España en París para que regresemos (...) lo haré cuando acabe la contrata del campo de las vendimias (...). No tengo nada que reprocharme, quiero pensar que no me condenaran (...)

De les seves sortides (obligades i amb la promesa que després podrien tornar a casa), el jove i intel·ligent rabassaire va acabar veremant raïm molt lluny de casa. Els donaven menjar i podien dormir sobre jaç de palla seca alguns dies. D'això ha quedat constància en aquesta carta datada el 28 de setembre de 1939:

(...) que raro resulta trabajar en viñas que no cuidamos, ni siquiera conocemos al propietario. Cada día o cada semana indican al campo de Agde cuantos trabajadores, que sepan vendimiar, necesitan los viticultores de la zona y estos somos los que salimos. Aquí en Cazouls² nos dan correctamente de comer (...) padre está enfadado porque solo quieren hombres de menos de 45 años y dice que le tratan como viejo, deprecian su conocimiento de las viñas (...)

(...) cuando camino entre los viñedos pienso el caminar nervioso en la sala de casa cuando venían al mundo mis otros hijos (...) camino nervioso porque según lo que hemos contado, querida Rosario, ya debo ser padre por cuarta vez y no sé cómo saberlo (...)

² Càsols de Besièrs, en francès Cazouls-lès-Béziers, al departament de l'Erau, a la regió d'Occitània.

Sant Cebrià, el retorn al Rosselló

Quan va acabar la verema van traslladar-los al camp del Rosselló, a Sant Cebrià, un camp molt similar al d'Argelers, improvisat, sense condicions per acumular-hi milers de persones.

El neguit del Joan es va fer insuportable. A la incertesa de si el seu quart fill havia nascut, se sumava ara el neguit de no rebre les cartes perquè tot d'una, sense avisar, els havien canviat de camp.

El seu quart fill, el que no veuria mai, el que no seria abraçat mai pel seu pare, era un nen i li van posar Josep. Va néixer el dia 2 d'octubre de 1939.

12 de novembre de 1939. Després d'un mes i deu dies d'incertesa i neguit, escriu des de Sant Cebrià:

Estoy contento que todo haya ido bien en el parto, así como que el pequeño José este bien (...) no dejo de pensar como os habéis podido apañar para recoger las uvas y hacer vino vosotras solas en tu estado (...) (...) lo de Marsella para padre no podrá ser y ahora quiere probar de irse con Esteban a trabajar en la pedrera (...) a los más jóvenes nos quieren llevar al Departamento del Nord en la temporada de remolacha dulce (...)

23 de novembre de 1939:

(...) escribiré a la persona que me aconsejáis, no sé si debo hacerlo en inglés, francés o español (...) no creo que en un año como este debáis preocuparos mucho por el número de sacos de patatas, estáis haciendo todo lo posible (...) a vos, madre, la palabra, el buen criterio (...)

Des de la distància feia de pare: “(...) esto de tirar de las orejas a tus hermanitas no está nada bien (...)”.

Durant el mes de novembre, se-gueixen a Sant Cebrià. A l'entorn del naixement del seu quart fill, s'intensifica la correspondència i metòdicament en porta el càlcul. El 12 de novembre 1939 escriu: “(...) esta que he recibido es la 18 y la última que había recibido era la 7, por lo tanto hay 11 cartas que circulan por Francia (...)”.

117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE)

No va existir la possibilitat d'anar a la recol·lecta de la remolatxa dolça, ni cap oportunitat de retornar a casa. Les següents cartes que es conserven estan escrites des d'Arnèke (Nord, Alts de França), una de les poblacions del Westhoek, dins del Flandes francès, on part de la població parla neerlandès.

França vivia una situació política convulsa. Després de la dimissió dels presidents Léon Blum i Camille Chautemps, arribà al capdavant del poder executiu francès la branca més conservadora, amb Édouard Daladier. En els seus al·legats públics parlava despectivament dels estrangers i va anar decantant l'opinió pública francesa cap a posicions d'animadversió cap els estrangers. Alhora, semblava la llavor de rebuig cap als comunistes, els combatents del feixisme i més tard cap als jueus. Aquesta França que havia reconegut com a legítim el govern de Franco instal·lat a Burgos abans de la victòria i que s'havia proposat “aturar” els que fugien del règim

feixista; aquella França, però, mirava amb molta preocupació l'aliança italo-alemanya i la invasió de Txecoslovàquia i Polònia aquell setembre de 1939, cosa que va obligar els francesos a declarar la guerra al Tercer Reich. La Unió Soviètica va aprofitar per ocupar i annexionar-se territoris dels estats veïns i va atacar Finlàndia.

Alemanya envaïa, a principis de 1940, Dinamarca i Noruega, i iniciava l'ofensiva per envair Luxemburg, Bèlgica, Països Baixos i la mateixa França.

Per tant, els nostres refugiats havien entrat en un autèntic vesper i haurien de viure una segona guerra. Els treballadors amb edats compreses entre divuit i quaranta-nou anys van incorporar-los a Companyies de Treballadors Estrangers (Compagnies de Travailleurs Étrangers, CTE), les quals ajudarien a fer defenses de dubtosa eficàcia per evitar la invasió alemanya.

Joan Tura Ros fou enviat, conjuntament amb tots els altres components de la 117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE) a la ubicació més atlàntica de totes les companyies de treball. Cavaven fosses antitancs i construïen blocatges de formigó en un intent desesperat d'aturar el gran exèrcit alemany que havia envaït en poques setmanes Holanda i part de Bèlgica i entraria a França en pocs dies.

Les cartes que el Joan Tura Ros enviava des de la 117a CTE, a Arnèke, incorporaven un aclariment revelador: "Poste Civile". Hem d'imaginar-nos, doncs, que els nostres refugiats formaven part de la gran mobilització d'operatius militars que França va enviar per aturar els nazis en el tram de frontera on no s'havia construït la Línia Maginot, i que per diferenciar-los tenien una oficina postal diferent dels militars dels civils. L'altre gran element diferenciador va ser que l'Operació Dinamo,³ d'embarcament cap Anglaterra, només va salvar a militars.

Les anàlisi del perquè la conquesta de França fou tan fàcil i ràpida ha estat objecte de diversos estudis.⁴

Arnèke, a 30 quilometres de Dunkerque. Darrera carta

Des del desembre de 1939 fins que el van fer presoner els alemanys (probablement el mes de maig de 1940), Joan Tura Ros va està treballant per dificultar l'entrada dels nazis al territori francès.

El trasllat obligat a la regió de Dunkerque l'allunyava molt del seu desig de retorn a can Pinyonaire i per primera vegada està sol, sense el seu pare.

En algun moment d'aquell hivern, la situació era desesperada i va suplicar a la família de Mollet que anessin a buscar-lo. El fred, el dur

42

³ Nom en clau de l'operació que, entre el 26 de maig i el 4 de juny de 1940, va permetre evacuar, per mar, els soldats aliats que havien quedat aïllats –en territori controlat pels nazis– durant la batalla de Dunkerque.

⁴ L'historiador i veterà de la Primera Guerra Mundial, Marc Bloch (1886-1944), en un llibre extraordinari escrit el 1940, analitza detingudament les gran errades a la campanya del Nord, la frontera on estava Joan Tura Ros, qualificant aquells dies com "l'infern de Flandes".

treball, la feixuga feina que els havien encomanat, va fer que traslladés a casa seva un súplica. Després va pensar que havia afegit patiment al patiment dels que havien de suportar tota mena de vexacions de les noves autoritats feixistes i de tots els que, de cop, s'havien fet falangistes. Va voler rectificar i les paraules de rectificació porten inherent molt dolor:

(...) comprendo ahora que os habré hecho sufrir mucho con mis cartas irreflexivas, perdóname Rosario, pero hazte cargo que fueron fruto de mi situación. Estaba desesperado y fruto de esta desesperación y del sufrimiento moral y físico fueron mis misivas; por suerte he reaccionado (...) aquellas cartas olvidadas, como si no hubieran sido escritas. Perdón Rosario, perdonadme madre (...)

5 de març de 1940. Va escriure la darrera carta: “Esteban me manda algunos francos y puedo comprar lo poco que necesito (...) solo os pido que me mandéis cartas para recibir cosas vuestras (...) poned dentro del sobre algo que huelga a casa, a nuestra casa”.

El silenci, el gran silenci

Després d'aquella carta del 5 de març on demanava alguna cosa que fes olor de casa, el gran silenci era un mal presagi. La batalla de França va començar el 10 de maig; abans, però, els soldats francesos van entrar en territori belga per ajudar-los. Desconeixem si la 117a companyia els va acompanyar.

El 25 i el 26 de maig les tropes alemanyes ja havien superat, per les

Ardenes, la línia de contenció de Sedan, i les tropes franceses, angleses i belgues havien de ser rescata-des per mar a les platges de Dunkerque. El 6 de juny desbordaven l'exèrcit francès i superaven el front del Nord. Els treballadors espanyols de la 117a CTE van morir o van ser presoners dels alemanys.

El dia 14 de juny els nazis alemanys entraven triomfals a Paris.

Dos molletans a la regió de Dunkerque

Dunkerque i tot el departament del Nord va ser durant unes setmanes l'encerclament dins d'un cercle, encara avui l'estudien els experts en la Segona Guerra Mundial.

Joan Tura Ros va ser protagonista anònim d'un passatge de la història: la batalla de Dunkerque i l'embarcament de soldats a les seves platges, coneguda com l'operació Dinamo. **43**

En la 117a CTE Joan Tura Ros va coincidir amb Joan Molins i Mainou, amb qui havia fet el viatge des de Sant Cebrià del Rosselló. Joan Tura l'ajudava a escriure cartes per mantenir el contacte amb la seva família.

Figura 4. Els dos Joans de Mollet amb un altre company de la 117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE). A l'esquerra Joan Tura i, al centre, Joan Molins. Font: família Molins Cid

Des que van arribar a Arnèke, la feina que tenien encarregada aquesta Companyia de Treballadors era la de cavar fossats profunds i col·locar obstacles de ferro o de formigó en forma de triangles (blocats) ben fonamentats per impedir l'imparable avenç dels tancs alemanys, molt més destructius que els dels anglesos, francesos i belgues junts, els temuts *panzer*.⁵

Els tancs alemanys eren més nombrosos del que els serveis d'informació francesa havien mai imaginat; l'aviació alemanya també era d'una superioritat manifesta. Van conquerir i sotmetre Holanda, Luxemburg i Bèlgica en pocs dies.

44

La ineficàcia de l'exèrcit francès i la duplicació de graus i comandaments superiors que esperaven notícies mentre companyies senceres eren aniquilades han estat sempre la gran humiliació de França en aquella terrible guerra.

Durant tot l'hivern del 1939-1940, els francesos van esperar en lloc d'actuar i van exposar a la mort tots els soldats i civils que havien desplaçat al departament del Nord.⁶

L'entrada massiva de l'exèrcit alemany per Sedan va deixar 500.000 soldats i personal de suport, com ara el Joan Molins i el Joan Tura, treballadors obligats, atrapats en una pinça mortífera. Els habitants de la zona i els treballadors civils desplaçats, també.

Només podien sortir d'aquella franja de terrenys per mar si els

anglesos venien a rescatar-los. Els cuirassats i destructors de la Royal Navy, els creuers lleugers i petites, embarcacions de pesca, fèrries, vapors... van aconseguir (entre el 27 de maig i el 4 de juny de 1940) evacuar 338.000 soldats cap a Dover, Anglaterra; mentre la ciutat de Dunkerque era destruïda i molts habitants portats a camps de presoners. Joan Tura Ros va ser detingut per les *Waffen-SS*, l'ala militar de les SS, que havien evolucionat fins a convertir-se en un segon exèrcit alemany, a part del regular, la *Wehrmacht*.

Figura 5. Presoners de guerra belgues a Maastricht, 10 de maig de 1940. Font: Europeaana, Historisch Centrum Limburg

Alguns analistes i experts en la Segona Guerra Mundial asseguren que els fets de Dunkerque van suposar, efectivament, una humili-

⁵ Vehicle de combat blindat que utilitzava l'exèrcit alemany sota les ordres de Hitler. Abreviatura de *Panzerkampfwagen*

⁶ Charles de Gaulle, Léon Blum i Marc Bloch coincideixen en unes anàlisis molt negatives dels comandaments militars, instal·lats -encara- en la glòria de la victòria del la Primera Guerra Mundial.

liació per França, però una major implicació d'Anglaterra en el conflicte, uns vincles més estrets entre els aliats de llavors (els Estats Units d'Amèrica no havia entrat en el conflicte, encara).⁷

Joan Tura i Joan Molins escriuen junts les cartes, perquè el segon volia aprendre a escriure i el primer seguia amb el seu principi d'estendre el coneixement i propagar la instrucció. Junts, probablement, van ser detinguts pels nazis i traslladats a l'*Stalag*,⁸ on sabem que van coincidir. Allà, a l'*Stalag I-B d'Olsztynek*⁹ (Vàrmia i Masúria, Polònia) van ser despullats de tota identitat per ser només un número amb un triangle blau, cosit a la camisa, que els identificava com a estrangers apàtrides. En el cas de Joan Tura Ros, sabem que fou registrat amb el número 44.231.

Sense retorn

Una vegada França fou ocupada pels nazis, el règim franquista tenia tota la informació que desitjava, inclosa la documentació confiscada al Servei d'Evacuació dels

Republicans. Disposaven dels fulls de filiació dels refugiats que encara estaven en camps de concentració, dels incorporats a les CTE, etc., de manera que podien controlar tots els assumptes dels "rojillos" (Urraca, 2018).

És també llavors quan es converteixen en apàtrides i comencen les deportacions (primavera de 1940)¹⁰ perquè ja no tenien cap recer legal, ni el de la funesta "detenció administrativa" de l'Estat francès. Tant les autoritats franquistes com les franceses es desentenien, els desatenen i els deixen a la sort de la bogeria exterminadora dels nazis (Aguirre, 2012).

Les altres cartes

Llavors és quan les cartes del seu pare (primer per persona interposada perquè està amagat a Asilha¹¹ i no vol delatar-los), i més endavant, acabada la Segona Guerra Mundial, des de Perpinyà, i les del seu germà Esteve, adquireixen major protagonisme.

L'Esteve intenta mantenir viva l'esperança del retorn. El 10 de març de 1941, un anys més tard de

45

⁷ Winston Churchill va pronunciar el seu famós discurs:

Lluitarem a la platja, seguirem fins el final. Lluitarem a França, lluitarem als oceans, lluitarem amb força i confiança creixent. Lluitarem a l'aire i a les pistes d'aterratge. Defensarem la nostra illa costi el que costi. Lluitarem en els camps i en els carrers, lluitarem a les muntanyes. Mai ens rendirem.

⁸ Els camps base de presoners de guerra on, després de ser registrats, esperaven una designació a camps de treball, fàbriques o qualsevol indret on feia falta mà d'obra.

⁹ Hohenstein és el nom en alemany de l'actual ciutat polonesa d'Olsztynek. Algunes fonts bibliogràfiques també l'anomenen d'Allenstein, que és el nom alemany de la ciutat d'Olsztyn, la capital de Vàrmia i Masúria.

¹⁰ En el llibre *Els catalans en els camps nazis* escrit per Montserrat Roig poc després de la mort de Franco –la primera edició es publicava el 1977– llegim:

Serrano Suñer escriu a les seves memòries que quan va anar a la cimera de Berlin el 13 de setembre de 1940 van parlar d'aquets detinguts i en la fitxa de detenció d'alguns alliberats l'any 1945 el motiu de detenció era "convenció franco-alemanya".

¹¹ Aude, Occitània. En francès, Azille.

la darrera carta del Joan, escriu des de Viane Pierre-Ségade (Tarn, Occitània): “los que están trabajando en fábricas de guerra en Alemania no pueden escribir (...)”.

El pare, més desconsolat i potser més conscient del que passava, amaga la seva desesperació i sentiment de doble culpabilitat sense ser-ne (la derrota a la Guerra i el càstig sobre els seus fills) escrivint cartes explicant la feina que fa a les vinyes i preguntant per afers de conreu d'unes terres que ja fa molt temps que no trepitja.

Final del camí

46 Fins que els fets són incontes-
tables i arriba la comunicació del Comitè Internacional de la Creu Roja de Ginebra. Llavors es tanca tota esclatxa d'esperança: “Cumplimos el triste deber de comunicarle que Juan Tura Ros falleció en Mauthausen-Gusen (Oberdonau). Estos son los únicos detalles que poseemos sobre las circunstancias del doloroso acontecimiento (...)”. La comunicació es produeix un cop alliberats els camps d'extermini. El Joan havia ingressat al camp de Mauthausen el dia 9 d'agost de 1940 i li havien assignat el número 3.555. Set mesos i vint dies més tard (29 de març de 1941) el traslladen a Gusen amb el número de matrícula 11.484 on serà assassinat el 23 d'octubre de 1941.

Dos anys i dos mesos després de marxar amb bicicleta a l'encaç

del pare per assegurar-se que estaria en un refugi adequat, Joan Tura Ros, el pagès jove, dinàmic, culte, avançat al seu temps, casat i pare de quatre fills petits, era incinerat als forns crematoris de Gusen. Uns dies més tard, hauria fet trenta anys.

Aquell és el dia que l'emotiva acció dels quatre fills del Joan de mirar per la finestra deixa de tenir sentit.

Aquell és el dia de les bates negres i de les cintes de dol cosides a les mànigues. Aquell és el dia que la cerca s'acaba i comença el pensament obsessiu del turment abans de la mort, que sempre hem defugit i que —a vegades— és impossible evitar. No escriuré, però, els turments que els nazis els produïren, eren joves i sans quan van ser detinguts per les SS.

El 1946, des de Perpinyà, el seu pare escriu, sempre dirigit a l'esposa del Joan i dirigint-s'hi com a filla:

(...) espero que los pequeños vayan creciendo aunque les falte lo principal y se que todos intentáis suplir la gran pérdida (...) de lo del viaje para visitarme, aunque te paguen los gastos, te ruego que no lo intentes. La alegría de abrazaros sería tanta, la alegría de veros después de tanto tiempo sería tanta, que de ninguna manera podría dejaros, no podría soportarlo, no podría vivir después.

La vida en veu baixa

La mare, la Maria Ros, sabia les cases que havien celebrat aquesta mort i el turment que comportava. Mai va voler traslladar aquesta informació. Va esperar el retorn del vell líder rabassaire i va explicar-ho sense noms, tot argumentant que els seus descendents no haurien de carregar amb una ràbia heretada. La seva decisió de persistir i aixecar el cap, malgrat la pena, era la seva victòria contra la barbàrie.

La Roser era una jove vídua amb quatre fills. Per poder-los alimentar i educar no podia refiar-se dels ingressos del camp, perquè l'acció sistemàtica cap a l'activitat agrícola dels pocs que seguien fent de pagès i havien estat rabassaires i la desaparició de la xarxa de solidaritat feia inviables la majoria de petites explotacions agràries.

48

S'havia acabat el molí i la premsa comunitària (la comissió de liquidació del nou ajuntament franquista els havia venut); no se'ls permetia vendre en els mercats locals; els registres i les confiscacions de la collita eren freqüents, els van rescindir contractes d'arrendaments de terres... La majoria dels rabassaires es van haver d'incorporar a l'activitat industrial.

Per aquestes raons, va buscar feina sabent que treballar a qualsevol fàbrica significava un pacte de silenci i no parlar de la seva viudetat ni de com havia mort el seu marit. També sabia que havia d'ensenyar a no respondre els seus fills quan els preguntessin o fessin mofa de les seves bates amb signes de dol. Afortunadament, el professorat dels Col·legis Nous els van mantenir en situació arrecerada, fins i tot quan

el petit Feliu es negava a cantar el "Cara el sol".

Així van créixer. Els que vam néixer anys després, ja se'ns explicava el que havia passat. Ningú, però, parlava alt.

La mare del Joan Tura Ros i la seva esposa d'ulls de cel, tot i l'escrit de la Creu Roja, seguien pensant que un dia tornaria, que estava ferit, que alguna cosa l'impedia escriure però que un dia tornaria.

Llegat

Cal identificar Joan Tura Ros com una personalitat local. Sovint, el fet de ser familiar d'una persona coneguda apaga els mèrits de persones joves amb projectes i iniciatives pròpies. Aquest és el cas del Joan. Ser fill del líder rabassaire i alcalde Feliu Tura ens ha amagat la seva vàlua pròpia. Serveixin aquestes ratlles per reivindicar l'estudiant brillant, l'home de mirada internacional, la peça indispensable perquè l'empresa d'exportació Rabassunion Patatoes Catalunya Productions Mollet aconseguís expandir-se per Europa, un dels fundadors de la Societat de Socors Mutus i impulsor de la Mutua Agropecuària. Que no sigui recordat, només, com una víctima de l'extermini nazi, com un dels cinc deportats molletans. Ho va ser, però també va ser un molletà imprescindible en el progrés del Mollet dels anys trenta. El xicot que els vells reaccionaris terratinents temien per les seves idees i capacitats.

Conclusions

L'exili i els que, en territori francès, van caure en mans dels nazis

alemanys van suposar una tragèdia humana difícil de qualificar, però no sempre hem sabut explicar la pèrdua de capacitat intel·lectual, de projectes socials, de projectes de vida estroncada. El cas de Joan Tura Ros és especialment punyent perquè era un jove enamorat amb tres fills i un gestant-se que no va conèixer; però era, també, la jove generació de rabassaires que havien de consolidar un model econòmic de producció agrària on eliminaven els intermediaris i s'ajudaven els uns als altres. Un dels seus èxits va ser comercialitzar patata primeirenca i col·locar-la en els mercats entre sis i vuit setmanes abans que la majoria de patata produïda fins aleshores. Aquest producte i d'altres, des de la Unió de Rabassaires, les intercanviaven amb cooperatives de Suïssa, Alemanya, Regne Unit i Lituània. També van avançar molt en temes de mutualització d'ajudes i cobertures en cas d'accident i a ensenyar noves tècniques agràries entre els joves pagesos. Joan Tura Ros va arribar a ser responsable de relacions internacionals d'una potent organització basada en l'economia col·laborativa.

En la reflexió de les seves circumstàncies he entès, i ara ja no en tinc cap dubte, que les formes de la democràcia tal com la coneixem avui van néixer en una Catalunya

més rural que industrial, però van ser més explicades des de la ciutat que des dels camins polsosos dels pobles i dels masos. El mateix succeeix amb el que anomenem catalanisme polític, on les pàgines més lluides de la seva conformació han estat en els grans espais de les ciutats, especialment Barcelona. M'atreveixo a afirmar que els valors inherents a la definició moderna de república són un exercici més intel·lectual a la Catalunya urbana, però, en canvi, són una peremptòria necessitat, fruit de la convicció i la urgència de contrarestar el caciquisme, en el món rural.

Els que si van adonar-se de com n'era de profunda la transformació que significava aquest model van ser els militar sollevats, que van instaurar una dictadura feixista i van crear –immediatament– comissions de liquidació. 49

Molts d'aquest pagesos valents, que aconseguiren la força de la unió intel·ligent fins al punt de modificar l'economia del camp català i que conreaven la intel·ligència i retien culte a la dignitat dels humans, van ser perseguits fins la mort i se'ls va desposseir de tota dignitat quan només els quedava un fil de vida. Que el seu sacrifici no sigui en va. Escampem els seu ideari i farem possible entendre perquè encara ara cal combatre el feixisme.

Bibliografia

- Aguirre, P. (2012). *Exilio republicano en Francia (1939-1940). El caso de los refugiados españoles en Bases-Pyrénées. Una acogida bajo sospecha* (treball de final de màster). Universitat de Saragossa.
- Barrachina, E. (2001). M3622: Joan Molins

- Maynou, la història d'un català a Mauthausen. *Notes*, 16: 69-80. Mollet del Vallès.
- Bloch, M. (2003). *La estraña derrota. Testimonio escrito en 1940*. Crítica.
- Bonamusa, F. (2011). *Remences i Rabassaires*. HMiC, 9, 8-18.

- Campillo, M. (1994). *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Pòrtic
- Fontana, J. (2014). *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*. Eumo.
- Giralt, E. (dir.), Salrach, J.M. i Garrobau, R. (coord.) (2006). *Història agrària dels Països Catalans (Volum 4) Segles XIX-XX*. Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació.
- Jackson, G. (1987). *Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*. Princeton University Press.
- Mayayo, A. (1995). *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya 1893-1994*. Afers, Col·lecció Recerca i Pensament, 1.
- Nadal, J. (ed.) (2021). *Girona, 1939: porta de l'exili. Escrits del final de la Guerra Civil*. L'Avenç, Col·lecció Sèrie Assaig, 9.
- 50 Planas, J. (2003). *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX* (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Pomés, J. (1998). *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya (1918-1930)*. La Unió de Rabassaires: entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Roig, M. (2017, 3a ed.). *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62.
- Solé Tura, J. (1999). *Una història optimista*. Edicions 62.
- Tébar, J. (2005). *Contrarrevolució y poder agrario en el franquismo. Rupturas y continuidades. La província de Barcelona (1939-1945)* (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Tura, M. (2018). *República pagesa. Vindicació del catalanisme rabassaire*. Pòrtic. 324 p. Barcelona.
- Tura, M. (2020). *De l'esperança d'una vida a França a l'extermini per apàtrida. Correspondència del molletà Vicenç Bachs Vilà (1906-1941)*. Notes, 35, 81-102.
- Urraca, L. (2018). *Entre hienes*. Funambulista.

La Casa Blava (Mollet del Vallès, 1958-2006), una llibreria de conte explicada des de dins

Montserrat Ros Sabaté* i Glòria Arimon Ventura**

Resum: En aquest article s'explica com neix la Casa Blava, una llibreria-papereria nascuda per iniciativa de Frederic Ros i Chacón i la seva muller Teresa Sabaté i Boquera, el 1958, que més endavant –el 1977– amplien el negoci amb la venda d'objectes de regal amb el nom de l'Ocell de Paper. Les seves filles, Núria i Montserrat, van posar-s'hi al capdavant.

El 1990 es traslladaren a un local més espaiós i allà continuaren fins el 2006, quan tancaren les portes. A través de la seva història, vegem també la història de les lectures d'aquest període i les activitats culturals i festives associades a la Casa Blava i l'Ocell de Paper.

Paraules clau: Casa Blava, Castell dels Tres Dragons, llibreria, llibre, Ocell de Paper, punt de llibre, teatre d'humor.

La Casa Blava (Mollet del Vallès, 1958-2006), the inside story of a bookshop

Abstract: This article describes the origins of Casa Blava, a bookshop and stationers opened by Frederic Ros i Chacón and his wife Teresa Sabaté i Boquera in 1958, which they later expanded in 1977 to sell gift items under the new name of Ocell de Paper. Their daughters, Núria and Montserrat, took over the business. 51

In 1990 they moved to larger premises and continued there until 2006 when the business finally closed its doors. Through the history of Casa Blava and Ocell de Paper, we discover the popular literature of the time and the cultural activities and festivals associated with the shop.

Keywords: Casa Blava, Castell dels Tres Dragons, bookshop, book, Ocell de Paper, bookmark, comedy theatre

* Llibretera

**Periodista i filòloga, serveisgenerals@icloud.com

Article rebut el 22 d'octubre de 2020; acceptat el 9 de setembre de 2021.

Introducció. Els inicis

En Frederic Ros i Chacón¹ (Barcelona, 1912 – Mollet del Valles, 1998) i la Teresa Sabaté Boquera (Vilanova i la Geltrú, 1912 – Mollet del Vallès, 1995) tenien una botiga de comestibles als baixos del carrer de Sant Vicenç, número 4, de Mollet del Vallès. El 1958, la botiga del costat (una llibreria papereria), el número 6, es llogava, ja que la propietària havia mort. En Frederic i la Teresa varen parlar amb el nou propietari i la varen llogar per continuar amb el mateix negoci, que ja s'anomenava la Casa Blava.

52

La parella tenia tres filles, la primera, la Marta Ros Sabaté (1940), que durant la setmana anava a brodar i els caps de setmana ajudava a la botiga de queviures; la segona, la Núria (1941) va agafar les regnes de la llibreria, i la Montserrat (1953) era la petita, que més endavant va treballar colze a colze amb la Núria.

Figura 1. Casa Blava. Dia de Sant Jordi, 1977.
Font: cedida per Marta Ros.

L'espai era un local petitó i bufó, que estava decorat amb els dibuixos dels contes d'en Ferrándiz: la rateta que escombrava l'escaleta, Bambi, el Doctorazo, etc. i tot pintat de blau. La papereria venia tota classe de material escolar, llibretes, llibres, bolígrafs, etc. i segons l'època de l'any, es venien articles adients a la temporada: per Nadal, figuretes de pessebre, guarniments de l'arbre, nades, calendaris... Per Cap d'Any es venien les bosses de cotilló i per Reis es rematava la temporada amb la venda de carteres, esferes terrestres i llibres infantils. Durant l'any es venien força papers per fer el patronatge o patrons dels vestits de les noies que utilitzaven el mètode Corte y confección Martí; anaven a comprar-los molta gent de Sant Fost i Martorelles, Parets...

Els anys seixanta

Cap el 1964 la llibreria es va reformar: es van treure tots els armaris i les portes decorades per donar més amplitud a la botiga. Tot es portava entre les dues germanes, però no hi havia comunicació física entre les dues botigues i anaven de bòlit. Van demanar si es podia fer una porta, però en ser d'amos diferents no va poder ser. La solució va ser col·locar un giny i quan s'obria la porta d'una botiga, sabien que havia entrat algú i hi anaven.

Els anys seixanta van ser els temps de vendre llibres a metres i per colors en funció de la mida del prestatge i del color que estava pintada l'habitació. Eren buits per dintre, només hi havia les cobertes,

¹ Frederic Ros fou corresponsal de diverses publicacions, escriptor, actor, membre de la junta de la Societat de Socors Mutus, del Club de Futbol Mollet, impulsor de l'Homenatge a la Vellesa.

i servien per posar als menjadors, en un bon moble. Es va incorporar la venda de revistes i fascicles per fer enciclopèdies de tots els temes possibles i, juntament amb la impremta Bachs, es va fer una col·lecció de postals de Mollet d'aquella època i les va imprimir El escudo de oro, una impremta que feia postals de gairebé totes les poblacions de l'estat espanyol.

Cap a finals d'aquells anys seixanta va sortir una col·lecció de llibres de Walt Disney anomenada "Películas", que per Nadal es venien molt i que any rere any els pares compraven als seus fills seguint la llista dels que tenien i no tenien.

Per al públic juvenil tenia molt d'èxit la col·lecció "Cadete" i també la col·lecció de l'editorial Bruguera "Historias Selección". Aquestes col·leccions incorporaven els títols clàssics de la literatura juvenil: Dickens, Defoe.... Més endavant van venir les col·leccions d'Enid Blyton, "Los tres investigadores", "Los Hollisters"..., que feien les delícies d'aquest públic juvenil.

El llibre best-seller d'aquella dècada per als grans va ser *Escuela del amor y del matrimonio*, que editava Muntaner y Simón, on ara hi ha la Fundació Tàpies. Era el temps en què hi treballava l'escriptor Jesús Moncada.

Per al temps de les comunions, al maig principalment, es venien molt els llibres de comunions de nacre, els rosaris que hi feien conjunt, els diaris per escriure les vivències d'aquells dies de l'infant que feia la comunió, a més de bíblies infantils profusament il·lustrades. Tot l'any es venia també el llibre del nadó, on s'apuntava la

vida del nouvingut, quan li sortien les dents, quan caminava per primera vegada, etc. A més, també llibres del santoral per poder triar el nom per a la criatura.

Els anys setanta i vuitanta: l'obertura

A principis del setanta el panorama va començar a canviar. Es van vendre molts pòsters de tota classe de polítics i personatges històrics com el Che Guevara, Salvador Allende, el president Macià, el president Companys i d'altres, a més d'adhesius reivindicatius del moment polític.

Figura 2. La Casa Blava col·laborava en actes culturals molletans, com en aquest cop que, juntament amb la Llibreria Jordi, venen entrades per al recital de Lluís Llach el 16-6-1976 al pavelló d'esports de Mollet del Vallès. El 29-4-1978 també venia entrades per una representació teatral a Can Gomà, juntament amb Pianos Mayolas.

Els llibres de cuina també van tenir el seu moment d'èxit: *La teca*, *Carmencita o la buena cocinera*, *Art del bon menjar...* i sobretot *Cuinar és senzill*, de la Montserrat Seguí. Tots aquests varen ser l'aperitiu dels altres llibres de cuina que els anys noranta es venien molt, sobretot el Dia de la Mare, el primer diumenge del mes de maig, és a dir, els llibres d'Arguiñano, Carme Ruscalleda, etc.

Ara bé, la festa grossa del llibre, evidentment, era Sant Jordi, quan es treia la parada davant de la llibreria. Acostumava a ploure o a fer vent, que se solucionava amb pedres damunt les cobertes dels llibres.

El 1977, quan el pare va fer seixanta-cinc anys, van canviar la botiga de queviures per una botiga d'objectes per a festes, que a la llibreria ja es venien en petites quantitats. El nom de la botiga va ser l'Ocell de Paper, ja que, bàsicament, tots els articles eren de paper.

La botiga va funcionar de seguida, a causa dels carnivals, que van començar a celebrar-se públicament a partir d'aquell mateix any. Com que durant el franquisme van estar prohibits, no hi havia tradició de festes, gairebé ningú tenia a casa seva ni bigotis postissos, ni nassos de pallassos, ni barrets, ni pintures per maquillar-se... I sobretot, tampoc tenien disfresses. A la botiga de l'Ocell de Paper varen aparèixer els indis, les fades, les infermeres, el setè de cavalleria, els pallassos i les bruixes... Tots i totes en bona harmonia.

En temps de Pasqua es venien els petits pollets de tota mena i mida, acompanyats dels plumeros per guarnir la mona. Ja a l'estiu i en temps de revetlles, les garlandes, gallardets

per ambientar les places i carrers, a més de les terrasses particulars, i per no tenir feina, els plats i gots de paper alegrement decorats per a l'ocasió.

Els casaments també van contribuir a l'èxit de la botiga, ja que el dissabte sobretot es venien els esprais de serpentines de colors, a més de confeti en sacs d'un quilo. Ah, i per a les bromes van tenir un paper molt important les bombes fètiques, les pólvores d'esternudar, els explosius de cigars, els paquets de cigars que picaven els dits i el pica-pica... Tota una generació que les va gaudir.

A finals d'any, Nadal i Cap d'Any, també eren dates molt importants. Nadal amb les boles decorades, les espelmes per fer els centres de taula, els espumillons i els pessebres. Per Cap d'Any es va ampliar l'oferta de bosses de cotilló, que en feien de tota mena, fins i tot personalitzades. En veníem a centenars. I per Reis es rematava la temporada amb els puzzles, els jocs de taula, els dòminos i les cartes infantils.

Els anys noranta: el cop de cap

El 1990 va ser l'any de fer el cop de cap: marxar cap a la rambla de Fiveller, número 9, per ajuntar la Casa Blava amb l'Ocell de Paper en un edifici de dues plantes, on la llibreria estava a baix i l'Ocell de Paper a la planta superior. El 2 de juny de 1990, sota el signe de Besons, es va obrir la nova botiga en forma d'autoservei.

L'èxit va ser immediat. En tenir més espai per exposar els articles, la venda era molt fluïda. Entre la botiga i el magatzem hi havia un pati on els infants tenien un tobo-

gan per jugar-hi. A la part exterior, que donava a la Rambla, hi havia un cistell amb flors i una pissarra amb una endevinalla o una frase cada dia. Com a exemple:

Neix blanc com la llet,
l'embruten, el pleguen,
el cusen, el tapen
i el venen... si el compren.
Què és?

La venda del llibre per a adults va anar canviant. Els temes d'autoajuda es venien molt: Louise L. Hay, Elisabeth Kumber Ross, etc. Els llibres històrics tipus thriller com *El codi Da Vinci* van començar a marcar una època que a la llibreria va durar fins el 2006, quan es va tancar, amb *La catedral del mar*.

El llibre infantil tenia una secció pròpia que va augmentar molt en venda i en qualitat, tant en l'enquadernació com en els dibuixos. Va ser l'època que els llibres tenien finestretes per obrir-les i eren més un joc que un llibre. Els prestatges tenien l'edat dels infants perquè la quitxalla pogués triar-se ella mateixa els llibres.

El tema juvenil va passar dels clàssics d'aventures a històries més personals, com *Mònica, la de COU*, un llibre que es va vendre molt.

Els llibres de còmics com *Tintín*, *Astèrix*, *Massagran*, *Tiffany*, *Eric Castel*, etc. tenien un públic fidel des dels set als noranta-nou anys. També van ser els temps de les plomes, bolígrafs a joc... que es venien sobretot encara per comunions i bàsicament per al Dia del Pare, Sant Josep, el 19 de març.

La part de dalt, l'Ocell de Paper donava a la Rambla i feia compa-

nyia al magnífic arbre de l'amor (també anomenat de Judes) que des del carrer cada primavera lluia les seves flors roses. Allà hi havia tots els articles de festes, confeti, serpentines, pinyates, barrets, espanta-sogres, plats i gots de paper i safates amb blonda per a pastissos.

A continuació hi havia les carteres escolars que feien conjunt amb els estoigs de cremallera, plens de llapis i retoladors, també les llibretes i les agendes escolars de la mateixa col·lecció. A la part final, al fons de la botiga tocant al pati, hi havia els peluixos, o sigui, els ninots de tota mena, nines i regals per a totes les edats. I a les parets hi havia els plafons en plàstic per decorar les habitacions infantils.

També va ser una època en què es venien unes postals grans per felicitar casaments, aniversaris, comiats i naixements. Feien molt d'efecte.

Tots aquests regals eren embotlicats amb unes bosses de paper platejat o metal·litzat guarnits amb una llaçada i uns petits dibuixos retallats de catàlegs de llibres infantils.

A causa de l'afició a la poesia, van idear uns punts de llibre "Per retrobar el punt", que es feien cada any i hi posaven una poesia diferent. Hi va haver molts autors, coneguts, i no tant: Josep Carner, J.V. Foix, Joan Brossa, Josep Maria de Sagarra, Folch i Torres, Josep Masats, Miquel Martí i Pol, Maria Mercè Marçal, Rosa Maria Mestres i Tió, Joan Isaac, Sau, Màrius Torres, Francesc Casas i Amigó, Josep Maria Mas i Bigas...

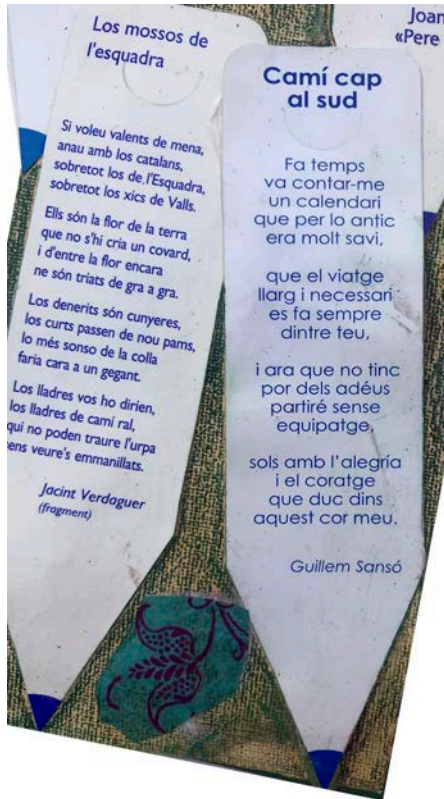

Figura 3. La Casa Blava va editar una sèrie de punts de llibre per regalar a la clientela, amb poemes de Josep Carner, Jv Foix, M. Mercè Marçal, Miquel Martí i Pol, Jacint Verdaguer, Josep Masats, Joan Isaac...

Figura 5. Punts de llibre. Poemes «Mira», de Rosa M. Mestres i «Quan tot és silenci», de Josep M. Mas i Bigas

56

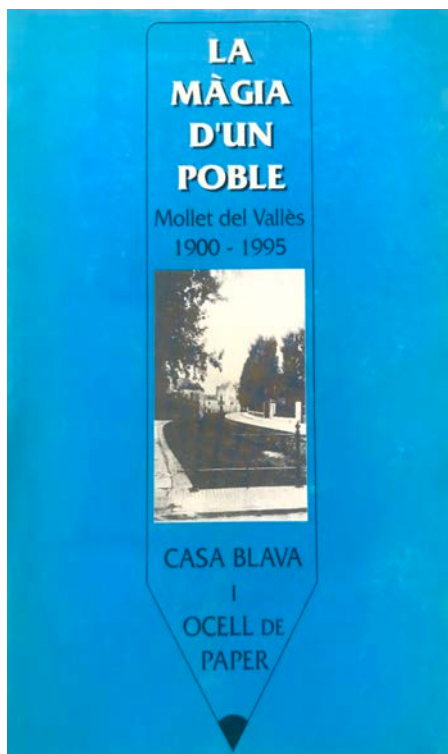
Figura 4. Punts de llibre. Poema «Los mossos d'Esquadra», de Verdaguer, i «Camí cap al sud», de Guillem Sansó

També es va fer un carnet de fidelitat a la lectura, que, un cop ple de dragonets que s'hi estam-paven, donava dret a una xerrada literària amb ressopó al Castell dels Tres Dragons (en parlem més endavant).

El 1995, per Sant Jordi, es va editar un petit llibre sobre l'evolució urbanística de Mollet del Vallès, titulat *La màgia d'un poble. Mollet del Vallès 1900-1995*, amb fotografies d'abans i d'aquell moment, o sigui, el 1995, fetes per Toni Amores. El llibre estava farcit de poesies que acompanyaven cada fotografia, les del 1900 i les de

1995. L'edició es va exhaurir ràpidament.

Figura 6. Portada del llibre *La màgia d'un poble*. Mollet del Vallès, 1900-1995

A partir d'aquest llibre, cada any per Sant Jordi es va començar a regalar un objecte més o menys útil on es pogués posar una poesia. El 1996 va ser un davantal amb la poesia "Sant Jordi Gloriós" de Josep Maria de Sagarra. El 1997 va ser una manyopla amb una fotografia del carrer de Barcelona. El 1998 va ser un barret de paper de cuiner amb una endevinalla. El 1999, un drap de cuina amb algunes dites, com aquesta: "Xocolata i sopa bullida allarguen la vida". El 2000, un cullerot de fusta per remenar la cassola...

Figura 7. L'any 1999 van regalar un eixugamà.

Figura 8. Cada any, el Dia del Llibre es donava un obsequi a la clientela. L'any 1997 va ser una manyopla.

El Castell dels Tres Dragons

Com que tenien una petita casa al carrer de Can Pacià i els llogaters van marxar, per fer un petit homenatge al pare, s'hi van portar tots els seus papers per poder fer un petit arxiu. I com que va quedar molt ben decorat, es va aprofitar l'espai per fer-hi xerrades de llibres amb ressopó el dia 28 de cada mes. Això era el 1996 i el 1998 es crea un premi literari de teatre d'humor,

amb un jurat de vuit persones i un premi de 128.128 pessetes de l'època, que s'atorgava cada 28 de desembre per celebrar el dia dels Sants Innocents.

Figura 9. Façana del Castell dels Tres Dragons, espai de trobades literàries i del Premi de Teatre d'Humor. Font: Glòria Arimon

Figura 10. Cartell de la representació que es va fer al Teatre de Can Gomà de l'obra *Cas difícil*, de Jaume Copons, pels grups de teatre molletans Fènix Teatre i The Astres Grup, amb els actors Pere Matosas, Luís Esteban, Juan Diego Sastre, Joan Freixa i Ramon Dam, dirigits per Mònica Castro.

58

El nom d'El Castell dels Tres Dragons venia d'una obra de teatre d'humor de Serafí Soler, Pitarra, ja que els seus pares, en la seva joventut, havien fet teatre a Mollet del Vallès. També és el nom del cafè restaurant edificat el 1888 amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona, que es troba actualment al parc de la Ciutadella i ara és el Laboratori de Natura, una de les cinc seus del Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

Quan es va passar a l'euro, el premi era de 608,88 euros i es va fer fins el 2005. Sempre es va intentar que l'obra guanyadora fos representada. Segons les bases de la convocatòria, es demanava que fossin obres de teatre d'humor originals, inèdites, en llengua catalana i que no haguessin estat premiades en altres concursos.

Premis del teatre d'humor El Castell dels Tres Dragons

L'any 1998 guanya Jaume Copons amb l'obra *Cas difícil*, que Fènix Teatre i The Astres Grup estrenen el 18-12-1999. L'any següent guanya Jordi Portals amb l'obra *Cercles concèntrics*, que el grup Quimeres estrena l'11-11-2000. L'any 2000 la premiada és Mònica Esbert amb *Potser no m'estimes o els dubtes de l'amor*, que estrena el 15-12-2001 el Grup

de Teatre Fiveller. El 2001 el guanyador és Jaume Farriol Montserrat per *Hamlet & Ofèlia* (no tenim dades de l'estrena). El 2002 només sabem que el guanyador es presentava amb el pseudònim d'Scherzo. El 2003 el premi es declara desert. Del 2004 no en sabem res i el darrer, el 2005, el premiat és Bernat Romaní Bernet per l'obra *Sí? Un conte d'amor i odi al telèfon*, que es va estrenar el 19-10-2008 a Manlleu.

Abaixem les persianes!

Arribem al final de la Casa Blava i l'Ocell de Paper, el 2006, quan la Núria va fer els seixanta-cinc anys i

va decidir que des dels disset anys ja n'hi havia prou d'una llibreria de conte, i la Montserrat s'hi va afegir.

“Estem molt contentes d'haver pogut servir durant quaranta-vuit anys a tothom: ens ho vam passar molt bé!”

la tribuna actualitat
34 juny 06
Després de 48 anys, tanca la Casa Blava

Punt... "La vida té molts capítols. Nosaltres n'acabem un amb goig i complerança, però en comença un altre curull d'il·lusió i emoció". Així anunciava la Núria i la Montserrat Ros a la clientela que la llibreria la Casa Blava, situada a la Rambla Fiveller, tancava després de 48 anys d'història. A la Núria li ha arribat l'edat de la jubilació, i les dues germanes han decidit posar punt i final a un negoci familiar de molts anys. La llibreria ja va comprar el seu pare, Frederic Ros, l'any 1958, amb seu al carrer Sant Vicenç. Una jugada a casa o creu va fer que el Frederic s'emportés el local que es disposava amb un altre comprador: "El pare ja va comprar per mi" diu la Núria, "però ni m'agradaven els llibres, ni estar darrere d'un mostrador, així que em va fer una il·lusió" exclama amb ironia. Als 17 anys, la Núria va començar a fer-se càrrec de la llibreria, papereria, deixant els llibres en segon terme. "En aquella època no es llegia com ara i es compraven llibres per adornar", recorda la Montserrat. Anys després, el negoci s'ampliava amb l'Ocell de Paper, un local amb objectes de paper i diàfanesos. El 1990, les germanes van decidir agitar "les dues botigues i marxar a la Rambla Fiveller al local que acaba d'abastar la persiana.

■ Un callu agradable "Fic i aconsegueix me perquè això és molt gros", exclamava una clienta. "No patiries que ens seguïem salivant pel carrer",

la serrada. Darrerament, els diàfanesos, una extraordinària escultura al carrer prometa premi per tots els encertats. "Es una manera de fer veure el comerç i de fer sentir a la gent", comentava la Núria. El comiat suposa dir adéu a tres generacions de clients. "Molts anys després a casa", recorda la Núria. Les rampes característiques del local hi ajudaven. A més, la Casa Blava s'era recordada per l'alarma de la porta, que més d'un encurt la causat. Una porta, per cert, de les primeres automatitzades que es van veure pel poble. Qui s'hagi comprat un llibre, s'haurà endut de regal un punt original en forma de llaç, que permetia retrobar al punt de lectura sense haver de doblegar les pàgines.

■ Final d'una etapa Durant anys, la Núria i la Montserrat no van saber què emen les nocions. No va ser fins als anys 80 que van tancar durant quatre dies seguits la botiga. Fins i tot obrien els diàfanesos al carrer l'espere de molts anys al capdavant de la Casa Blava, la Núria ja s'havia acostumat al ritme de la feina, fins a afirmar que "m'he cansat amb la botiga". Ara, però, totes dues reconeixen que s'ha acabat una etapa i amb ella, la llibreria i el nom. Una festa-benestar de comiat el dimecres 31 de maig va servir per agrair als clients la seva fidelitat. Una abraçada! ■ marc garcia b.

Per retrobar el punt...

...i final

CASA BLAVA
OCELL DE PAPER
T. 93 593 04 60
C. FIVELLER 9
MOLLET DEL VALLÈS

coincidia la Montserrat. Des que van anunciar el tancament molts clients s'acostaven a fer una última visita a la botiga. I és que a la Casa Blava s'hi podia anar a qualsevol més que a comprar. A tota hora hi entrava algun veí o conegut i feien petar

Conclusions

La Casa Blava primer (1958) i l'Ocell de Paper després (1977) van obrir portes en un moment adequat i encertat. La llibreria i l'activitat cultural associada van supllir, en part, el desolador panorama cultural del Mollet d'aquell temps, i la botiga d'objectes de regal i celebracions arriba tot just després de les prohibicions del franquisme. La singularitat i l'encant d'aquests dos establiments són perfectament recordats per diverses generacions de molletans. Un petit univers de conte on es podia tafanejar i comprar durant pràcticament cinc dècades. Centenars de títols de llibres i mil i un objectes que retraten a la perfecció el pas del temps a través de les modes, preferències i gustos dels compradors.

Figura 11. Tribuna Vallesana. Article del periodista Marc Beumala on informa del tancament de la històrica botiga. Juny de 2006

Bibliografia

Garcia Beumala, M. (2006, 1 juny). Després de 48 anys, tanca la Casa Blava. Punt i final. *Tribuna Vallesana*, 34.

Ros Chacón, F. i Amores, T. (1995). *La màgia*

d'un poble, Mollet del Vallès 1900-1995. Casa Blava i Ocell de Paper. Arts Gràfiques Botí.

Villanueva, S. (1997). Frederic Ros i Chacón. un home de cultura. *Notes*, 11, 111-128.

El creixement espectacular de la Llagosta en les dècades de 1960-70

M. Àngels Suárez González*

Resum: En aquest article farem un recorregut pel que ha estat la història de la Llagosta des del seu espectacular creixement dels anys seixanta fins a l'arribada de la democràcia. El poble patirà una transformació total i passarà de ser una petita població agrícola a un poble industrial que hauria de construir els primers grans blocs de pisos per albergar l'arribada massiva de població. Aquesta època es caracteritza per la instal·lació de nombroses indústries, per una manca de serveis -en tractar-se d'un municipi de nova creació- i per l'arribada d'un gran nombre d'immigrants. Totes aquestes variables faran que la insuficiència de serveis es converteixi en un problema crònic per als successius consistoris municipals.

Paraules clau: Antoni Morral, associació, baixador Renfe, Capresa, Cartesa, casa consistorial, escoles, estació de mercaderies, immigració, Joan Pagès, La Concòrdia, la Llagosta, Melcior Sayeras, mercat municipal, parròquia de Sant Josep, polígon industrial, urbanització, Vecasa.

The exponential growth of La Llagosta in the 1960s and 70s

Abstract: This article looks at the history of La Llagosta, from the town's population boom in the sixties to the arrival of democracy. During this period, the town underwent a total transformation, morphing from a small agricultural hamlet into an industrial town that had to build some of the first large blocks of flats to accommodate the massive influx of residents. The period was characterised by the start-up of many different industries, a lack of services - being a newly created municipality - and the arrival of a large number of immigrants. As a result of these variables, the lack of services became a chronic problem for successive municipal councils.

Keywords: Antoni Morral, association, Renfe platform, Capresa, Cartesa, city hall, schools, goods station, immigration, Joan Pagès, La Concòrdia, la Llagosta, Melcior Sayeras, Municipal Market, parish church of Sant Josep, industrial estate, urbanisation, Vecasa

61

*Historiadora, msuarez3@xtec.cat

Article rebut el 15 de setembre de 2021; acceptat el 22 de setembre de 2021.

1. Introducció

Per entendre quina ha estat l'evolució de la Llagosta i les seves característiques actuals hem de tenir present una sèrie de circumstàncies que n'han condicionat la configuració actual.

- La Llagosta és un poble de creació relativament recent. Fins l'any 1945 era un petit barri del poble de Sant Fost de Campsentelles, separat d'aquest per la barrera física del riu Besòs. Això suposa que va néixer sense els serveis propis d'un ajuntament i, a més, en una època de postguerra amb una pobresa extrema que dificultava la creació dels serveis necessaris. En el nou poble estava tot per fer: no comptava amb instal·lacions tan bàsiques com escoles, ajuntament, església o serveis sanitaris.
- La seva proximitat a Barcelona (18 km) farà que formi part de la seva àrea d'expansió i, al mateix temps, convertirà aquest poble en un pol d'atracció tant per a la indústria com pels immigrants que hi arribaran cercant feina.
- La seva situació en un dels corredors de comunicacions més importants de Catalunya i Europa, el que uneix Barcelona amb França,

comportarà que moltes de les vies de comunicació passin pel terme municipal tot dividint el territori i ocupant una bona part del seu petit terme. Fins no fa gaire tot el trànsit el suportava la carretera¹ que travessava el nucli urbà amb tots els problemes que això comportava. Més endavant es va construir la variant d'aquesta carretera² que transcorre, en paral·lel, a l'altra via ràpida que també travessa el seu terme, l'autopista C-33³ de Barcelona a Montmeló (encara que no hi ha accés directe al poble) on s'uneix amb la AP-7 en direcció a la Jonquera. Hi ha tres línies de ferrocarril que creuen el terme municipal: la línia del Nord⁴ (Barcelona-Vic-Puigcerdà), la línia de França⁵ (Barcelona-Girona-Portbou) i la línia d'alta velocitat Barcelona-frontera francesa.⁶

- Es tracta d'un municipi de petites dimensions, amb només 3,03 km² de superfície. És el terme municipal més petit del Vallès Oriental. Això comportarà que la seva densitat de població sigui una de les més altes, 4.432,89 hab./km². El poble es troba delimitat per barreres físiques com

¹ Fou projectada i construïda per la Diputació de Barcelona com a alternativa a l'antic camí ral de Vic. Des de la seva inauguració, el 1848, ha rebut diferents noms: carretera nova, carretera de Ribes, carretera de Puigcerdà, N-152 i C-17. El tram urbà correspon a l'actual avinguda de l'Onze de Setembre.

² El desdoblament de la C-17, al seu pas per la Llagosta, es va inaugurar el 1993.

³ Abans A-17.

⁴ Des de la inauguració d'aquesta línia, el 1886, la Llagosta disposa d'estació per bé que està situada en el barri veí de la Florida, que pertany al municipi de Santa Perpètua de Mogoda. Actualment, hi tenen parada els combois de Rodalies de la línia R3.

⁵ La línia fou construïda el 1854 però no va ser fins 135 anys després, el 1989, quan es va posar en servei l'estació de la Llagosta. Actualment, hi tenen parada els combois de Rodalies de les línies R2 i R2 Nord.

⁶ Aquesta línia es va inaugurar el 2013.

són les dues vies fèrries; dues rieres, la de Caldes i la Seca, a més del riu Besòs.

- Quant a les poblacions que l'envolten, ens trobem al nord-oest amb la localitat de Mollet del Vallès, al sud-oest amb Montcada i Reixac, al sud-est amb Sant Fost de Campsentelles i al nord-oest amb Santa Perpètua de Mogoda. Tots els factors esmentats faran, d'una banda, que el seu creixement urbà hagi de ser vertical, i, d'una altra, que les seves indústries no puguin ser empreses que ocupin molt d'espai.

Amb aquestes característiques la Llagosta hauria d'assumir el ràpid i impactant creixement dels anys seixanta i setanta sense equipaments materials i escassos recursos econòmics. Aquesta petita població rural es transformaria en una zona industrialitzada quan encara no s'havia consolidat com a poble.

2. El pas de poble agrícola a industrial

Als inicis dels anys seixanta la principal activitat econòmica del poble era l'agricultura. Una bona part de les terres eren de regadiu i els principals conreus eren la fava, la patata, la mongeta, el raïm, les maduixes i el blat de moro. Es conreava en petites parcel·les. La major part, el 84%, tenien menys d'una hectàrea i només hi havia una parcel·la que passés de 5 hectàrees (ha). El nombre d'aquestes explotacions agràries anirà disminuint ràpidament a mesura que la indústria i el habitatges vagin guanyant terreny. Aleshores, una bona part de les terres de regadiu serà ocupada pel polígon industrial. Si l'any 1972 les explotacions agràries ocu-

paven un total de 218 ha, deu anys més tard la superfície agrícola s'havia reduït en un 87%, fins a ocupar només 62 ha. La requalificació dels terrenys agrícoles com a urbanitzables va suposar un negoci considerable per als pagesos.

2.1. El Pla comarcal de 1961 i l'assentament industrial

A finals dels anys cinquanta del segle passat, la ciutat de Barcelona començava a rebre una gran quantitat d'empreses que farien possible el creixement industrial dels anys seixanta. En previsió de la saturació de la capital es van dissenyar diferents plans urbanístics per tal de crear noves zones d'expansió industrial. Així va néixer el Pla Comarcal d'Ordenació de Mollet, Martorelles, Sant Fost de Campsentelles, la Llagosta i Santa Perpètua de Mogoda de l'any 1961. El Pla considerava tots aquests municipis com una unitat urbanística que formava part del continu urbà definit al llarg de la N-152, des de Barcelona fins a Granollers. Es preveia la construcció de nous polígons, a més de les infraestructures imprescindibles perquè funcionessin. Al mateix temps, es contemplava la construcció de zones residencials per acollir la mà d'obra necessària.

El Pla comarcal preveia per a la Llagosta convertir una bona part de les seves terres agrícoles en zones urbanes, una part destinada a la instal·lació d'indústries i l'altra com a zona residencial.

A la zona industrial es posaria en marxa l'any 1962 el polígon industrial de la Llagosta, que ocupa més o menys el mateix espai on es troba ubicat actualment, amb una superfície aproximada de 36 ha i delimi-

tat a l'est per la línia de ferrocarril Barcelona – Portbou, al nord per la riera de Caldes, a l'oest pel polígon industrial La Florida i al sud per la futura zona residencial de la Llagosta. La creació del polígon va ser conseqüència del creixement industrial de Barcelona.

64 **Figura 1.** Al 1964 podem veure com conviuen els camps de conreu amb les primeres fàbriques que s'instal·laren a la Llagosta. Al centre de la imatge tenim la fàbrica de pintures Moncar, SA; a la seva esquerra, Calvet, SA (fàbrica de paper i cartró), i a dalt, a la dreta, Cartesa (fàbrica de cartró). Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), Fons SACE

Els terrenys agrícoles es van classificar com a polígon industrial però sense haver-se dut a terme les obres d'urbanització necessàries; senzillament, es van canviar les terres de conreu per les fàbriques. L'adequació de les infraestructures va ser lenta i va anar a càrrec dels industrials. L'any 1966 va néixer l'Associació de Propietaris del Polígon (APPLL) per tal de gestionar els serveis i dur a terme la urbanització que s'iniciaria al 1968 i que s'aniria completant de manera gra-

dual. L'any següent es van instal·lar dos-cents punts de llum, al 1970 va arribar l'aigua potable gràcies a un acord entre l'alcalde Morral, l'APPLL i el constructor Antoni Mestre, amb l'ús del mateix ramal que havia de dur l'aigua a un solar, propietat del Sr. Mestre,⁷ que limitava amb el polígon. L'any 1975 l'Ajuntament acorda renovar la il·luminació pública del polígon, que no es farà efectiva fins al 1979.⁸

La creació del polígon de la Llagosta va suposar un reclam per a l'arribada de noves indústries. No hem d'oblidar, però, que la instal·lació de petites indústries al poble ja havia començat abans: l'any 1950 ens trobem amb vint-i-set contribuents industrials. Aquestes primeres indústries eren majoritàriament alimentàries: destaquen dues fàbriques de iogurts, la de Jacint Sarríol i la de Josep Poch; dues empreses d'elaboració de productes del porc, la de Joan Pich i la de Jaume Subirats, a més de la fàbrica de vins gasificats de Joan Pagès.

Una indústria històrica ha estat Cartesa (Cartones Españoles, SA), fàbrica de cartró ordinari, fundada al 1952 a Sant Adrià del Besòs sota la denominació de J. Carreño i Cia. L'any 1954 van comprar uns camps agrícoles a la Llagosta i van edificar-hi una nova fàbrica, a la qual es va traslladar la producció a partir de mitjans de 1955. L'any següent es transformarà en societat anònima i passarà a denominar-se Cartesa. Actualment la seva nau ha estat enderrocada i el solar, ocupat per l'empresa Dicomol.

⁷ Acta Ple municipal 05-06-1970

⁸ Acta Ple municipal 29-09-1978

Figura 2. Al centre de la imatge trobem la fàbrica de Can Calvet amb la seva característica xemeneia, fent cantonada amb els carrers Vic i Cadaqués; a la seva dreta, Moncar, SA, i darrera de Can Calvet, part del terme de Santa Perpètua de Mogoda, any 1972. Font: ICGC, Fons SACE

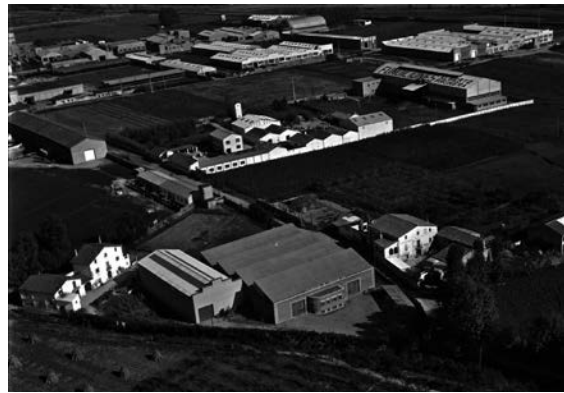
Una altra indústria, també del mateix sector, va ser la de Josep Calvet, destinada a la fabricació de paper, cartró i cartonet, que va traslladar-ne la producció de Ripollet a la Llagosta a començaments de la dècada dels seixanta i es va instal·lar a la nova zona industrial. Per construir la nau industrial d'en Calvet es va haver de desviar la sèquia de la mina de la Llebre.

Autorización a José Calvet Soler para desviar la acequia en que discurre el agua de la Mina de la Liebre que atraviesa en parte por terrenos en los que debe construir una nave industrial, desviarla mediante tuberías pudiendo pasar por todo el frente de sus naves Industriales y por el antiguo camino de Barcelona a Granollers.⁹

⁹ Acta Ple municipal 28-01-1962

Calvet tancaria a finals del anys noranta i els terrenys que ocupava la fàbrica, el sector comprès entre la Pineda Fosca i l'antic camp de futbol, van donar lloc a la barriada de Can Calvet. Com a testimoni de l'existència de la fàbrica avui podem veure la xemeneia que s'ha conservat al costat del Centre Cultural.

Una de les primeres i més emblemàtiques empreses va ser Capresa (Calibrados de Precisión, SA), que es va construir a la zona de la Miralda. L'empresa, la va crear l'any 1960 la família Pascual i es dedicava al subministrament de peces d'acer calibrat a les fàbriques d'automòbils. Es va mantenir activa fins a la primavera de 2019, quan la fàbrica va tancar. Als terrenys que deixa lliures està previst crear una

Figura 3. La fàbrica Capresa (Calibrados de Precisión), en primer terme, va ser de les primeres indústries en instal·lar-se al poble. Veiem que es trobava envoltada de camps de conreu i d'algunes masies com la de la Llebre, a la seva dreta. A continuació d'aquesta veiem part de can Xiquet, on ara hi ha el parc Popular. Al fons observem d'altres indústries del polígon, any 1967. Font: ICGC, Fons SACE

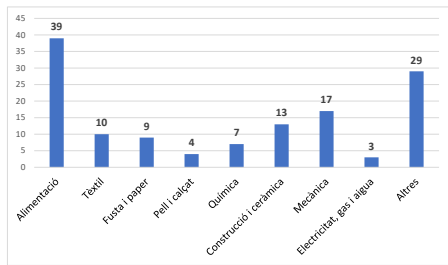
gran zona verda de prop de 7.000 m² i construir-hi 200 habitatges.

Tant Calvet com Capresa es van construir a la zona que es coneixia com a polígon A, espai comprès en el triangle que formen els carrers de Vic, Caldes i Cadaqués, zona que ara s'està recuperant com a residencial.

Una altra empresa ben coneguda és Productes Químics Hebron, SA. La seva nau industrial es va construir al carrer del Ferrocarril l'any 1961 com a fàbrica de sabons.

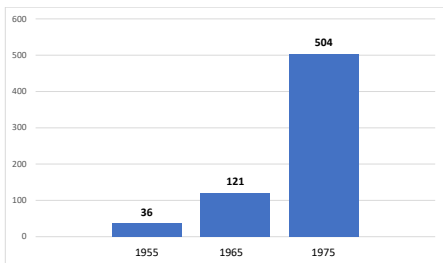
Entre d'altres indústries químiques que es van anar instal·lant al polígon des d'un començament destaquem Fibrex Ibèrica, Vianova Ibèrica SA, Irpen Policril SA i Moncar SA.

-al 1965- aquestes ja s'han triplicat. El gran creixement industrial es va donar a la dècada de 1965 a 1975. El ritme d'implantació d'indústries va ser molt alt, només durant l'any 1970 el poble va acollir quaranta noves empreses. Aquest creixement industrial coincideix amb l'època de major nombre d'immigrants arribats al poble.

Figura 5. El gràfic mostra la gran diversitat de sectors industrials que es donaven a la Llagosta l'any 1965. Font: elaboració pròpia segons la contribució industrial d'aquell any (AHMLL)

66

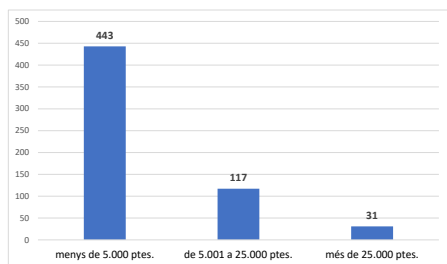

Figura 4. Evolució del nombre de contribuents industrials i comercials, on s'observa el gran augment de contribuents sobretot entre 1965 i 1975. Font: elaboració pròpia segons les matrícules industrials de 1955, 65 i 75 (Arxiu Històric Municipal de la Llagosta, AHMLL)

El gràfic (figura 4) contempla tota l'activitat econòmica empresarial del poble, des del petit comerç fins a la indústria més gran. En ell veiem l'evolució del nombre d'empreses des dels anys cinquanta, en què comencen a instal·lar-se les empreses, i com deu anys més tard

Des d'un inici es va donar una diversificació industrial amb representació de quasi tots els sectors. A part de les petites empreses d'alimentació, que eren majoria, destaquem les mecàniques, les empreses relacionades amb la indústria de la construcció i les tèxtils. Conforme es vagin instal·lant noves indústries veurem com adquireixen més pes les empreses de tres sectors: el metal·lúrgic, el químic i el d'arts gràfiques, tant per la quantitat d'empreses amb què compten com pel nombre de treballadors que ocupen. L'any 1976 els treballadors del metall representaven el 49% del total de treballadors industrials, seguits del sector químic amb un 25% i del sector d'arts gràfiques amb el 14% del total.

Figura 6. La contribució industrial de l'any 1978 posa de manifest el predomini de les petites empreses. Font: elaboració pròpia segons la contribució industrial d'aquell any (AHMLL)

Segons la contribució industrial trobem un predomini de la micro-empresa, que representava el 75% del total, i que contribuïa amb menys de 5.000 ptes. anuals, seguida de lluny de la petita empresa (el 20%) i per últim la mitjana empresa (el 5% del total).

Si tenim en compte el nombre de treballadors de cada empresa, es confirma el predomini de la petita empresa: el 75% de les empreses

Figura 7. El polígon va anar creixent ràpidament. Al 1976 ja s'havien substituït els camps de conreu per fàbriques. Comprovem també com els blocs de pisos es van construir just al costat de les indústries. Font: ICGC, Fons SACE

tenia una plantilla inferior a vint-i-cinc treballadors i només el 8% de les empreses passaven dels cinquanta treballadors (Rodríguez, 1986).

Del total de treballadors industrials al 1976, el 32% vivien i treballaven a la Llagosta mentre que el 68% eren forans. Això comportarà una gran mobilitat de persones que s'hauran de desplaçar per motius de treball entre la població de la Llagosta i els municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona i els del Vallès.

Les indústries que es van instal·lar a la Llagosta estaven vinculades a empreses de Barcelona o de la seva àrea metropolitana. Eren companyies de propietat individual i només n'hi havia disset que eren sucursals d'altres empreses amb seus centrals fora del municipi. Quant a la participació de capital estranger, aquest va tenir poca presència: només hi havia una empresa del sector químic amb capital francès i tres amb capital alemany, dues químiques i una del metall. En tot cas la participació empresarial local va ser mínima (Rodríguez, 1986).

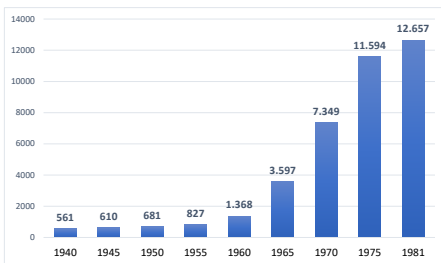
Quant a la localització industrial, podem trobar algunes empreses instal·lades dins del nucli urbà - es tracta de petits tallers artesans - però la majoria de les companyies es van ubicar al polígon. Les característiques del polígon, amb parcel·les per a naus de mida petita i sense possibilitat d'ampliació, determinarà que s'hi instal·lin petites empreses. En un principi sembla que la mida de les indústries no és massa important, però les petites empreses són sempre les que resulten més afectades en moments de crisi. Des de finals dels anys setanta fins a fi-

nals dels vuitanta moltes d'aquestes empreses hauran de tancar i el polígon s'anirà buidant.

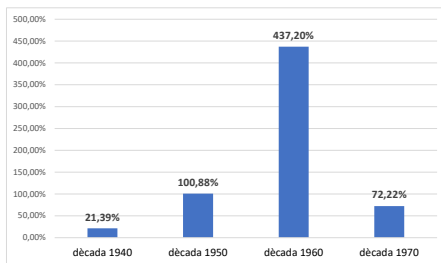
2.2. L'increment de la població

El desenvolupament econòmic de Barcelona i, de rebot, dels municipis propers atraurà una gran quantitat de persones d'altres regions d'Espanya que busquen millorar la seva situació econòmica i social. Així, la Llagosta, al temps que es convertia en un centre d'acollida d'indústries, també hauria de fer front a l'arribada massiva de famílies de treballadors que buscaven un lloc on viure.

68

Figura 8. L'evolució de la població entre 1940 i 1981 mostra com el gran creixement de població es va produir entre els anys 1960 i 1975. Font: elaboració pròpia segons els padrons municipals (AHMLL)

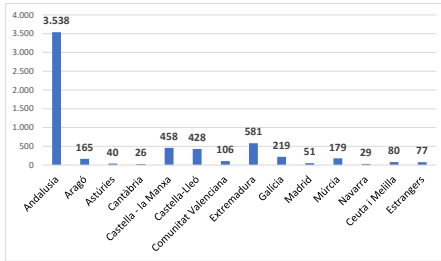

Figura 9. Increment de població per dècades (1940-1980), on s'observa com la dècada de 1960 és la de major augment de població. Font: elaboració pròpia segons els padrons municipals (AHMLL)

Fins als anys cinquanta, la població anirà creixent de manera gradual gràcies sobretot al seu moviment natural. Aquesta situació canvia a partir d'aleshores, quan comença l'arribada de immigrants i la població creix a un ritme ràpid, que s'arriba a duplicar a l'any 1960. Es produeix també un flux migratori important en què les arribades i sortides de persones són constants. Però és durant les dècades del seixanta i setanta quan es produeix un augment espectacular: als anys seixanta la població creix un 436% i es passa de 1.368 habitants a 7.349. L'any més significatiu va ser el 1965, quan van arribar 1.762 persones a un poble que aleshores en comptava amb 1.912, això suposa un increment del 92%. Durant la dècada dels setanta l'increment és també molt gran: arriben 5.308 persones, però ara el volum de la població ja era major i la proporció dels arribats representa el 72% del total. L'any 1974 van arribar 1.282 persones, un 15% del total.

La proporció d'immigrants aviat va superar la local: l'any 1975 els nascuts fora de Catalunya representaven el 58,6% del total dels habitants de la Llagosta mentre que la població nascuda a Catalunya era el 41,4%, dels quals només el 22,7% havien nascut a la Llagosta. Els immigrants eren gent jove en edat de procrear, això va contribuir que en poc temps el nombre de nascuts a la Llagosta anés creixent en proporció als que arribaven de fora. Malgrat tot, al 1986 els nascuts fora de Catalunya encara representen la meitat de la població.

Quant a l'origen dels immigrants, podem dir que la major

Figura 10. Població immigrada segons el seu lloc de naixement, l'any 1986. Font: Anguera (1994)

part d'ells procedia d'Andalusia. En proporció amb la resta d'immigrants, els andalusos constituïen el 58,35% del total i l'any 1975 van arribar a representar el 35% de la població total de la Llagosta. L'any 1986 aquesta proporció havia descendit al 29%. A partir de finals dels anys setanta es dona un descens del volum de població immigrant resident a la Llagosta com a conseqüència de la crisi econòmica. L'arribada de nous habitants no només s'atura sinó que fins i tot es produeixen alguns casos de retorn d'immigrants a les seves regions d'origen. La segona regió representada era la d'Extremadura, amb un 4,76% de la població, després seguien Castella-la Manxa amb el 3,75%, Castella i Lleó amb el 3,51% del total i, en menor proporció, Galícia, Múrcia, Aragó i Comunitat Valenciana.

El nombre d'immigrants, que des de 1950 anava augmentant any rere any, es va aturar a partir de 1980 degut a la crisi industrial que va frenar la immigració, de manera que el procés s'inverteix i per primera vegada la Llagosta comença a perdre població.

2.3. El creixement urbanístic

L'arribada de tants immigrants en tan poc temps va impulsar la construcció de grans blocs de pisos en espais que fins al moment havien estat terres de conreu. Es tractava de construir edificis per albergar un gran nombre de famílies sense tenir en compte les condicions de confort, d'urbanització o de serveis mínims. La Llagosta no estava preparada per rebre tanta gent i li costaria dècades poder donar resposta a les necessitats de la seva població.

El nucli antic de població s'havia format al costat esquerre de l'antiga carretera de Ribes, limitat per dues barreres com eren la riera Seca i la línia del Nord. Al 1940 la Llagosta només comptava amb 126 habitatges (amb un únic edifici de tres plantes) que estaven ocupats per 127 famílies.

Quan a finals dels anys cinquanta es van necessitar noves construccions, aquestes es van emplaçar en els espais buits a l'antiga zona urbana, però de seguida es va optar per un model de creixement desordenat i les edificacions es van començar a estendre a l'altre costat de la carretera en direcció al riu Besòs, entre la carretera i la via de tren de França. S'hi van construir gran blocs com Vecasa o La Concòrdia, que suposaven una ruptura amb la trama urbanística ja existent.

A principis dels seixanta la possibilitat de vendre terres per a ús industrial o residencial a un preu superior al del seu valor agrícola, així com la possibilitat de canviar d'estatus social deixant una activitat dura per acollir-se a les noves

oportunitats que oferia el creixement urbà de la Llagosta, va provocar un lent però generalitzat abandonament de la gran majoria dels pagesos, molts dels quals es van instal·lar com a comerciants en el mateix municipi (Rodríguez, 1986).

El creixement urbanístic va suposar un gran negoci, tant per als propietaris de les terres, que veien com les seves parcel·les de conreu es convertien en zones urbanitzables -tot obtenint un lucratiu benefici amb el canvi de valor dels terrenys-, com per a les empreses constructors, que van aixecar grans edificis a baix cost. Els habitatges havien de ser ocupats pels treballadors immigrants que van arribar amb pocs mitjans econòmics, però amb la voluntat de guanyar-se la vida.

70

Els pisos estaven destinats a la classe treballadora, però els preus estaven molt per sobre de les seves possibilitats. Al 1969 sabem que els pisos no es podien adquirir per menys de 350.000 ptes., encara que es podien donar algunes facilitats per pagar (el sou d'un treballador estava entre 8.000 i 10.000 ptes. mensuals). Deu anys més tard, quan surten a la venda els pisos de La Llagosta Residencial, el preu mínim d'un habitatge era de 1.490.000 ptes., una fortuna que endeutava els seus compradors per molts anys.

Entre les constructors que van treballar al poble podem destacar la immobiliària Vecasa SA, la Immobiliària Viviendas Sociales SA, La Llagosta Residencial SA i, amb nom propi, el constructor Antoni Mestre.

Figura 11. Als anys 60, l'impacte visual dels blocs de Vecasa era més impressionant que el creixement industrial del polígon. Al centre de la imatge, al peu de la carretera N-152, trobem la indústria Casacuberta amb el seu estany, a la seva esquerra la cooperativa de pinsos, a sobre d'aquesta Can Calvet i, mes enllà, la fàbrica de pintures Moncar i Fundiciones Alberto Prunera. Al fons distingim els blocs de Vecasa i a sota d'aquests, l'empresa Capresa (Calibrados) junt a la masia de la Llebre i la desapareguda can Xiquet, any 1966. Font: ICGC, Fons SACE

Els primers blocs els va construir l'empresa promotora Vecasa, d'aquí el nom del barri de Vecasa. Era un polígon de promoció privada, limitat per l'actual carrer del Progrés, passeig del Pintor Sert, carrer de la Constitució i avinguda del Primer de Maig. Era una agrupació de nou blocs nomenats amb lletres de la A a la J, que s'edifiquen en diverses fases i en dates successives.

Al desembre de 1962 la immobiliària Vecasa sol·licita la llicència municipal per als primers blocs, es tractava de 299 habitatges i 19 locals comercials a edificar en el solar de la travessia d'Anselm Clavé, que estava classificat com a Zona Ur-

vana Intensiva segons el Pla Comarcal d'Ordenació. El projecte contemplava cinc blocs: blocs A, B, B', C i D. L'alçada era de planta baixa més 7 pisos (9 en cas del bloc C) i 8 habitatges per planta. Al 1963 obtindrien la llicència per aquests cinc primers blocs (A – D), al 1965 la dels quatre blocs següents (E – H) i l'any 1967 els dos darrers blocs, I i J.

El primer edifici serà ocupat l'any 1964. Incloem el testimoni d'una de les primeres persones en anar a viure als nous habitatges.

Encarnación Nieto Vilches (Martos, Jaén, 1932) emigró a Barcelona en 1961 con su hijo de dos años y su marido... No muy lejos de allí habían empezado a construir bloques de viviendas en medio del campo. El día que mataron a Kennedy, recuerda Encarna, volvían de comprarse el piso en La Llagosta. Allí se fue a vivir —sin agua, sin luz— en septiembre de 1964 con su marido, su hijo y su cuñado Manolo, que vino de Martos a trabajar en la construcción (...) En el bloque eran 32 vecinos, o mejor 32 pisos porque en la mayoría vivían varias familias: “menos los del 6º 1ª que eran gallegos y los del 4º 4ª que eran catalanes, los demás éramos todos andaluces” (Peña, 2010b, p. 41).

Al 1966 la immobiliària sol·licita a l'Ajuntament el permís per la construcció dels dos darrers blocs, els I -J, amb un total de 240 habitatges i 8 locals comercials a l'avenida La Paz (avui, l'avinguda del

Primer de Maig), davant del carrer de Brutau. En aquest cas el consistori denegà el permís al·legant que en el projecte no s'havia previst la reserva d'espai per la construcció de les escoles i els habitatges dels mestres. Finalment acorden que se'ls concedirà la llicència per construir a canvi que els representants de Vecasa lliurin a l'Ajuntament la quantitat de 388.461 ptes., que es destinaran a l'adquisició del terreny necessari per la construcció d'escoles al polígon La Llebre.¹⁰ L'any següent, l'Ajuntament compraria amb aquests diners a la Caixa d'Estalvis de Sabadell uns terrenys al carrer de Nicolás Longarón, on es construiria l'escola pública Sagrada Família (nord).¹¹

Sobre la qualitat de la construcció, el deficient acabat dels habitatges i la urbanització del barri de Vecasa, podem llegir el comentari de Manuel Peña (2010a):

Este barrio fue hasta mediados de los 70 un suburbio de altísimos bloques de pisos, levantado sobre una antigua superficie agrícola extremadamente húmeda. Los vecinos que ocuparon el primer bloque de ocho plantas en 1964 debían ir a buscar el agua a una cercana mina y, aunque el servicio de luz sólo tardó algunos meses, los ascensores se instalaron muy lentamente. Más de cinco años se retrasó la construcción de una red de alcantarillado y otros tantos más el asfaltado de las calles. Mientras, los pozos ciegos rebosaban cada año y el barro y el polvo eran compañeros inse-

¹⁰ Acta Ple municipal 27-02-1967

¹¹ Acta Ple municipal 08-11-1967

parables de los primeros vecinos. El primer servicio que se extendió por todo el municipio fueron las bodegas y los bares. Abiertos desde las cuatro de la mañana, servían cafés, carajillos y copas a muchos obreros que trabajaban en el polígono, en otras poblaciones próximas e, incluso, a otros tantos que lo hacían en la Zona Franca de Barcelona” (p. 29).

72

Figura 12. En pocs anys es va aixecar el barri de Vecasa, en una zona de camps de conreu. Vista dels edificis des de la riera Seca. Imatge del anys 70. Font: AHMLL

L’any 1975 els blocs I-J van presentar problemes de clavegueram per defectes en la construcció. A començament dels anys vuitanta es van haver de fer reparacions per mal estat als pilars del bloc B2. La causa va ser la deficient qualitat dels materials i la humitat a la base de les pilastres deguda a inundacions dels soterranis.

A principis dels anys setanta es construïran els blocs de La Concòrdia, a càrrec d’Antoni Mestre, propietari del solar, promotor i contractista. Al febrer de 1970 va sol·licitar el permís per la construcció de 268 habitatges i 96 locals amb

9 porteries a la plaça de la Concòrdia, números 1 al 10. Es tractava d’una superfície de 10.343,64 m² que es preveia construir en un termini de trenta-sis mesos. El solar estava considerat dins del Pla comarcal com a Zona Urbana Intensiva. Es projectaven dos blocs. El primer comptava amb una longitud de façana de 125,35 m i cinc escales. Pel que fa a les plantes, n’hi havia dues de comercials al soterrani, una planta baixa comercial i les plantes d’habitatges fins a la 8a. El segon bloc tenia 100,35 m de façana i les escales de la 6 a la 9. Pel que fa a les plantes, era igual que el bloc 1. Ambdós blocs eren subvencionats, de protecció oficial i renda limitada.

Figura 13. La imatge ens mostra el creixement urbanístic que s’estava produint a la Llagosta. A l’esquerra de la imatge, a la part superior, veiem els grans blocs d’habitatges de La Concòrdia -davant- i Vecasa -darrera- però també podem distingir grans edificis a la resta del poble. Observem les dues vies principals: a l’esquerra, el carrer Vic, i a la dreta, la N-152. En primer terme trobem la Cooperativa de Criadors (fàbrica de pinsos), davant seu la fàbrica de Can Calvet i a la dreta d’aquesta el camp de futbol, vora la N-152, any 1972. Font: ICGC, Fons SACE

Al setembre, l'Ajuntament notifica a Antoni Mestre que ja té la llicència però que ha de fer una cessió gratuïta a favor de l'Ajuntament d'un terreny de 2.702 m² de superfície, que es destinarà a la construcció d'escoles nacionals.

Figura 14. Al 1977, només quatre anys més tard de ser construïts, els blocs de la plaça Concòrdia ja es van haver de rehabilitar. Font: AHMLL

Els edificis es van construir, però només quatre anys més tard, al 1977, van començar a aparèixer esquerdes que van inquietar els veïns, els quals, reunits en assemblea, van demanar una reunió conjunta amb l'Ajuntament i el constructor per tal d'aconseguir la reparació de les zones afectades. L'informe de l'arquitecte municipal va determinar que les escales 7 i 10 es declaraven en estat

de ruïna imminent parcial mentre que les 1 i 2, ho eren en estat incipient parcial. El constructor es va avenir a un acord:

Las cuatro escaleras serían reparadas rápidamente por el constructor y éste echaría al aire dos opciones, a elegir por los vecinos afectados, al parecer unos 500, a fin de solucionarles el problema del alojamiento durante el tiempo necesario para la realización de las obras. La primera opción era la de recibir 500 ptas. por persona cada día y la segunda, la posibilidad de poder alojarse en unos apartamentos de Castelldefels, propiedad del constructor... El problema sólo se había solucionado en parte, puesto que los Colegios Nacionales Carrero Blanco, al estar ubicados al lado de los edificios afectados, de momento tuvieron que ser cerrados. Más tarde serían utilizadas cuatro aulas provisionales de los Colegios Nacionales Sagrada Familia, en dos turnos al día (Bartoll-Toll, 1977, p. 25).

73

A més dels blocs de La Concòrdia, Antoni Mestre va ser promotor d'altres edificis. L'any 1972 va obtenir la llicència per construir 196 habitatges a l'illa formada pels carrers de Jaume Balmes, núm. 2-10, i Caldes, núm. 7-13. Al mateix temps la Inmobiliaria Viviendas Sociales, SA obtenia el permís per edificar en el mateix carrer els números parells (Jaume Balmes, 1, 3, 5, 7, 9, Caldes, 15 i Jacint Verdaguer 2-10). L'any següent la mateixa immobiliària demanava poder construir els edificis dels carrers de Caldes 19 i Onze de Setembre 78-80.

74 **Figura 15.** Imatge de 1976 on podem apreciar com el creixement d'indústries i habitatges van anar de la mà. Just al costat de l'empresa Capresa es van construir el blocs d'habitatges de l'illa formada pels carrers Jaume Balmes, Caldes, Jacint Verdaguer i l'antiga carretera. Font: ICGC, Fons SACE

L'any 1977 s'iniciaria la construcció d'un altre gran projecte, La Llagosta Residencial, al carrer de Pablo Picasso 1-5 com a continuació del barri de Vecasa.

Així el sector que incloïa el polígons residencials de Vecasa, La Concòrdia i La Llagosta Residencial va quedar com una de les zones edificades d'alta densitat (240 habitatges/ha), amb l'ocupació d'una superfície de 14,25 ha. Els dos primers polígons van ser construïts en l'època d'eufòria econòmica i constructiva, amb el resultat de greus

problemes d'estabilitat estructural en alguns edificis i deficiències constructives menors però més generalitzades en els altres blocs.¹²

D'altres zones del poble que també es van veure afectades per la construcció de grans edificis de pisos van ser les dues principals vies de comunicació: una, l'antiga carretera N-152 (actual avinguda d'Onze de Setembre) on, entre els anys seixanta i vuitanta, s'aixecarien vint blocs d'habitatges, i l'altra, l'antic camí ral (avui avinguda del Primer de Maig), on l'any 1978 Francesc Planellas demana permís per a la construcció de 120 habitatges i locals.

Com a conseqüència d'aquesta febre constructora trobem que l'alçada dels edificis varia segons la zona: al nucli més antic l'alçada és menor de quatre pisos, a la zona de la carretera l'alçada està entre quatre i sis plantes, i a la zona de la Vecasa - La Concòrdia els blocs arriben fins a les nou plantes.

El fort creixement urbanístic va superar totes les expectatives i el Pla comarcal de 1961, en poc més de cinc anys, va esdevenir totalment insuficient per abordar el creixement que el municipi va experimentar. El tipus de creixement va ser suburbà, amb una forta implantació residencial i un gran dèficit d'equipaments i encara més de zones verdes. En l'actualitat, la Llagosta es configura, bàsicament, a partir del creixement que va experimentar a la dècada dels anys seixanta, amb un increment de població del 537% entre 1960 i 1970.¹³

¹² Pla General Municipal d'Ordenació Urbana de la Llagosta, 1985

¹³ Modificació Puntual del Pla General d'Ordenació Urbana de la Llagosta, 2002

3. Els serveis i la gestió municipal

Durant aquest període de creixement, la Llagosta va conèixer tres alcaldes: en Joan Pagès, l'Antoni Morral i en Melcior Sayeras, que es van anar succeint en la gestió municipal. Tots tres es veuran desbordats davant del ritme accelerat de creixement del poble. La seva gestió es basarà majoritàriament a concedir permisos d'obres tant per la construcció d'habitatges com de naus industrials i, a més, a atorgar llicències per a l'establiment d'empreses industrials i comercials. El desafiament i la veritable preocupació dels consistoris va ser intentar fer front a la creació dels serveis mínims necessaris pel municipi. Recordem que la Llagosta havia nascut com a municipi independent feia poc, al 1945, sense les dotacions bàsiques com a poble.

En aquell moment la població era només de 610 persones mentre que, durant els anys següents, es produiria un gran augment fins a multiplicar-se per vint de manera que, a la creació de l'estructura necessària com a municipi amb els serveis bàsics, s'hi havia de sumar la creixent demanda d'aquests serveis deguda a l'arribada accelerada d'immigrants que farà que la planificació dels serveis sempre sigui insuficient. A aquestes dificultats hi hem d'afegir les circumstàncies d'aquella època: la manca de recursos econòmics, la política poc transparent d'una època en què els alcaldes eren triats pel governador civil de la província i la mentalitat que el benestar de les classes tre-

balladores no era prioritari contribuirien que els problemes es fessin crònics. D'entre aquests destaquen la urbanització, el pas de la carretera N-152 per mig del poble, la incomunicació ferroviària, l'escolarització, l'assistència sanitària, la contaminació d'aigües residuals, la gestió de les escombraries i un llarg etcètera que al llarg d'aquest article mirarem de repassar.

Un servei a part dels esmentats va ser l'atenció a la comunitat religiosa. Aquest va ser un dels primers problemes a ser resolts gràcies al poder de l'Església i del règim i a les aportacions dels parroquians.

3.1. La parròquia de Sant Josep

La parròquia de la Llagosta s'havia constituït al 1947, poc després de la independència del municipi, sota l'advocació de sant Josep, però no comptava amb un edifici d'església propi i la litúrgia s'havia de celebrar en locals provisionals. Va ser al març de 1954 quan es va inaugurar l'actual església. El mateix any, a la tardor, arribaria Mn. Pere Rubiés, el nou rector de la parròquia, que s'hi quedaria fins al juny de 1980. Aquest mossèn hauria de fer front tot sol al creixement de la seva parròquia.¹⁴ Aquest va ser el primer repte, el fet de poder donar servei a una comunitat en continu creixement. Si al 1955 celebrava vint-i-dos baptismes, l'any al 1975 ja n'eren 374. Els matrimonis també es van multiplicar: de tretze van passar a vuitanta-dos. Al mateix temps, el rector havia de procurar l'acollida dels nous feligresos i

¹⁴ Mn. Pere Rubiés moriria el 20-08-1981, un any més tard de deixar la Llagosta, a la Residència Sacerdotal Sant Josep Oriol, de Barcelona.

consolidar la convivència entre els immigrants i la població establerta d'antic al poble. D'altra banda, en un pla material, es va trobar amb la manca d'espais per dur a terme les activitats pròpies de la parròquia. És en aquest camp en el que veiem més clara la seva actuació. L'any 1956 es va dur a terme la construcció del campanar de l'església gràcies a l'aportació d'un particular del qual no coneixem el nom. La torre es va culminar amb una petita campana que actualment encara es conserva al costat de les noves, que es van instal·lar al 1990. Un altre avanç es produiria l'any 1964 quan, gràcies una vegada més a les aportacions voluntàries dels ciutadans, es va poder construir i beneir l'edifici de la rectoria.

76

Entre les activitats més destacades que Mn. Pere va organitzar trobem l'homenatge a la vellesa. L'any 1958 la parròquia, amb la col·laboració de l'Ajuntament i la Caixa de Sabadell, celebrà per primera vegada aquest homenatge. Hi estaven convidats a participar tots els ancians a partir dels setanta anys, que havien d'anar acompanyats d'una fadrina, una noia que, adornada amb una mantellina blanca al cap i un ram de flors, els anava a buscar a casa seva i els acompanyava fins a l'església, on se celebrava la missa. En acabar la litúrgia es dirigien a la plaça de Cirera Voltà, on tenia lloc la festa que acabava amb un petit obsequi a la gent gran, a més del ram de flors que les fadrines els lliuraven. Aquest homenatge es mantindria fins a mitjans dels anys setanta, en què es deixa de fer (Parròquia de Sant Josep de la Llagosta, 1977).

Els darrers anys de la rectoria de Mn. Pere corresponen al canvi polític cap a la democràcia. Van ser els anys en què es va manifestar clarament la resistència d'un nucli obrer que no se sentia identificat ni acollit per la parròquia.

Figura 16. Església parroquial de Sant Josep des de la plaça Antoni Baqué, encara sense urbanitzar. Finals dels anys 60. Font: ICGC, Fons família Cuyàs

3.2. L'alcaldia de Joan Pagès

Joan Pagès i Gabarra (1901-1980) va ser alcalde del 14 de juny de 1958 al 10 d'agost de 1967. Nascut a la Llagosta, provenia d'una família de pagesos dedicada principalment al conreu de la vinya. Posteriorment es convertí en industrial vinícola i creà la firma industrial Boreal, dedicada a l'embotellat de vins, vins gasificats i licors. La seva activitat política li venia de lluny: ja durant la guerra, entre els mesos de novembre de 1936 i febrer de 1937, fou regidor per la UGT (PSUC). Durant el règim franquista, fou regidor entre els anys 1952 i 1958 i alcalde entre 1958 i 1967 (Planas, 2006).

El seu consistori va estar format pels regidors Josep Sisó, Josep

Trias, Jacint Pagès, Jaume Pujadas i Jacint Sariol. Aquests últims serien substituïts al 1960 per Salvador Villaronga, Martí Toll i Pere Candini.

El més destacat durant el seu període com a alcalde va ser la posada en marxa del Pla comarcal, que suposa l'inici de la instal·lació de les primeres empreses al polígon industrial i de la construcció dels primers grans blocs d'habitatges (Vecasa).

Quant als diferents problemes que afectaven al municipi i que el seu consistori va abordar, el mateix alcalde Joan Pagès els va enumerar així, en una entrevista amb el governador civil provincial: la manca d'un pas subterrani a la carretera, el cementiri municipal, el clavegueram, les escoles, el baixador, el servei d'autobusos i la instal·lació de telèfons.¹⁵ Nosaltres desenvoluparem algunes d'aquestes qüestions.

3.2.1. El baixador de la RENFE

Malgrat que la línia de França (Barcelona-Girona-Portbou) travessava el municipi, no hi havia cap estació ni baixador. L'Ajuntament, conscient de la incomunicació que això suposava per a la població, va demanar repetidament a la Renfe la instal·lació d'un baixador. L'abril de 1960 el consistori es decidí a emplaçar l'estació del ferrocarril en uns terrenys propietat d'Agustí Villaronga al final del que havia de ser el carrer de l'Estació i inicia les gestions amb la Renfe.

Renfe no va acabar de veure rentable la instal·lació del baixador i imposà unes condicions molt exigents al consistori:

1. Cesión gratuita y perpetua a favor de RENFE, libre de cargos, de los terrenos necesarios per la construcción del apeadero.
2. Todas las obras inherentes al establecimiento del apeadero, así como las complementarias instalaciones para el suministro de agua y luz eléctrica, serán ejecutados directamente por cuenta y riesgo de ese Ayuntamiento. El consumo de agua y fluido eléctrico será a cargo de la Corporación municipal.
3. La instalación de línea telefónica también a cargo del Ayuntamiento.
4. El apeadero será exclusivamente propiedad de Renfe.
5. Si los gastos de explotación del apeadero, de los cuales el principal será la retribución al factor encargado del mismo, no fuesen cubiertos por los ingresos que produzca, el ayuntamiento tendrá que pagar la diferencia.¹⁶

En un principi l'alcaldia acceptarà les condicions imposades per la Renfe i al juliol de 1962 es confecciona el projecte per construir el baixador entre les estacions de Montcada i Reixac i Mollet, situat al final de la recentment urbanitzada avinguda de l'Estació. Les negociacions, però, es van encallar, ja que l'aportació econòmica que demanava la Renfe al municipi, massa

¹⁵ Acta Ple municipal 20-04-1966

¹⁶ Carta de la Renfe a l'alcalde de la Llagosta en resposta a la sol·licitud de baixador al km. 122/060 de la línia Tarragona-Barcelona i de França entre Montcada i Mollet. AHMLL, doc. C200026, data 05-02-1963.

elevada, feia inviable el projecte. Cada cert temps es torna a reprendre el tema del baixador en espera que l'augment de població faci que el negoci sigui rentable per a l'empresa i que el municipi disposi de majors recursos econòmics per col·laborar en la seva execució. El baixador no es faria realitat fins al 1989.

3.2.2. *El cementiri municipal*

78 Donada la manca de cementiri propi, l'Ajuntament va decidir mancomunar-se amb el de Santa Perpètua de Mogoda per fer servir el d'aquest municipi: els dos ajuntaments van acordar compartir les despeses, que es repartien en parts proporcionals segons el nombre d'habitants de cada població. Era una solució momentània en espera que l'Ajuntament de Barcelona posés en servei el nou cementiri que encara s'havia de construir a Collserola per tal d'atendre les necessitats de la ciutat i comarques,¹⁷ però la situació s'allargaria fins l'any 1972, quan s'inaugura aquest darrer equipament. De fet, es feien servir els cementiris dels municipis veïns. El cementiri municipal encara hauria d'esperar molts anys més fins que l'Ajuntament de la Llagosta va poder construir el seu propi al 2001.

3.2.3. *L'escolarització*

L'escolarització va ser un problema present a tots els consistoris, que van partir d'una situació molt precària, sense locals, amb un sol mestre i pocs mitjans, a la qual s'hi va sumar la creixent arribada de

nens en edat d'escolaritzar. L'Ajuntament era qui havia de proporcionar els terrenys destinats a les escoles i el Ministeri d'Educació era qui les havia de crear i autoritzar-ne la construcció.

A finals dels anys cinquanta al poble hi havia només una mestra nacional, que feia les classes en un edifici llogat per l'Ajuntament al carrer de Santa Rosalia, el qual funcionava com a escola unitària mixta. En aquells moments, el cens escolar era de 47 nens, 31 nenes i 45 pàrvuls, població escolar impossible de poder ser atesa per una sola mestra.

3.2.3.1. *L'oferta pública*

L'escola Sagrada Família. El consistori va intentar posar solució a la manca de places escolars i va adquirir uns terrenys al mateix carrer de Santa Rosalia (coneguts com ca la Sra. Pauleta) per posar-los a disposició del Ministeri d'Educació.

Al novembre de 1958 l'Ajuntament celebra una sessió extraordinària per tractar el tema de les escoles on es demana a la Junta Provincial de Construccions una escola graduada de nens amb tres seccions, escola graduada de nenes amb tres seccions i sis habitatges per als mestres.

Finalment, el grup escolar es construeix i l'any 1961 s'inaugura amb el nom de Sagrada Família, conegut popularment com a Safa (aquesta es la part que avui en dia correspon a la zona sud de l'escola). Tal com es preveia, la seva capacitat no era suficient per absorbir la quantitat de nens del poble. La

¹⁷ Acta Ple municipal 06-07-1966

població seguia creixent i la manca de places escolars es va convertir en un problema crònic. El procurador Tarragona ho resumeix en aquesta nota:

El Ministerio de Educación y Ciencia dice: “en total, están escolarizados 578 niños y restan por escolarizar 105 niños. De los 360 niños que asisten a las Escuelas Nacionales, 120 están deficientemente escolarizados, por cuanto que exceden de la matrícula de los 10 niños por aula. En consecuencia, sería necesario construir puestos escolares para 225 niños” (Tarragona, 1968, p. 21).

Com a solució es va optar per anar afegint unitats al mateix grup escolar, dues noves unitats al 1968 i un grup complet de vuit unitats més al 1969. En total arribarien a ser setze aules en funcionament, quan es preveia que les unitats necessàries n'eren trenta-sis. El mateix any, la Comissió Delegada de la Junta Provincial de Construccions Escolars acordaria la construcció de sis noves unitats per al 1970. Amb aquestes ampliacions es formaria la zona nord de l'escola Safa.

L'escola Carrero Blanco (actual Joan Maragall). El curs 1974-75, una vegada que ja havia tingut lloc la reforma educativa de 1970 amb la implantació de l'EGB, entrarà en funcionament un nou centre escolar públic al carrer de l'Estació, en un solar que tres propietaris havien cedit a l'Ajuntament.¹⁸ Les presses per atendre la manca de places escolars van fer que s'aixequés l'edi-

fici prefabricat durant l'estiu de 1974 per poder començar el curs al setembre. El centre es va inaugurar amb el nom de Carrero Blanco, en record del president de govern mort en un atemptat d'ETA l'any 1973, però amb l'arribada de la democràcia la comunitat educativa va decidir canviar-ne el nom pel del poeta Joan Maragall. L'escola va obrir amb vuit professors i vuit aules, que havien d'acollir els alumnes que saturaven les aules de la Safa i els que encara estaven per escolaritzar, en total 352 alumnes. Un cop més, però, l'escola naixia petita i els estius següents va ser necessari habilitar més aules dins del mateix col·legi fins arribar a un total de setze.

Al 1977 el Ministeri d'Educació acorda construir un centre d'EGB de setze unitats, el futur centre Les Planes, que no seria realitat fins al 1982.

L'any 1979 l'Ajuntament va decidir pavimentar els patis de la SAFA i del Carrero Blanco per la molèstia que suposaven la pols i el fang. Aquest mateix any, davant la demanda de places escolars, va ser necessari buscar nous espais. En José Luís, mestre de la Llagosta, ens ho explica:

L'Ajuntament va habilitar com a aules escolars els espais de la primera planta de l'edifici del mercat municipal de recent construcció i que en la planta baixa encara estaven realitzant els condicionaments per a utilitzar-lo com a local de vendes. Aquest últim espai, que va arribar a acollir fins a 12 aules de-

¹⁸ El 1970 Narcís Tintó, Joaquina Ribas i Salvador Villaronga cedeixen els terrenys per fer noves escoles.

pendents de l'escola Joan Maragall, va prestar serveis per a l'educació Primària fins a l'any que va entrar en funcionament el col·legi Les Planes. Els alumnes d'aquestes aules, tots ells de preescolar i dos primers d'EGB, utilitzaven com a pati d'esbarjo el solar avui construït del carrer del Mercat al que popularment es coneixia com a "El corral de la Pacheca", per haver estat utilitzat en varies ocasions com a escenari d'obres teatrals preparades per aficionats de la població (Mediavilla).

Aquesta situació de deficiència del servei educatiu es mantindrà durant tot el període franquista i encara més enllà.

Les escoles bressol. Per atendre les necessitats d'escola bressol, el gener de 1959 l'Ajuntament habilita una casa, ca la Pepeta, al carrer de Sant Josep, com a escola bressol infantil. L'any 1975 es va obrir l'escola bressol Niu Blau amb dues educadores al carrer de les Escoles, 66.

3.2.3.2. L'oferta privada

Davant la manca de places escolars al poble, molts dels alumnes es veien obligats a desplaçar-se a les poblacions veïnes, generalment a peu, per tal d'assistir a escoles privades com La Salle (Montcada) o l'Acadèmia Mollet. Al curs 1968-69 hi havia 856 alumnes que estudiaven fora del poble.

A la Llagosta, tot aprofitant la demanda d'escolarització, es van obrir també petits centres privats que no van perdurar, com l'Acadèmia Virgen de Nuria, situada en un edifici Vecasa, i l'Acadèmia Suprem, situada al carrer de Sant Pau. Altres dos centres docents, l'Acadè-

mia Gilpe i la Balmes, han perdurat fins als nostres dies.

Acadèmia Gilpe. L'any 1964 es va obrir una petita acadèmia al polígon Vecasa. Van començar donant servei de primera ensenyança i oferint-hi també en l'horari post-escolar ensenyament d'alfabetització i comerç per a joves i adults. L'any 1975 es traslladaria a l'actual avinguda del Primer de Maig, on continua oferint els seus serveis.

Acadèmia Balmes. L'any 1967 l'Antoni Mataril va demanar permís a l'Ajuntament per obrir una acadèmia al bloc 5 de Vecasa amb el nom d'Acadèmia Balmes. Avui en dia aquest centre docent es troba al carrer de Sant Pau.

La memòria *La Llagosta, Progresos y Desarrollo* (Ajuntament de la Llagosta, 1969) deixa constància de la situació de l'ensenyament durant el curs 1968-69:

Cens de la població general	5.682
Cens escolar (alumnes de 6 a 14 anys)	986
Alumnes escolaritzats dins de la població	856
Alumnes escolaritzats fora de la població	130
Grup Escolar Sagrada Família, ensenyament públic	471
Acadèmia Balmes, ensenyament privat	69
Acadèmia Suprem, ensenyament privat	22
Acadèmia Virgen de Nuria, ensenyament privat	68
Acadèmia Gilpe, ensenyament privat	226

El curs 1968-69, del total de nens en edat escolar de la Llagosta,

el 48% estava escolaritzat al col·legi públic Sagrada Família, el 39% a les acadèmies privades, de les quals destacava la Gilpe -que representava el 59% de les privades- mentre que la resta, un 13% del total, anava a escola fora de la població.

3.2.4. *Establiment de nous serveis*

La creixent demanda de serveis per part de la població va fer que s'autoritzés l'obertura d'un considerable nombre de petits establiments comercials, molts d'ells regentats per la població autòctona i propietària del local, que es localitzaven a la part antiga del poble. A tall d'exemples podem esmentar l'obertura de la pastisseria de Santiago Sariol al carrer de Sant Josep o la de Francesc Ribas al carrer de Santa Rosalia, i la indústria de xarcuteria amb escorxadador d'Antoni Sariol al carrer de les Escoles, tots tres establiments inaugurats l'any 1961.

Els comerços a la nova zona de Vecasa es començarien a obrir cap al 1966, poc després de la construcció dels primers edificis. D'entre els primers destaquem el comerç de sabates de Josep Fernández, l'establiment de venda de vins i licors d'Isidre Giralt (ambdós al bloc B) i la botiga d'ultramarins d'Antoni Romero (al bloc G).

El ritme de creixement dels comerços va anar augmentant proporcionalment al creixement de la població. Al 1960 hi havia quaranta-tres comerços i l'any 1979 n'eren 361, havien augmentat un 840% i la població ho havia fet

en un 934%. Es van crear alguns negocis que abans no hi eren presents com joieries, perfumeries, botigues de fotografia o supermercats. D'altres es van multiplicar, com les boutiques de queviures i ultramarins, que van passar de dues a trenta-sis. L'increment més significatiu va ser el dels bars i tabernes, que de dues passen a seixanta-quatre.

D'entre els serveis privats en destaquem l'entrada en funcionament de la benzineria d'Àngel Relat, veí de Montcada i Reixac, en un terreny de la seva propietat a la vora de la carretera de Ribes, l'any 1961,¹⁹ i la concessió de les primeres llicències de taxi (en un primer moment la parada es trobava a la plaça de Cirera Voltà i més tard passa a la plaça d'Antoni Baqué). Entre els taxistes figuren en Joan Dusen, el Manuel Repiso i una dona, la Mercè Puig. Lligat amb el tema de la mobilitat, l'any 1967 s'obre l'escola de xofers Auto-Escuela La Llagosta al carrer de Sant Pau, a càrrec de Josep Obis.²⁰

Al 1965 s'inaugura la primera entitat bancària de la Llagosta, la Caixa d'Estalvis de Sabadell, amb l'assistència de totes les forces vives de la localitat: l'alcalde, el comandant de la Guàrdia Civil, el mossèn i els directius de l'agència.

En aquella època l'Ajuntament instal·la les primeres papereres públiques al centre del poble a càrrec de la casa Publicidad y Ediciones de J. Gabarnet de Barcelona, que les cedeix gratuïtament.²¹

¹⁹ Acta Ple municipal 19-01-1961

²⁰ Acta Ple municipal 22-02-1967

²¹ Acta Ple municipal 04-05-1966

S'estableix el dijous com a dia de mercat setmanal a la població:

Visto el incremento de vendedores ambulantes que concurren en esta localidad debido al aumento de población, se acuerda señalar los jueves de cada semana para la celebración del mercado semanal.²²

3.2.4.1. Equipaments recreatius

L'any 1964 s'obrirà el cinema per iniciativa d'en Joan Mujal²³ al carrer de les Escoles, amb una capacitat de set-centes butaques. Als anys setanta el cinema es coneixia amb el nom de Montecarlo.²⁴ Amb la crisi dels anys vuitanta el cinema hauria de tancar, l'edifici es va abandonar i finalment va ser enderrocat l'any 2003. Al terreny s'hi van construir un bloc d'habitatges i a la planta baixa s'hi va instal·lar l'oficina de l'Organisme de Gestió Tributària.

D'una altra banda, la Llagosta comptava amb un camp municipal d'esports,²⁵ que era propietat de Jaume Baqué al qual l'Ajuntament l'any 1966 pagava un lloguer de 3.000 ptes. anuals mentre que al 1974 aquest ja havia pujat a 72.000.²⁶

3.2.4.2. La casa consistorial

Un dels projectes que el consistori d'en Joan Pagès va dur a bon terme va ser la construcció de la casa consistorial. L'Ajuntament estava de lloguer en una casa de propietat privada situada a la plaça de Cire-ra Voltà.²⁷ L'any 1959 el consistori encarregarà a l'arquitecte municipal el projecte de la casa consistorial. L'abril de 1964 l'Ajuntament obté el terreny gràcies a una cessió gratuïta²⁸ i se subhasten les obres per 697.000 ptes. Al 1966 s'aprova l'execució de l'obra i finalment, l'any 1967, s'acabarà l'edifici amb un cost final de 2.200.000 ptes. L'obra és un edifici de dues plantes amb una torre que sobresurt al costat dret i on se situa un rellotge que en el seu moment va ser un obsequi d'en Juli Gómez i d'en Ramon Calduch, els quals van donar 15.000 ptes. per comprar-lo.²⁹

La inauguració va tenir lloc el 9 d'agost de 1967. L'acte el va presidir el governador civil, Tomás Garicano Goñi, que va aprofitar el moment per acomiadar-se de l'alcalde Pagès.

(...) La despedida de un excelente alcalde que ha presidido y llevado adelante esa misma gran tarea para la cual, sin duda, ha contado con la

²² Acta Ple municipal 12-01-1966

²³ En Joan Mujal era un empresari que, a més de portar el cinema, també es va dedicar a la construcció d'habitatges.

²⁴ Al 1972 van canviar el rètol del cinema.

²⁵ El camp de futbol estava tocant l'avinguda de l'Onze de Setembre, on ara hi ha la plaça de la Sardana.

²⁶ Actes Ple municipal 24-08-1966 i 27-02-1976

²⁷ Aquestes dependències es farien servir fins l'any 1979, quan es traslladaran al nou edifici del Mercat Municipal.

²⁸ Cessió de Lluís García, Bartomeu Gramona i Ramon Sobrevia.

²⁹ Acta Ple municipal 26-01-1966.

colaboración no solo de la Diputación Provincial y de sus compañeros de Consistorio, sino también con la de la población entera, como conviene y debe ser, pues la eficaz promoción del bien común ha de ser obra de todos (En la casa consistorial de la Llagosta, 1967, p. 19).

En el mateix acte l'alcalde afirmaria que: "todo ello ha sido posible gracias a esta fecundísima paz en que España vive bajo el clarividente gobierno de un Caudillo providencial".

Figura 17. Al centre de la imatge –davant de l'església– trobem, aïllat, l'edifici de l'Ajuntament. Observem com encara no s'havia construït l'edifici del mercat. Al fons, a l'esquerra, veiem el blocs de Vecasa. Finals dels anys 60. Font: ICGC, Fons família Cuyàs

L'endemà de la inauguració de la casa consistorial es produeix el canvi d'alcalde i el mateix governador civil substitueix Joan Pagès per Antoni Morral.

3.3. L'alcaldia d'Antoni Morral

Antoni Morral Dolcet (1933 - 1988). Alcalde del 10 d'agost de 1967 al 19 de novembre de 1975. Nascut a la Llagosta, era fill d'una família benestant. Llicenciat en ciències químiques, va treballar com a químic a l'empresa Aiscondel de Cerdanyola del Vallès, de la qual en va arribar a ser el director. Entre 1964 i 1967 fou regidor de la Llagosta com a representant de les entitats econòmiques, culturals i professionals i l'any 1967 fou primer regidor representant del terç corporatiu i després alcalde fins l'any 1975 (Planas, 2006).

En una entrevista que publica el diari *Vallés* el descriuen així:

(...) un señor sencillo y capacitado, conocedor de la problemática municipal y enamorado de la población que rige, y al mismo tiempo con unas interesantes partículas de sencillez, por lo que suele aparecer visible la calidad humana de los Hombres (Ergos, 1974, p. 26).

83

El seu primer consistori va estar format pels regidors Francesc Ramis, Francesc Viñallonga i Melcior Salleras, a més de Jaume Baqué (2n tinent) i Joan Mujal (1r tinent).

Durant la gestió d'Antoni Morral el creixement urbanístic i industrial va continuar a un ritme accelerat i es va anar agreujant la situació de manca de serveis de tot tipus. L'alcalde va ser molt conscient de les deficiències estructurals bàsiques que patia el poble però malgrat els seus esforços no va aconseguir crear els serveis necessaris.

Al maig de 1968 el diari *La Vanguardia* publicava un article en

el qual recollia una sèrie de preguntes formulades al vicepresident del Govern per Eduard Tarragona, procurador en Corts pel terç familiar,³⁰ a instàncies d'un grup de veïns de la Llagosta, amb les quals posava de manifest els greus problemes que afectaven el poble amb la finalitat d'aconseguir l'oportú informe de l'Ajuntament. En destaquem la carretera N-152, l'ensenyament, la sanitat i la urbanització del poble, entre d'altres. Reproduïm una part de l'article per la claredat amb què es posen de manifest aquests problemes.

84

Porque los problemas realmente lo son. ¿Quién no ha sentido cierta perplejidad al avanzar por la carretera nacional N-152, hacia Puigcerdá, y cruzar por La Llagosta? Se trata de una población de cuatro mil quinientos habitantes. La mayor parte de ellos tiene que cruzar la carretera para tomar el autobús que los lleva a Barcelona. Hay, naturalmente, otros muchos motivos para cruzar una carretera que, y ahí está el peligro, atraviesa la población con una anchura que invita a velocidades y precipitaciones y que, pese a los indicadores de limitación, ciento veinte peatones han sido atropellados en diez años a lo largo de trescientos metros. El único paso subterráneo está a un

extremo de La Llagosta, queda a doscientos metros del núcleo urbano y de las paradas de autobús y, para mayor desventura, se hace intransitable cuando llueve.

El resto de los problemas no es menos expresivo. Tres maestros y tres maestras para más de novecientos niños. Sólo un médico, sólo una farmacia. Ningún barrendero y una cloaca que desemboca a ciento cincuenta metros de un bloque de viviendas. Ahora, si entendemos bien el trámite, el Ayuntamiento tendrá que informar al vicepresidente del Gobierno o al ministro que éste designe y el vicepresidente o el ministro informar a las Cortes (La Llagosta, 1968, p. 23).

L'alcalde de la Llagosta hi donarà resposta, a través del mateix diari, defensant la seva gestió i intentant justificar-se, tot al·legant que els problemes que pateix el poble són derivats de l'increment espectacular de la població. Algunes de les seves paraules són aquestes:

(...) los problemas existen realmente en La Llagosta, y en muchas otras poblaciones del cinturón de Barcelona y aún de la provincia, cogidas entre la corriente inmigratoria, procedente de otras regiones españolas y la corriente de prosperidad que ha desatado un torrente

³⁰ Eduard Tarragona (Balaguer, 1917 - Barcelona, 2007) fou un empresari i polític català. Va ser el fundador i director de les empreses Mobles Tarragona (1953) i Expomobi (1981). Va ser procurador a les Corts mitjançant elecció popular pel terç familiar de 1967 fins a 1969 i de 1971 a 1977. Va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona també pel terç familiar des de 1973, durant els mandats d'Enric Masó i Joaquim Viola. A les eleccions generals de 1982 va ser elegit diputat per la circumscripció electoral de Barcelona a les llistes d'Aliança Popular, càrrec que ocuparia fins l'abril de 1986, quan deixa la política.

automovilístico por sus carreteras, otros mucho más tranquilas y transitables.

Pretender que un incremento de población y de circulación tan espectaculares puedan ser absorbidos y soportados sin que se produzcan deficiencias o surjan peligros que el Ayuntamiento es el primero en lamentar y en intentar resolver con todos los medios de que dispone y todas las ayudas que se procura de los Organismos Superiores, es pedir imposibles. La ejecutoria de la Corporación que me honro en presidir está a la vista de las cifras y datos aportados y de la documentación que los ampara.

Yo me siento orgulloso de proclamar que, tanto por parte de este Ayuntamiento como del Magisterio, de la clase médico-farmacéutica y de los vecinos sin excepción, existe auténtico afán de trabajo y de servicio para superar el cúmulo de problemas que se acrecientan de día en día, justamente porque muchos españoles eligen La Llagosta, pese a sus deficiencias, como lugar donde instalar su hogar, asentar sus familias y labrar un mejor porvenir para hijos.

Respetuosamente le saluda, Antonio Morral Dolcet, alcalde de La Llagosta” (Morral, 1968, p. 26)

La controvèrsia no va acabar aquí. Al mes d'agost el procurador Tarragona va replicar i l'alcalde va tornar a contestar. Suposem que aquesta polèmica és el que va motivar que l'any 1969, per primera i única vegada, l'Ajuntament tragués una memòria de la gestió duta a terme pel consistori durant l'any 1968 per tal de manifestar la

transparència de les polítiques realitzades.

Figura 18. Vista de la principal via del poble, l'avenida del Generalíssim (antiga carretera N-152, avui avinguda Onze de Setembre) a l'alçada de la plaça Antoni Baqué, mirant en direcció a Montcada, anys 70. Font: AHMLL

85

3.3.1. El problema de la carretera N-152

La carretera passava pel mig del poble, travessant-lo de sud-oest a nord-est. La N-152 al seu pas pel poble rebia el nom d'avenida del Generalíssim i era una font de problemes de circulació: accidents, embussos, sorolls, contaminació... Era una de les vies més transitades de Catalunya i suportava un volum de circulació de vehicles mot més gran del que podia assumir. Les queixes dels seus usuaris als diaris eren freqüents:

El trozo de autopista, autovía o carretera especial de la Llagosta, aquí cerca, los domingos y demás fiestas

se convierte en una trampa; puede decirse que funciona casi como una almadraba, en la cual, como los atunes, nos ahogamos apretujándonos por conseguir la estrecha salida.

Si el atasco se origina precisamente en ese trozo, y no antes ni después (con las «inoportunas» dispensas para la travesía de Mollet) que, en fila de a uno vamos circulando con una fluidez entre los 40 y 60 Km. por hora (El difícil paso por la Llagosta, 1966, p. 22).

Sólo la carretera Nacional 152 une la Llagosta con el exterior, a pesar de estar surcada por dos autopistas (A-17 y B-30) siendo un calvario para cualquier residente en la Llagosta el desplazarse a Barcelona o a Granollers por las grandes caravanas y retenciones que en las horas puntas así como días festivos se producen (Bascañana, 1979a, p. 7).

A més, la carretera tenia un efecte de barrera física i social, dividia el poble en una zona antiga, on residia la població autòctona, i els nous blocs d'habitatges on residien els nouvinguts. El pas diari d'un costat a l'altre de la carretera era inevitable per anar a treballar, a escola o a casa, i molt perillós, degut al gran nombre d'atropellaments i accidents que s'hi produïen. La solució de construir una variant que passés per fora del centre urbà encara quedava massa lluny en el temps. De moment la solució era la construcció de passos inferiors per a vianants i així i tot aquests es van fer esperar.

Figura 19. El 5 d'agost de 1968 va ser inaugurat el segon pas de vianants per travessar la N-152 a l'alçada de la plaça Antoni Baqué pel diputat provincial Francisco Llobet. Font: AHMLL

El consistori d'en Joan Pagès va aprovar, l'any 1965, l'inici de les gestions per construir un pas de vianants subterrani a la N-152, a l'entrada de la Llagosta en direcció a Mollet, prop de la riera Seca, però les obres, que depenien de la Diputació, encara trigarien un parell d'anys en ser dutes a terme. El segon pas l'inauguraria el diputat provincial Francesc Llobet³¹ el 5 d'agost de 1968 i es va situar al tram entre els carrers de Sant Pau i Santa Rosalia, davant de la plaça d'Antoni Baqué. Al 1974 l'Ajuntament demanarà a Obres Públiques la construcció d'un tercer pas inferior de vianants a l'alçada dels carrers de Sant Bonaventura i Jacint Verdaguer.

Aquests passos, una vegada que es va aconseguir regular el trànsit amb la instal·lació de semàfors, es van anar deixant d'utilitzar. Encara avui es poden distingir els accessos

³¹ Francesc Llobet (Granollers, 1924 - 2012) va ser el darrer alcalde de Granollers abans de l'arribada de la democràcia. Exercí el càrrec de 1963 a 1979.

ja cegats del pas que hi havia davant de la plaça d'Antoni Baqué.

Al 1978, gràcies a la mobilització dels veïns, es va aconseguir que s'instal·lessin els primers semàfors que havien de regular el trànsit:

Después de varias manifestaciones en las que fueron movilizados más de 5.000 vecinos en esta población, para exigir semáforos y seguridad en la N.152, van a ser puestos en funcionamiento una red de semáforos, que regularán la circulación de esta carretera a su paso por La Llagosta (Bascañana, 1978, p. 13).

Durant molts anys la carretera va ser l'única via de comunicació amb l'exterior, i els transeünts que no disposaven d'un transport propi depenien del servei d'autobusos que comunicaven diàriament la població amb Barcelona, Mollet i Santa Perpètua de Mogoda (Barbé, 1970).

3.3.2. *La urbanització del poble i els serveis municipals*

De la gestió del consistori de l'Antoni Morral en destaquem la part de la urbanització, sobretot de la zona central del poble.

Pavimentació. Al març de 1969 la Comissió Provincial d'Urbanisme aprova definitivament el projecte de pavimentació del nucli urbà. Durant aquell any es pavimenten els carrers d'Escoles, Florida, Sant Bonaventura, l'avinguda del Turó, Sant Miquel i l'Estació. En aquella època s'estaven urbanitzant els carrers de l'Estació i Caldes i estava previst començar amb l'avenida La Paz (avui, Primer de Maig). Al novembre de 1970 l'Ajuntament convocà subhasta pública per a l'execu-

ció de les obres de pavimentació de tot el nucli urbà (Avisos oficials, 1970).

Enllumenat. Al desembre de 1967 s'il·luminen els carrers de Sant Josep, Santa Teresa, Sant Miquel i Brutau i, l'agost de 1968, els carrers d'Antoni Baqué, Sant Bonaventura, Florida, Santa Rosalia, Jaume I, Sant Francesc, Verge de Montserrat, avinguda del Turó, Doctor Fleming, plaça Cirera Voltà i Nicolás Longarón. L'any 1969 la totalitat de les vies urbanes estaven il·luminades excepte l'actual avinguda del Primer de Maig, que s'il·luminarà quan es facin les obres de pavimentació.

Clavegueram. Al 1969 l'Ajuntament donava per completada la xarxa de clavegueram al nucli urbà, amb el col·lector que anava a parar a la riera Seca. Quedava pendent, però, el tema de l'estació depuradora. L'agost de 1968 l'Ajuntament, amb l'Associació de Propietaris del Polígon Industrial, adquireix uns terrenys per a l'estació. La construcció d'aquesta, donat el seu elevat cost (1.597.999 ptes.), havia d'anar a càrrec de l'Ajuntament, del Servei Central de Plans Provincials de la Presidència del Govern i del Servei de Cooperació de la Diputació Provincial de Barcelona (Morral, 1968).

Subministrament d'aigua. Degut al fort creixement de la població, el subministrament d'aigua potable va acabar sent insuficient. L'estiu de 1967 la població va patir problemes d'abastament d'aigua, principalment als nous grups d'habitatges, que no disposaven de suficient pressió de la xarxa. Per posar-hi remei, al gener

de 1968 es duu a terme un nou contracte amb l'Empresa d'Aigües del Riu Besós per a dos nous ramals de més cabal a l'entrada de la població, en substitució dels antics, i per tal d'atendre el consum del polígon industrial es gestiona l'arribada d'un nou ramal independent del de la població. A més, en previsió de futurs augments de consum, l'Ajuntament acorda sol·licitar l'ingrés com a membre del futur Consorcio de Usuarios de la Traída de Aguas del Río Ter, que encara es trobava en període de constitució.

88 Recollida i tractament d'escombraries. L'Ajuntament tenia contractat el servei de recollida diària de les escombraries pel qual cobrava, com a taxa municipal, 120 ptes. per família i 240 ptes. per indústria o comerç (Morral, 1968). Quant al tema de l'abocador, l'alcalde Antoni Morral ho explicava dient:

(...) el tema de la eliminación de las basuras es un problema candente en toda la comarca, porque el término municipal resulta pequeño, y si disponemos en este momento de un vertedero, el problema no queda resuelto ni muchísimo menos, haría falta mandar estos residuos a un vertedero controlado y regulado en el que se pudiera proceder a la eliminación total de estas basuras, se ha hablado mucho de este tema pero evidentemente, el tratar las basuras de esta forma, supondría un gasto adicional tremendo, del que tampoco en estos momentos el Ayuntamiento puede hacerle frente (Ergos, 1974, p. 26).

Urbanisme i millora dels espais públics. En previsió del creixement urbanístic, al desembre de 1968 el consistori acorda encarregar el Plan Parcial de Ordenación Urbana del sector Las Planas, delimitat per l'actual avinguda del Primer de Maig, carrer de la Riera Seca, la línia del ferrocarril de França i el carrer de l'Estació.

L'any 1969 s'instal·laven els primers senyals de trànsit gràcies a un acord entre l'Ajuntament i la Caixa d'Estalvis de Sabadell pel qual l'entitat financera subministraria gratuïtament els senyals del poble amb la condició que en el seu revers s'anunciés l'entitat.³² El mateix any 1969 es van fer obres d'alineació per tal d'ordenar el trànsit. Així es va obrir el carrer de Brutau des del carrer de Santa Teresa fins a l'actual avinguda del Primer de Maig per tal de comunicar Vecasa amb la N-152. També es va obrir el carrer del Doctor Fleming entre els carrers de Sant Pau i Santa Rosalia.

Figura 20. El creixement urbanístic va fer que s'hagués de redissenyar la xarxa viària. A la imatge veiem les obres del carrer de Brutau per comunicar l'avenida La Paz (avui, Primer de Maig) amb la N-152 (avui, avinguda de l'Onze de Setembre), any 1969. Font: AHMLL

³² Acta Ple municipal 11-06-1969

L'any 1970 es construeix un pas subterrani a la línia ferroviària de França que permet suprimir el pas a nivell, mentre que l'any següent s'adequa el pas a nivell de l'altra via ferroviària, la del Nord, tot eixamplant, pavimentant i col·locant les barreres a l'alçada de l'enllaç del carrer de la Florida amb el carrer de Federico Garcia Lorca. L'any 1971 s'inauguraria la plaça d'Antoni Baqué, ja urbanitzada. El mateix any es va aprovar definitivament el Pla Parcial de Can Baqué, que s'havia iniciat al 1963.

Cap al final del seu mandat, l'Antoni Morral declarava la seva satisfacció per la feina duta a terme en el tema de la urbanització:

En cuanto a urbanizaciones la Llagosta tiene las calles absolutamente pavimentadas. Y al decir pavimentaciones, quiere decir también alumbrado, que ha ido instalándose conjuntamente. La red de alcantariado está realizada. Nuestra preocupación cara al futuro es de vigilar que, cualquier nueva urbanización sea hecha antes que los bloques de viviendas, con estos servicios (Ergos, 1974, p. 26).

El parc infantil. Com a conseqüència de la urbanització dels carrers de Caldes i Vic amb la confluència de l'avinguda de l'Estació, va quedar una petita zona buida, propietat de l'empresa Calibrados (Capresa), que l'Ajuntament adquiriria i destinaria a parc públic,³³ d'aquí que el parc que es trobava al costat d'aquesta empresa sigui

Figura 21. La inauguració del parc infantil de Calibrados (Capresa) va crear una gran expectació sobretot entre la població infantil impacient per pujar a les noves atraccions. Font: AHMLL

conegut amb el nom del parc de Calibrados (actual plaça de l'Alcalde Francisco Serrano). Durant l'any 1970 l'Ajuntament hi plantarà pins i l'equipararà amb bancs, una tanca i un parell d'atraccions infantils. S'inaugura com a parc infantil, el primer de la localitat. Va crear una gran expectació entre els infants, però els seus dos gronxadors van resultar insuficients per satisfer la demanda de tots els nens del poble, els quals feien llargues cues per poder-hi pujar.

3.3.3. Dotacions esportives i culturals

Camp d'esports. A finals de 1967 es va crear el camp d'esports. Dos anys més tard l'Ajuntament va adquirir una superfície de terreny de 101.915 pams quadrats a la part nord-oest del poble (el Turó) amb l'objectiu de construir-hi en dues fases una zona esportiva. En una primera fase es construiria una

³³ Adquisició per un acord de permuta entre Calibrados de Precisión, SA i l'Ajuntament, de l'any 1969, que es farà efectiu al gener de 1971.

pista poliesportiva coberta (1973) i una piscina (1975).³⁴

Biblioteca popular. El 3 de maig de 1972 fou inaugurada la Biblioteca Popular de la Llagosta gràcies a un acord entre l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona. La biblioteca es va instal·lar en un local propietat de la Caixa d'Estalvis de Sabadell, que la mateixa entitat havia condicionat al carrer de Santa Teresa. Aviat es va veure que l'espai era insuficient per donar cabuda a la demanda de la població i es va pensar a buscar un local més gran, però el tema es va anar arrossegant fins l'any 1994, quan la biblioteca deixa definitivament aquest local per anar a la nova seu, al Centre Cultural Can Pelegrí, del carrer de Jaume I, el 27 de maig d'aquell mateix any (La Llagosta: Inauguración de una biblioteca popular, 1972).

90

3.3.4. Serveis mèdics i sanitaris

Als anys seixanta la Llagosta formava part del segon districte del partit mèdic de Mollet, a càrrec del Dr. Español. L'assistència mèdica pública (SOE) de medicina general (plaça creada l'any 1961) estava a càrrec del Dr. Jaume Guillamón, amb residència a la Llagosta. El servei de pediatria (SOE), el cobria el Dr. Alfred Ballo, que també vivia a la Llagosta.

Al Grup Vecasa hi havia un despatx de visita mèdica lliure a càrrec de dos metges, que s'anaven alternant i que residien a Barcelona. A més hi havia un odontòleg i una llevadora.

El dispensari municipal o servei de consultori mèdic es trobava al carrer de Santa Teresa.

Al 1974 l'alcalde Antoni Morral sol·licitava la construcció d'un ambulatori al poble:

En este momento tenemos el proyecto de construcción de un ambulatorio y para ello estamos en contacto con el Instituto Nacional de Previsión y esperamos obtener la ayuda correspondiente. Este Ambulatorio, que no es en definitiva una obra de mucha envergadura, pero sí suficiente para atender las necesidades más inmediatas, tiene un presupuesto de 875.000 pesetas y nuestro deseo es conseguir su funcionamiento antes de seis meses (Ergos, 1974, p. 26).

L'ambulatori no seria una realitat fins l'any 1989.

L'any 1977 trobem també el servei de la Creu Roja a càrrec de Joan Bartoll en un local al passatge de Pedrosa. Aquest servei comptava amb un vehicle Seat 131 adaptat com a ambulància, cedit gratuïtament per l'Ajuntament l'abril de 1978.

Des de finals dels anys cinquanta la Llagosta comptava amb una única farmàcia a càrrec de Maria Glòria Piró, a la plaça de l'Església (Antoni Baqué, 2). L'any 1968, un cop el cens de població va ultrapassar els 5.000 habitants, es va autoritzar l'obertura d'una segona farmàcia, la d'en Climent Botet a la plaça de Catalunya, que més endavant es traslladaria a l'avenida La Paz (avui, Primer de Maig). Als anys setanta s'obriria la tercera farmàcia, la d'en Sánchez Baldó, a la plaça de la Concòrdia.

³⁴ A l'actual espai del nou Complex Esportiu Municipal el Turó, inaugurat al 2004.

Podem llegir el testimoni d'en Lluís Nadal, hereu d'un d'aquests serveis:

Va començar [la farmàcia] mitjançant els meus sogres: Maria Glòria Piró i Clemente Botet. La meva sogra va obrir la primera farmàcia a la Llagosta, a la plaça de l'Ajuntament, i posteriorment el meu sogre va obrir aquesta farmàcia. Els orígens d'aquesta farmàcia van ser per una necessitat del poble, perquè va créixer el nombre de ciutadans. En primer lloc vam estar ubicats a la plaça de Catalunya i des de fa tres dècades estem a l'avinguda del Primer de Maig (...) La farmàcia la va obrir Clemente Botet a la plaça de Catalunya, però, posteriorment, va passar a on és en l'actualitat, a l'avinguda del Primer de Maig. Entrevista a Lluís Nadal: "Cumplir 50 anys s'aconsegueix amb confiança" (Rodríguez, 2019).

3.3.5. *La mancomunitat*

L'any 1968 la Llagosta, juntament amb Parets, Martorelles i Sant Fost de Campsentelles, sota la capitalitat de Mollet, es van constituir en mancomunitat municipal voluntària per treballar plegats. Des de feia uns anys aquests ajuntaments del Vallès intentaven crear un ens supramunicipal per tal de resoldre conjuntament els seus problemes urbanístics i de serveis comuns. Els serveis més urgents que havia d'afrontar aquest organisme eren la recollida d'escombraries, els mercats, l'institut d'ensenyament mitjà i laboral, el servei d'extinció d'incendis, l'assistència sanitària, l'abastament d'aigües i l'escorxador.

L'any 1975, després de vuit llargs anys al cap davant de la corporació, l'Antoni Morral seria rellevat pel sotsgovernador civil, en Ramon Soldevila, que va valorar molt positivament la seva gestió.

Hizo el subgobernador señor Soldevila una llamada a la colaboración de los miembros del Consistorio, así como de todos los demás vecinos de la localidad, resaltando la personalidad, trabajo y hombría de bien del alcalde saliente, señor Morral, ejecutoria muy difícil de superar tanto en entrega al cargo como en logros conseguidos durante su mandato, para la villa que con tanto acierto ha administrado. Se trata en este caso de un alcalde, el señor Morral Dolcet, de los que salen por la puerta grande y a cuya labor al frente de la alcaldía pocas objeciones cabe hacerle (Mora, 1975, p. 15).

91

3.4. *L'alcaldia de Mercior Sayeras*

Melcior Sayeras Vilardell. Alcalde del 19 de novembre de 1975 al 19 d'abril de 1979. Nascut a la Llagosta l'any 1933, era fill d'una família de ferrers i constructors de carruatges de la localitat. Va fer d'empresari en el ram de l'automòbil i fou propietari del servei oficial de la Seat a Mollet del Vallès. Fou regidor pel terç corporatiu entre els anys 1967 i 1974 i el darrer alcalde de l'etapa franquista (Planas, 2006).

El seu consistori estava format per Agustí Domènech, Andreu Tort, Antoni Coll, Artur Font, Climent Botet, Jaume Folguera, Joan Pagés, Martí Toll i Ramon Ricart.

Quan Melcior Sayeras pren possessió de l'alcaldia, sembla que els únics problemes als que s'hauria d'enfrontar serien els mateixos dels seus predecessors, basats en el gran augment de la població. En una entrevista feta durant el seus primers anys de mandat, assegura que el creixement demogràfic era un repte per a l'Ajuntament.

—¿Problemas más acuciantes que plantea el engrandecimiento de la población? Planificación al mismo ritmo de crecimiento, la normalización de todos los servicios, teniendo en cuenta que un problema vital es la escolarización de los niños (...)

—Desde su lugar al frente de la alcaldía ¿cómo ve el futuro de la Llagosta en sus distintos aspectos, industrial, comercial, etc.? Debido a su poca extensión del término municipal siempre es problemático su crecimiento de cara al futuro (...) (Ajuntament de la Llagosta, 1977, p. 3).

El creixement demogràfic no seria l'únic problema de l'alcaldia, que hauria de viure el període de transició de la dictadura a la democràcia. L'alcaldia de Melcior Sayeras coincideix amb la fi del franquisme (pren possessió del càrrec just un dia abans de la mort de Franco) i ho deixarà amb les primeres eleccions municipals democràtiques. La principal novetat era l'ambient polític i social que es vivia. Assistirem a la creació d'una considerable quantitat d'associacions i a la irrupció dels sindicats i partits polítics que mobilitzaran la població perquè par-

ticipi en la gestió municipal. Es vivia en un clima de major llibertat, i en una població com la Llagosta, majoritàriament de classe obrera, els conflictes entre els treballadors, l'Ajuntament i les indústries locals van ser freqüents. Els partits i sindicats d'esquerra van trobar-hi un ambient propici per actuar-hi.

Un dels fets importants a l'Estat va ser la celebració de les eleccions generals del 15 juny de 1977. La participació dels llagostencs va ser del 84%, i el partit més votat, el PSC-PSOE amb el 47,15% del vots, seguit del PSUC-PCE amb el 24,26% i de l'UCD amb l'11,32%.

A les següents eleccions generals de 1979 els resultats van ser semblants, amb una participació del 90%. El partit guanyador va ser el PSC-PSOE amb el 46,02% dels vots, el seguia el PSUC-PCE amb el 22,67%, CC-UCD, amb l'11,31% i CIU, que queda amb el 7,74%. Recollim el testimoni del corresponsal de la Llagosta en aquell moment, que ens dona a conèixer els candidats locals:

En otro orden de cosas, son cinco en nuestro pueblo, que se presentan a las elecciones legislativas como candidatos al Congreso, José Gribaldo y Segundo Seseta por ORT; Jaume Sariol por OCE (BR); Andrés Cervantes por UCD y Juan Bascuñana por PSOE (h) como independiente. Todos tienen una larga trayectoria dentro del movimiento obrero y democrático en la Comarca del Vallés Oriental. José Gribaldo ha desarrollado una labor, fructifica dentro de la AA.VV. y del Sindicato Unitario, estando siempre a la

cabeza junto con otros vecinos en cuantas movilizaciones se han desarrollado en La Llagosta; Jaume Sariol, Secretario de las CC.OO. de la Llagosta, su actividad va más allá de la clandestinidad siendo uno de los propulsores en la dictadura de Asamblea Democrática de Montcada y pieza importantísima de la implantación de las CC.OO. en Montcada y la Llagosta; Andrés Cervantes ha sorprendido a todos, presentándose por la derecha, a pesar de que mantuvo siempre una actitud política ambigua con respecto a la izquierda, en honor a la verdad este hombre ha sido pieza importantísima para la USO en la Comarca, central sindical a la que pertenece; Juan Bascuñana (quién suscribe) fue el primero que inició a la UGT en el Vallés Oriental y al PSOE, fue miembro del Comité Nacional de Catalunya de UGT y PSOE y miembro del Comité del Metal de la citada central. A raíz de la unificación socialista se separó del PSOE y de UGT. En la actualidad no milita en ningún partido y es afiliado a Comisiones Obreras (Bascuñana, 1979b, p. 10).

Els principals partits i sindicats van establir-ne la seu a la població. D'entre els sindicats destaquen Comissions Obreres (CCOO), la Confederació Nacional de Treballadors (CNT), la Unió General de Treballadors (UGT) i la Unió Sindical Obrera (USO). Com a partits cal esmentar Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) i l'Organización Comunista de España (OCE).

3.4.1. Les associacions

A mitjans dels anys setanta, el poble es començava a consolidar com a tal, deixant d'esser només ciutat dormitori o polígon industrial per donar pas a les relacions socials. Ens trobarem amb una sèrie d'associacions que ens parlen d'aquesta xarxa social que s'estava constituint. Les diferents agrupacions tenen en comú que totes comencen amb el voluntarisme i la dedicació d'un grup de persones per tal de practicar i donar a conèixer la seva afició, però amb unes condicions materials força precàries. Trobem diverses associacions com Atlètic La Llagosta, Club de Futbol La Concordia, Club Ciclista, el Centre Excursionista de la Llagosta i el Centro Cultural y Recreativo.

Els clubs esportius mereixen una menció especial. A tall d'exemple s'ha de dir que el poble comptava amb un equip local de futbol que estava sempre present en totes les competicions comarcals i regionals.

Segons l'alcalde Sayeras:

En la Llagosta ya bien sea de promoción municipal o particular existe un verdadero entusiasmo y plena dedicación a toda clase de deportes por un núcleo muy extenso de vecinos de nuestra población (Ajuntament de la Llagosta, 1977, p. 3).

Club Deportivo. Oficialment sabem que l'any 1967 es crea el Club Deportivo La Llagosta, de futbol, però l'afició es remunta a l'any 1928, quan es van formar dos conjunts, el CF Català i el CF La Llagosta. L'any 1935 el CF Català es va proclamar campió del grup d'afi-

cionats del Vallès però, després de diverses etapes, va arribar un moment que només jugava durant la Festa Major.

L'any 1967 un grup d'aficionats decideix crear el CD Llagosta i es constitueix en junta directiva. L'equip s'inscriu al torneig de veterans que es jugava amb els pobles de l'entorn. El 19 de març d'aquell any s'estrenava el camp de futbol gràcies a les aportacions dels seus afiliats (en un principi es comptava amb una cinquantena de socis). Al juliol se celebra la primera assemblea general. La temporada 1969-70 el CD va aconseguir el seu millor resultat esportiu classificant-se segon del seu grup, empatat a punts amb el CF Llinars, que va ser el campió. Aquella temporada va ser especial, sobretot quan uns dos-cents aficionats van viatjar en tren a Puigcerdà per veure jugar el seu equip. La temporada 1971-72 era elegit president Joan Mujal. L'any 1976 l'equip militava a primera regional, al grup segon. La directiva estava formada per Joan Mujal, Bartomeu Ricart, Joan Suñé, Ramon Sisó, Andreu Roca, Fèlix Morote, Andreu Pareras, Àngel Pareras i Joan Gelabert (en reconeixement a la seva contribució al futbol, l'actual camp municipal porta el nom d'aquest darrer). En aquella època el nombre de socis rondava els quatre-cents.

Club de Veteranos (ara Viejas Glorias). Aquest club llagostenc naixia un any més tard, al 1968. Va ser fundat també per un grup d'amics, tots ells exjugadors de futbol, d'entre els que destaquen Climent Requen (president), Miquel Conchillo, Miquel Fernández,

Francesc Hernández, Cristóbal Díaz i Anastasi Beltrán. La seva seu es trobava al bar Jerez de l'avenida La Paz (avui, Primer de Maig).

Figura 22. Vista de la cruïlla dels carrers Vic i Caldes, amb el parc infantil i l'empresa Capresa al centre; a la part inferior de la imatge, els terrenys del futur ambulatori, i a l'esquerra, els nous blocs d'habitatges i el camp de futbol. Al fons trobem la carretera i els habitatges de Santa Perpètua de Mogoda, any 1976. Font: ICGC, Fons SACE

Club d'Handbol. L'any 1975 un petit grup de joves en edat juvenil va començar a entrenar a la pista del Pavelló Municipal. Aviat s'hi van afegir altres nois que van integrar les categories aleví, infantil, cadet i juvenil. L'equip juvenil competiria a la federació provincial i els altres a la comarcal.

Club de Bàsquet. Es va formar durant la temporada 1974-75 i ben aviat van tenir tres equips de competició: infantil, juvenil i sènior, amb els seus respectius preparadors, Gamero, Alonso i Comes, que entrenaven al pavelló municipal. El president era Jaume Baqué i el seu fill Antoni, l'entrenador, mentre

que l'altre fill, Esteve, era un dels jugadors.

Club de Petanca. Sembla ser que la petanca es va desenvolupar a principis dels anys setanta per iniciativa d'en Ramon López i el seu fill, que l'havien après a Algèria. Van començar al carrer de Santa Teresa i després van anar canviant conforme s'anaven urbanitzant els carrers. Es van federar i es va constituir la junta directiva amb Manuel González com a president, Miquel Martorell, Pablo Allepuz, Vicent Montero i Manuel Raya, entre d'altres. Al 1977 ja eren seixanta-vuit socis i quaranta-dos jugadors, però no disposaven de terrenys amb il·luminació ni local social, el lloc de referència era el bar Zafra de l'avinguda de l'Estació.

L'Agrupació Fotogràfica. Creada per un grup d'aficionats a la fotografia al 1973, l'any següent organitzen el primer concurs fotogràfic local i comarcal. L'Agrupació, però, sembla ser que no va tenir massa èxit. Avui, el Foto-Club la Llagosta (nascut l'any 2000) es considera el seu hereu.

Agrupació Sardanista. Aquesta associació neix a la Festa Major de 1975 amb la voluntat d'ensenyar les sardanes als joves que havien mostrat interès a ballar-les. Al 1977 el president era Lluís Eras i la junta estava formada per Climent Boter, Zacaries Egea, Conxita Domènech, Domènec Cazorla i Rosend Manera, entre d'altres. De les activitats portades a terme, a més d'ensenyar el jovent, destaca la celebració d'una ballada mensual i la participació a celebracions com la Festa Major o la de la Vellea (Ajuntament de la Llagosta, 1977).

El Grup de Ball de Gitanes. Va néixer l'any 1976 per iniciativa de Cinto Pagès, juntament amb Dori Martínez, Joan Pagès i Artur Font, que van formar la primera colla dansaire. Des de llavors cada any per la Festa Major s'organitza un ballada. Actualment el grup forma part de la Coordinadora del Ball de Gitanes del Vallès (Ajuntament de la Llagosta, s.a.).³⁵

La Casa d'Andalusia. Es va crear per iniciativa d'un grup d'amics l'any 1976. A la primera assemblea van assistir-hi noranta-un socis, que van votar la primera junta directiva formada per Rafael Cano (Cádiz), Josep España (Jaén), Antoni Casín (Sevilla) i Antoni Gómez (Màlaga) com president, a més de cinc vocals i vuit col·laboradors. Curiosament, la representació de les províncies andaluses estava força repartida. A més van ser ben rebuts els extrems com a col·laboradors i com a socis. L'associació pretenia donar un servei cultural i recreatiu. D'entre les activitats que tenia previst organitzar destaquem:

Los sábados por la noche, veladas de Cante jondo y actos emotivos de cantes y bailes de otras regiones, teatro y actuaciones de los mejores cantantes del momento. Los domingos, bailes familiares, amenizados por orquestas del más alto renombre actual (...) funciones de cine y teatro infantil, marionetas, payasos, etc. Para los hijos de los socios, entre semana y por las tardes, clases de inglés, de guitarra y otros temas de interés para fomentar el arte y la cultura (España, 1977, p. 12).

³⁵ s.a. = sine anno, "sense any" (indica que no es coneix l'any de publicació).

L'Associació de Veïns de la Llagosta. Va començar a funcionar l'any 1975 i va ser legalitzada al 1977. Tindria un paper molt important en les reivindicacions socials i urbanístiques i en tota la resta de temes que afectaven el poble. Un dels seus fundadors i president va ser Enric Alonso, conegut militant sindical de CCOO i regidor del PSUC a la Llagosta entre 1983 i 1987.

En estos últimos años solo la AA.VV. ha sido la que ha estado comandando la lucha en nuestro pueblo (no soy socio de la AA.VV.) con la excepción de militantes del PSUC y otros partidos, pero que en definitiva ha sido en nombre casi siempre de la Asociación (Bascañana, 1979c, p. 11).

96

L'associació seria protagonista de fortes protestes i manifestacions per tal de ser escoltats pels polítics del moment. Les protestes veïnals es van fer sentir davant dels plans previstos per a la Llagosta, com el Pla industrial de Can Pere Gil, la instal·lació de l'estació terminal duanera de mercaderies de la RENFE, el projecte de col·lectors generals, l'estació depuradora mancomunada, l'eixamplament de la carretera N-152 a quatre carrils i d'altres projectes que podien impactar en el futur del poble.

3.4.2. Pla parcial de la zona de Can Pere Gil

L'any 1976 l'Ajuntament havia demanat el canvi de qualificació dels terrenys de Can Pere Gil, classificats com a agrícoles al Pla comarcal, per tal que passessin a industrials. Al mateix temps encar-

regava la redacció del Plan Parcial de Ordenación del centro "Nou Vallès" per dissenyar la futura zona industrial de Can Pere Gil. Quan l'octubre de 1977 l'Associació de Veïns es va assabentar que l'Ajuntament havia aprovat el Pla, es va viure un conflicte amb l'Ajuntament. Els veïns es van reunir en assemblea i van manifestar la seva inquietud per una possible autorització de la instal·lació d'indústries perilloses i altament contaminants i es va crear una comissió de control que va demanar explicacions a l'alcaldia sobre el Pla (Cot, 1977). Actualment el pla d'aquesta zona està pendent i encara s'especula sobre aquests terrenys.

Figura 23. En primer terme trobem la desapareguda fàbrica Rania, al costat de la carretera N-152, i al fons, la ciutat de Mollet del Vallès. Al centre de la imatge trobem can Pere Gil i a la seva dreta el Calderí. Any 1978. Font: ICGC, Fons SACE

3.4.3. El parc Popular

Des de finals de 1978 i durant molts anys, l'Associació de Veïns de la Llagosta, amb el suport de molta gent del poble, es va ma-

Figura 24. Vista de l'espai que els veïns de la Llagosta van aconseguir reservar com a parc popular. Observem les modestes adequacions que els veïns van portar a terme per crear un espai lúdic. Imatge de l'any 1983. Font: AHMLL

nifestar reivindicant que a l'espai lliure que restava entre el polígon industrial i els blocs de pisos de la Concòrdia, que estava catalogat com a espai industrial, es reservés com un espai de lleure.

Al solar hi havia hagut una casa de pagès coneguda com a can Xiquet. Era una gran masia que, igual que la de la Llebre, també tenia una llebre coronant la façana principal. Va ser enderrocada a mitjans dels anys setanta i els terrenys van passar a ser propietat del conegut industrial Josep Calvet. Al 1987 l'Ajuntament compraria el solar de l'empresa Padeval, situat al costat d'Hebron per 69.997.475 ptes. (420.708,47 €), per tal de completar el solar del parc.

Els veïns van ocupar el solar i el van condicionar com a parc, van plantar-hi arbres, van posar uns bancs i fins i tot van col·locar un cartell on es llegia "Parque Popular" per tal de protegir-lo com a parc.

La determinació dels veïns va ser crucial per aconseguir reservar aquest espai com a zona verda i evitar que la zona industrial arribés fins a les portes de casa seva. Van ser molts anys de lluita fins al 1992, any en què l'espai seria inaugurat oficialment amb el nom de Parc Popular. 97

3.4.4. El mercat municipal

Una altra qüestió important va ser la de l'abastament de queviures i la necessitat d'un mercat municipal. L'any 1974, amb l'alcalde Antoni Morral, es va redactar un projecte per construir el mercat municipal. El mercat, dissenyat per l'Andreu Tort, el començaria a edificar l'any 1978 el constructor Francesc Sanuy, de Promociones Mermusa, i seria inaugurat al 1979.

3.4.5. Projecte d'instal·lacions ferroviàries per a la duana de la Llagosta / Estació de mercaderies

Una de les grans empreses que es van projectar per a la Llagosta va

ser la d'una estació de mercaderies. El tema ja es valorava des de finals dels anys seixanta i al març de l'any 1975 comença l'expropiació forçosa de terrenys per a la instal·lació de la duana interior que es projecta instal·lar a la localitat. Quedarien afectades un total de noranta-sis finques, vuitanta-dues de les quals pertanyien a la Llagosta i les catorze restants a Montcada i Reixac.

98 A la Llagosta, l'expropiació va afectar l'espai limitat per les rieres de Caldes i Seca, l'autopista i el ferrocarril de França. Els propietaris dels terrenys afectats van presentar les reclamacions adients. Entre ells es trobaven dues grans companyies: d'una banda, Aigües del Riu Besós, SA, propietària de la finca Mas Donadeu. En aquests terrenys hi havia pous, edificacions i canonades i l'empresa necessitava saber amb més detalls com l'afectaria l'expropiació. D'una altra banda, l'empresa Autopistas Concesionaria Española, SA (ACESA), propietària de les finques 36 i 56 del terme de la Llagosta (uns terrenys que ja havien estat expropiats per a l'execució del Projecte d'Autopistes de peatge Barcelona - La Jonquera, al tram Mollet-Granollers), demanava el reemborsament del que havien pagat per l'expropiació.³⁶

El projecte de construcció de l'estació de mercaderies quedaria paralitzat fins l'any 1985, quan es va tornar a plantejar i va ser aprovat pel Consell de Ministres. Avui en dia (2021), però, encara és un projecte pendent de dur a terme.

3.4.6. Les eleccions municipals de 1979

Les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979 posarien fi al govern de Sayeras. S'havien de triar disset regidors. Aquest cop la participació ciutadana va ser menor, va votar el 67,83% de l'electorat i els partits més votats van ser el PSUC amb el 45,62% dels vots (nou regidors), el PSC-PSOE amb el 27,02% (cinc regidors) i CIU amb el 18,51% (tres regidors). Es formarà un nou consistori presidit per Francesc J. Serrano (PSUC) i de tots els regidors antics només en repetirà un, Artur Font, que es va presentar per CiU.

Es posava fi a l'etapa franquista, però no als problemes de la Llagosta. Encara restaria una llarga lluita social per aconseguir dotar el poble dels serveis necessaris i no ofegar-lo amb un creixement industrial i viari desmesurat.

4. Conclusions

Durant les dècades dels anys seixanta i setanta el poble de la Llagosta, que feia poc que s'havia creat, viurà un espectacular creixement industrial i demogràfic. La Llagosta passa de ser poble agrícola a localitat industrial quasi de la nit al dia. L'emplaçament i el desenvolupament industrial faran que aquest petit municipi quedi encaixat entre les diverses vies de comunicació que creuen el seu territori i el polígon industrial. El creixement fabril i urbanístic es farà amb unes condicions força precàries: primer es van construir les naus industrials i els blocs de pisos, i després, anys més tard, s'aniria urbanitzant. Es va pri-

³⁶ AHMLLL, doc. C-20026,25-03-1975.

oritzar albergar una gran quantitat d'empreses i habitatges per davant de la qualitat de vida, amb uns serveis quasi inexistent.

La precarietat dels serveis va ser una constant i la manca de serveis públics i privats es va arrossegar durant tot el període. Les principals funcions de l'Ajuntament van ser la d'actuar com a gestor, d'una banda concedint les autoritzacions de construcció d'obres i de llicències industrials i comercials, i d'una altra fent arribar a les autori-

tats adients la demanda dels serveis necessaris.

L'arribada d'una gran quantitat d'immigrants, en la seva majoria provinents d'Andalusia, farà que la petita comunitat llagostenca quedi reduïda a menys d'un 23% de la població total. L'estreta convivència farà florir una societat més plural, on el moviment associatiu dona cohesió a la població, al mateix temps que es consolida un moviment social que reivindica la participació en les decisions que afecten al futur del poble.

Bibliografia

- Ajuntament de la Llagosta (1969). *La Llagosta, Progresos y Desarrollo. Memoria Resumen de la Actividad Municipal*. Ajuntament de la Llagosta.
- Ajuntament de la Llagosta (1977). *La Llagosta*. Caixa d'Estalvis de Sabadell.
- Ajuntament de la Llagosta (1979). *Guia urbana de la Llagosta*. Ajuntament de la Llagosta.
- Ajuntament de la Llagosta (1991). *Guia urbana de la Llagosta*. Ajuntament de la Llagosta.
- Ajuntament de la Llagosta (s.a.). *Grup de Ball de Gitanes de la Llagosta*. Recuperat 24 juny 2020, de <https://www.llagosta.cat/el-municipi/guia-del-municipi/entitats/grup-de-ball-de-gitanes-de-la-llagosta.html>
- Anguera, J., Boada, M., Garriga, J., González, C., Homs, J. i Planas, J. (1994). *La transformació del Vallès Oriental*. Caixa de Catalunya.
- Avisos oficiales (1970, 22 novembre). *La Vanguardia*, 17.
- Barbé, L. (1970). *Dinámica y perspectiva del Vallés, 1969*. Vol. 7 *Mollet y su zona de influencia*. Caixa d'Estalvis de Sabadell.
- Bartalot, J. i Giménez, A. (Coord.) (2016). *Mirades: La Llagosta: passat, present i futur*. Ajuntament de la Llagosta.
- Bartalot, J., Borrego, J.A. i Damian, P. (Coord.) (1996). *La Llagosta: Imatges*. Ajuntament de la Llagosta.
- Bartoll-Toll (1977, 26 març). *Las grietas no esperan*. *Revista del Vallés*, 25.
- Bascuñana (1978, 28 octubre). *La Llagosta. Comarca al Día*, 13
- Bascuñana (1979a, 20 gener). *La Llagosta in-comunicada. Comarca al Día*, 7.
- Bascuñana, J. (1979b, 10 febrer). *La Llagosta. Comarca al Día*, 10.
- Bascuñana, J. (1979c, 3 març). *La Llagosta. Comarca al Día*, 11.
- Cano, S. (2007). *La Llagosta 1961-1980*. Inèdit.
- Cot, J. (1977, 11 octubre). *La Llagosta: Nou Vallés, plan parcial de la discordia*. *La Vanguardia*, 31
- Parròquia de Sant Josep de la Llagosta (1997). *St. Josep de la Llagosta, 50 anys fent camí 1947-97*. Parròquia de Sant Josep de la Llagosta.
- El difícil paso por la Llagosta (1966, 30 setembre). *La Vanguardia*, 22.
- En la Casa Consistorial de la Llagosta (1967, 9 agost). *La Vanguardia*, 19.
- Ergos (1974, 23 febrer). *Diálogo abierto con D. Antonio Morral*. *Revista del Vallés*, 26.
- España, J. (1977). *Cómo se hizo la Casa de Andalucía en la Llagosta*. *Guía de entidades de la Llagosta*.
- García-Pey, E. (1996). *La Llagosta*. Recull onomàstic. Ajuntament de La Llagosta.
- García-Pey, E. (1997). *Toponimàstica de la Llagosta*. *Arrels de La Llagosta*, 1, 22-23.
- Garriga, J. (Coord.) (2010, maig). *Història i*

memòria al Vallès Oriental. Premsa d'Osona, S.A.

- La Llagosta. (1968, 8 maig). *La Vanguardia*, 23
- La Llagosta: Inauguración de una biblioteca popular (1972, 6 maig). *La Vanguardia*, 39
- Mediavilla, J.L. (s.a.). Els serveis educatius a la Llagosta. Recuperat 20 agost 2018, de <http://www.xtec.cat/centres/a8019745/evolucio.htm>
- Mora, F. (1975, 22 novembre). Un alcalde que sale por la Puerta grande. *Revista del Vallès*, 15.
- Morral, A. (1968, 21 maig). Aclaración del Ayuntamiento de la Llagosta. *La Vanguardia*, 26
- Peña, M. (2010a). De Martos a Barcelona. *Andalucía en la historia*, 28, 41.
- Peña, M. (2010b). La vida cotidiana de los "otros catalanes". La Llagosta: el catalanismo franquista y la inmigración andaluza. *Andalucía en la historia*, 28, 28-31.
- Planas, J. (Coord.) (2006). *Alcaldes i alcaldesses*

del Vallès Oriental (Segle XX). Diccionari biogràfic. Museu de Granollers, Col·lecció Treballs del MdG, 4. <https://www.alcaldesialcaldessesdelvallesoriental.net>

- Rodríguez, J.L. (2019, 10 gener). Lluís Nadal: "Complir 50 anys s'aconsegueix amb confiança". Recuperat 2 febrer 2020, de <https://www.08centvint.cat/blog/lluis-nadal-complir-50-anys-saconsegueix-amb-confianca>
- Rodríguez, R. (1986). *Estudio Socio-económico de la Llagosta*. Inèdit.
- Soler, A. (1997). La Biblioteca Popular de La Llagosta: 1972-1997, 25 anys de Biblioteca Pública a La Llagosta. *Arrels de la Llagosta*, 1, 33-50.
- Suárez, M.A. (2011). La Llagosta durant la Guerra Civil. *Notes*, 26, 67-87.
- Suárez, M.A. (2013). La postguerra a la Llagosta. 1939-1959. *Notes*, 28, 153-170.
- Tarragona, E. (1968, 21 d'agost). Los problemas de la Llagosta. *La Vanguardia*, 21.

100

Altres fonts

Fonts documentals: Arxiu Històric Municipal de la Llagosta³⁷ (AHMLL), Arxiu Municipal de Granollers (AMGr), Hemeroteca de La

Vanguardia i Institut Cartogràfic i Geològic De Catalunya (ICGC), Fons SACE³⁸ i família Cuyàs.

³⁷ Agrair a Joan Bartalot la seva ajuda en les consultes a l'Arxiu.

³⁸ Sistemas Aéreos Comerciales Españoles (SACE) fou una empresa privada que, entre 1960 i 1986, feia fotografies des d'una avioneta per encàrrec de particulars i empreses.

ANNEX. Corporacions municipals (alcalde i regidors) entre 1958 i 1975

<p>14-06-1958</p> <p>Joan Pagés Gabarra (alcalde)</p> <p>Jacint Pagés Vila (2) Jacint Sariol Grau (3) Jaume Pujadas Vitó (1) Josep Sisó Alemany (2) Josep Trias Tort (1) Joan Gelabert Pons (3)</p>	<p>05-20-1961</p> <p>Joan Pagés Gabarra (alcalde)</p> <p>Josep Sisó Alemany (2) Josep Trias Tort (1) Joan Gelabert Pons (3)</p> <p><u>Noves incorporacions:</u> Martí Toll Torras (3) Pere Candini Cortes (2) Salvador Villaronga Ricart (1)</p>	<p>02-02-1964</p> <p>Joan Pagés Gabarra (alcalde)</p> <p>Martí Toll Torras (3) Pere Candini Cortés (2) Salvador Villaronga Ricart (1)</p> <p><u>Noves incorporacions:</u> Antoni Morral Dolcet (3) Francesc Ramis Mas (2) Joan Mujal Vall (1)</p>	<p>05-02-1967</p> <p>Joan Pagés Gabarra (alcalde)</p> <p>Antoni Morral Dolcet (3) Francesc Ramis Mas (2) Joan Mujal Vall (1)</p> <p><u>Noves incorporacions:</u> Francesc Viñallonga Sariol (1) Jaume Baqué Torras (2) Melcior Sayeras Vilardell (3)</p>
<p>10-08-1967</p> <p>Antoni Morral Dolcet (alcalde)</p> <p>Francesc Ramis Mas (2) Francesc Viñallonga Sariol (1) Jaume Baqué Torras (2) Joan Mujal Vall (1) Melcior Sayeras Vilardell (3)</p>	<p>07-02-1971</p> <p>Antoni Morral Dolcet (alcalde)</p> <p>Francesc Viñallonga Sariol (1) Jaume Baqué Torras (2) Melcior Sayeras Vilardell (3)</p> <p><u>Noves incorporacions:</u> Antoni Coll Codina Jaume Folguera Villaronga Martí Toll Torras</p>	<p>03-02-1974</p> <p>Antoni Morral Dolcet (alcalde)</p> <p>Antoni Coll Codina Jaume Folguera Villaronga Martí Toll Torras Ramon Ricart Vilardell</p> <p><u>Noves incorporacions:</u> Agustí Domènech Villaronga Andreu Tort Turell Artur Font Sallent Climent Botet Granado Joan Pagés Padró</p>	<p>19-11-1975</p> <p>Melcior Salleras Vilardell (alcalde)</p> <p>Agustí Domènech Villaronga Andreu Tort Turell Antoni Coll Codina Artur Font Sallent Climent Botet Granado Jaume Folguera Villaronga Joan Pagés Padró Martí Toll Torras Ramon Ricart Vilardell</p>

- (1) Regidors per elecció del terç familiar
- (2) Regidors per elecció del terç sindical
- (3) Regidors per elecció del terç d'entitats

Textos testimoni d'una època, el Mollet de 1968. Un poble en plena transformació urbanística

Jaume Noró Camats*

Resum: El present article dona a conèixer un seguit de textos, localitzats al fons documental de Joan Solé Tura, que descriuen els canvis que s'estaven produint a Mollet del Vallès en el moment que van ser escrits, el 1968. Tot i que els textos transcrits són prou eloqüents per acompanyar i contextualitzar els originals, es fa prèviament una breu descripció del Mollet del Vallès de l'inici de la dècada de 1960, una curta introducció a cada text i en alguns casos una nota posterior.

El valor dels textos rau en el fet de testimoniar, des d'un punt de vista personal i vivencial de qui els escriu, unes importants transformacions en el paisatge molletà.

La major part de les fotografies que acompanyen l'article es poden considerar inèdites en l'àmbit molletà i complementen la descripció del Mollet del Vallès de la dècada de 1960.

Paraules clau: dècada de 1960, Joan Solé Tura, Mollet del Vallès, textos inèdits, transformació, urbanització.

Texts that stand testament to an era, the Mollet of 1968. A town in the midst of urban transformation

Abstract: This article introduces us to a series of texts from Joan Solé Tura's documentary collection. The texts describe the changes taking place in Mollet del Vallès at the time they were written, in 1968. While the transcribed texts themselves are eloquent enough to accompany and contextualise the originals, a brief description of Mollet del Vallès in the early 1960s is included as a precursor, along with a short introduction to each text and, in some cases, a subsequent note.

The texts provide valuable insight into some of the most significant changes in Mollet's landscape, seen through the eyes of an author who experienced them first-hand.

Most of the photographs accompanying the article have never been shown before in the Mollet area and complement the description of Mollet del Vallès in the 1960s.

Keywords: 1960s, Joan Solé Tura, Mollet del Vallès, unpublished texts, transformation, urbanisation

103

*Mestre, jnoró@xtec.cat

Article rebut el 26 de juliol de 2021; acceptat el 3 de setembre de 2021.

Introducció

L'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès conserva el fons documental de Joan Solé Tura per donació feta pel seu fill, Jordi Solé Flores, l'any 2015. El fons documental aplega els originals mecanografiats dels seus llibres sobre Mollet, novel·les, obres teatrals i articles de diferents èpoques, a banda de nombrosa correspondència.

Part de la producció d'en Solé s'ha publicat: set llibres de cròniques molletanes, dos llibres amb ressenyes biogràfiques de personatges molletans i dues novel·les, a banda d'articles a diverses publicacions. Del conjunt de textos conservats en rescatarem per a aquest article alguns d'inèdits d'una sèrie de divuit articles que comparteixen format i època. Els escrits estan mecanografiats sobre fulls de paper de mida mig foli, els articles ocupen entre dos i sis d'aquests fulls.

El fet de trobar aquests textos a l'arxiu d'en Joan Solé no determina que ell en sigui l'autor, tampoc que alguns dels seus fragments figurin a algun dels seus llibres, ja que era una pràctica habitual en ell confeccionar textos amb aportacions de procedències diverses, però, tot i no tenir-ne la certesa absoluta, alguns elements, com la tipografia dels mecanoscrits i el to narratiu, ens fan decantar per atribuir-los a en Solé.

Divuit articles

Tots els articles de la sèrie estan datats el 1968, tret del primer, que ho és el maig de 1967, titulat "Un jove net de 1894", on s'hi descriu les peripècies econòmiques en un dia festiu d'un jove molletà de finals del segle XIX. Un text amb

moltes coincidències es pot llegir a Solé (1984).

Segueixen textos referits a personatges molletans que d'una manera o altra també surten citats a les obres d'en Joan Solé com són la *Negrita*, Antoni Suñé, en Botey, en Manyó o les curanderes. Hi ha també una crònica dels actes d'inauguració del monument al músic Anselm Clavé, una altra sobre el grup escènic del centre parroquial i una altra sobre les caves Vilarrosal.

Del conjunt d'articles, hem fet una selecció d'aquells que descriuen els canvis que s'estaven produint al Mollet del Vallès en l'època que van ser escrits. La majoria fan referència als canvis en el paisatge molletà. S'hi narra com la pressió urbanística per implantar indústries o construir habitatges trinxava terres fèrtils, arrabassava vinyes, talava boscos i enderrocava cases centenàries; com la necessitat d'àrids de construcció malmetia la llera del riu, com s'obria en canal la terrassa fluvial del Besòs per fer-hi passar l'autopista (actual C-33) i com es construïen edificis sense urbanitzar prèviament l'entorn.

Més enllà de les variacions d'usos en el paisatge, els canvis descrits posaven fi a segles de tradició agrícola, i molt especialment al lloc i la manera de viure de famílies senceres. S'hi descriuen testimonis colpadors de gent gran i com terres cultivades per masovers eren venudes pels propietaris a societats anònimes en un temps que els plans urbanístics no tenien miraments i les compensacions per espais col·lectius eren vistos com un favor que feien les empreses urbanitzadores.

El context: un Mollet del Vallès en transformació

Abans d'endinsar-nos en els textos seleccionats convindria fer una breu descripció del Mollet del Vallès

Figura 01. Vista aèria de Mollet des del nord. Destaca l'antiga carretera N-152 (avui, l'eix format per les avingudes Antoni Gaudí, Jaume I i Burgos), que travessava el poble, amb arbres als extrems. Juliol de 1962. Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), Fons SACE

Figura 02. Vista aèria de Mollet des de l'est. En primer terme, els antics camins de Can Prat (esquerra) i la Casilla (dreta), que conflueixen i es creuen amb el camí que resseguia la riera Seca (avui, la rambla Pompeu Fabra). Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

de la dècada de 1960. A l'inici del decenni, Mollet compta amb 8.303 habitants. La major part del municipi està ocupat per sòl agrícola, però el sector industrial dona feina a bona part dels seus habitants. Es troben en plena activitat la Pelleria i dues grans indústries tèxtils: Can Fàbregas i Can Mulà. Aquestes conviuen amb el Cotó i diverses petites empreses, algunes de caire familiar, i amb la farinera Moretó. A la perifèria comencen a instal·lar-se noves indústries.

El nucli urbà consolidat el formaven els barris al voltant de l'església, la carretera i els eixamples que s'havien format a principi del segle XX en direcció a les estacions de França i del Nord. Hi ha també grups de carrers formats vora els antics camins rurals. Seguint l'eix de l'antiga carretera de Ribes, el límit nord estava situat a les cases del carrer de Sant Antoni, abans d'arribar

105

Figura 03. Vista aèria de Mollet des del sud-est. En primer terme, la Pelleria i la línia del ferrocarril de França amb l'antiga estació. A l'altre costat de les vies, hi destaca la fàbrica tèxtil de Can Fàbregas. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

a l'actual carrer d'Enric Morera. Pel sud, després dels Quatre Cantons, hi havia la fàbrica de Can Mulà i la casa amb jardí dels seus amos, i més enllà el nucli format pels actuals carrers de la Plana i de Martí l'Humà. Per la banda de ponent, a l'altre costat de la línia fèrria del nord, hi havia un nucli de carrers vora el camí de Gallecs i un altre prop de la farinera Moretó, l'embrió de l'actual barri de Santa Rosa. La riera Seca o Merdans marcava el límit de llevant. La resta eren camps de secà, vinyes, hortes, masies escampades, algunes pinedes, alzinars i boscos de ribera.

La vida col·lectiva, més enllà de la feina, girava a l'entorn de l'Ateneu, el Tabaran, el Centre Parroquial i les festes religioses.

106 El paisatge molletà de 1960 era pràcticament idèntic al dels primers anys de postguerra. Malgrat l'escassetat d'aliments i la recessió econòmica, deguda en part a l'aïllament internacional del règim franquista, el

Figura 04. Vista aèria del centre de Mollet. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

Figura 05. Vista aèria de Mollet des del sud. En primer terme, el nucli de cases dels carrers de la Plana i Martí l'Humà (esquerra) i els camps del Calderí. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

nombre d'habitants havia augmentat, ja que es va passar dels 6.132 el 1940 als 6.614 el 1950 i es va arribar als ja citats 8.303 habitants de 1960. Aquest lent augment es dispararà espectacularment a mesura que avança la dècada per la conjuntura que viurà l'economia catalana.

Figura 06. Vista aèria de Mollet des del sud-oest. En primer terme, la carretera de Santa Perpètua i la Farinera Moretó. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

Culla (1989) diu:

L'economia catalana entra a partir de 1961 en una etapa de creixement productiu intens, d'augment espectacular de les inversions, d'altres taxes de beneficis, de constant demanda de mà d'obra. Els empresaris, poc o molt imbuïts de la "mística del desenvolupament" que prediquen els tecnòcrates governants, adopten conductes econòmicament més racionals, renoven l'utilitatge, s'esforcen per escurçar el retard respecte a Europa (p. 267).

A la majoria de pobles de les perifèries de Barcelona es van produir els mateixos fenòmens: creixement productiu, augment del flux migratori i, en paral·lel, la ràpida i desordenada substitució de sòl agrícola per sòl industrial i per habitatges. Arreu es crearen nous barris perifèrics on s'allotjaren els nouvinguts, barris densament ocupats i sense els serveis necessaris. Si fins llavors els habitatges molletans eren bàsicament de planta baixa o de poca alçada, es passa a construir edificis plurifamiliars de quatre o més plantes.

Pel que fa al desenvolupament dels nous barris de Mollet del Vallès sabem que:

Aquest és el cas de les quatre grans zones de creixement de Mollet: el barri de la zona sud, iniciat el 1963. Plana Lledó el 1965, el barri de l'Estació de França el 1965 i Can Pantiquet el 1970 (Gordi, 1987, p. 12).

Per mitjà d'una consulta al cadastre hem pogut establir, amb més precisió, els primers espais que van

Figura 07. Vista aèria de Mollet des del sud-oest. En primer terme, el nucli inicial del barri de Santa Rosa i la línia del ferrocarril del Nord. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

anar ocupant els nous habitatges a cada un d'aquests nous barris. **107**

El que es va conèixer com a Zona Sud, o com a pisos de l'Oliva per referència al seu promotor, es va iniciar pels actuals carrers de Girona, Terol, Sant Valentí i Joan Maragall, en l'espai entre la via del tren i l'antiga carretera N-152, com a zona d'expansió del barri de l'Estació del Nord.

A l'actual barri de Plana Lledó hi havia alguns carrers amb cases de planta a banda i banda de l'antic camí de Gallecs. La construcció intensiva es va iniciar per les zones baixes, al marge esquerra del torrent Caganell. Els primers blocs són coneguts com els pisos d'en Sala, per referència al seu promotor.

El barri de l'Estació de França es va començar a desenvolupar a finals del segle XIX afavorit per la creació de la Pelleria i Can Fàbregas i la ja existència de l'estació. Les zones ocupades inicialment foren el car-

rer de Berenguer III i els adjacents. A partir de 1965 s'anirien construint pisos fins a les proximitats de l'actual carretera de Badalona.

El barri de Can Pantiquet seria el primer en què s'urbanitzarien primer els carrers, abans de la venda de parcel·les i la construcció de pisos. El ritme de construcció d'edificis va ser molt més lent que als barris citats abans, la frenada en el flux migratori a partir de la segona meitat de la dècada de 1970 devia ser determinant.

Els nous habitatges construïts als diferents barris s'ompliren ràpidament i provocaren un augment de població espectacular. El 1970 ja es comptabilitzen 20.332 habitants i sis anys després 31.161.

108 La ràpida transformació del paisatge i l'increment de població provocà un gran impacte a la societat molletana. L'afectació no fou la mateixa per a tothom. Hi havia qui vivia o treballava als indrets cridats a transformar-se, altres ho veuriem de prop, com és el cas de qui escriu els textos que es presenten en aquest article, la narració d'uns fets que l'autor ha conegut directament o per allò que li han contat.

Els textos

Tot seguit transcrivim¹ vuit documents que donen testimoni dels canvis que s'han descrit més amunt. Cada un d'ells està precedit d'un text introductor per situar-lo més concretament en el context en què va ser escrit. En alguns casos hi afegim testimonis que confirmen, complementen o matisen els textos

originals. Els reproduïm per ordre d'antiguitat, tret del darrer.

Text 1: "Zones residencials"

Aquest text fa referència a com es va urbanitzar el barri de Can Pantiquet. Estem parlant de l'espai que tenia com a eix central l'antiga carretera i com a límits la via del tren del nord, la riera Seca i els actuals carrers del Bosc i d'Enric Morera. La major part d'aquestes terres eren agrícoles i caldria situar-hi algunes cases, com el conjunt de les masies de Can Pantiquet i Can Flequer, i dues zones boscoses.

Zones residencials

Part del terreny que pertany als bosc de Can Pantiquet i que era d'en Feliu del Bosc, es destina ja des de fa uns mesos a fer-ho tal com indica el títol d'aquest escrit: zona residencial, en que sols s'hi podran fer cases o blocs de pisos com a mínim de dos pisos i màxim, de vuit.

Està urbanitzant-se des de finals del 1967, octubre si no recordem malament. Està ja bastant avançada i hi ha parcel·les venudes i no s'hi permet fer-hi xalets. Quedarà molt bé, amb amples carrers, llocs d'aparcaments de cotxes i tot el necessari perquè resulti ésser com una vila moderna. La companyia que ho explota, Pentàgon SA, ja ha establert el preu, segons referències, de 40 ptes. el pam quadrat que resulta barat, relativament, perquè compren aigua, electricitat, aigües brutes, voreres, carrers asfaltats,

¹ La transcripció no és literal, s'han fet petits retocs per adaptar topònims als usos actuals, alguna correcció ortogràfica o tipogràfica, en cap cas es desvirtua el text original.

segons la manera de fer-se actualment i, en fi, sols s'ha de pagar la part edificable i, com la construcció és vertical, fa que la quantitat a repartir entre els diversos pisos que comprendrà l'edificació farà que resulti més econòmic en proporció directa al nombre dels mateixos pisos. Pot variar preu segons demanda en el futur.

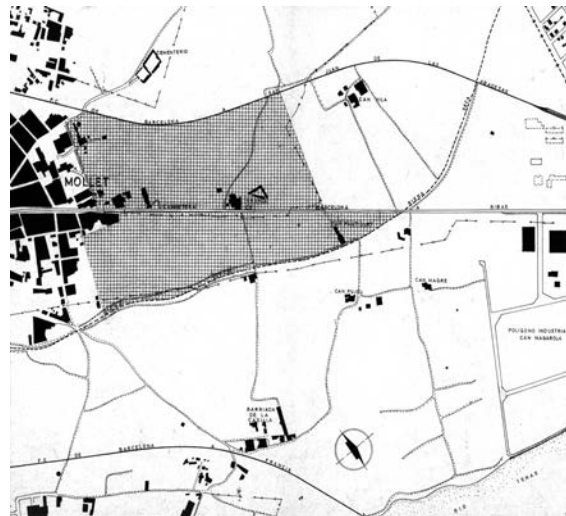
La part oposada a aquesta, a l'altre costat de la carretera fins a tocar la via del tren del Nord fins a Cal Llorenç també es destina al mateix fi. Quina població podrà aplegar-s'hi! El bosc que hi ha a tocar la via i el terreny comprés ha sigut donat a l'ajuntament de Mollet per convertir-ho en parc municipal. Segons referència d'un que ho veié en els primers dies d'aquest 1968, ja no sembla el mateix que un any enrere. L'han netejat traient tota classe d'arbustos que s'hi trobaven deixant sols els arbres, pins, roures, alzines i oms que en un demà no llunyà embelliran aquest lloc d'esbargiment i aromatitzant l'ambient. Tot seguit ho aplanaran per evitar els alts i baixos perquè als menuts no els sigui tant fàcil caure ni als vellets entrebançar-se. Cal remarcar que l'arreglar el parc, que així ja l'anomenen, és a càrrec de la companyia. Quina millora pel poble i molt especialment pels futurs veïns que poblaran aquests sectors. Si es retalla el bosc de Can Pantiquet per un costat bé està que s'engrandeixi per l'altre. La urbanització està en marxa, fent bastanta feina. Màquines i homes mouen molta terra traient-la d'un lloc i posant-la a altre indret canviant l'aspecte del terreny.

Felicitem Pentàgon SA per haver pensat en afavorir la vila cedint-li un parc a benefici dels seus establiments i dels passavolants que ens honorin amb la seva presència.

Altra zona per fer-hi xalets és la compresa des de la vinya del Vador del vi, de la Plana Lledó, poc més poc menys, tirant cap a Gallecs, prop de Can Torras. Tots els arrendataris han rebut ja la indemnització corresponent per deixar les terres al primer avís que rebim. Altra ment, poden treballar-les fins que se'ls avisi, però en avisar-los deuen deixar-les encara que la collita no estigui assaonada, ja que durant el temps que la treballen, octubre de 1967, no els cobren res. És de la mateixa companyia, Pentàgon SA i fins que no estiguin d'arreglar les dues altres zones no començaran a urbanitzar aquesta que suposem serà el 1969.

109

Gener 1968

Figura 08. Plànol del Pla parcial de Can Pantiquet (1969). Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)

110 **Figura 09.** Vista aèria de Mollet des del nord-oest. En primer terme, els primers edificis del nou barri de Can Pantiquet i la trama dels nous carrers. Maig de 1972. Font: ICGC, Fons SACE

Segons consta a la documentació del projecte de reparcel·lació de les terres que acabaren formant el barri de Can Pantiquet, la meitat eren del barceloní Santiago Julià Sansalvador, propietari també de la masia de can Pantiquet; un quinze per cent de les finques pertanyien a Josep Pedragosa Xicola, propietari de can Flequer, i la resta de fins a quaranta propietaris més.

Cal Llorenç era una casa de pagès que hi havia a tocar de l'actual carrer d'Enric Morera, entre la carretera i la via del tren.

Per la descripció que en fa Pere Bonvilà hi hagué, entre la riera i la carretera, el bosc de Can Pantiquet amb pins gegantins, que fou tallat en temps de la Guerra Civil i replantat de plàtans que van desaparèixer quan es va urbanitzar la zona. Només queden alguns d'aquests plàtans al voltant de l'antic restaurant Can Feliu del Bosc, davant de la benzineria Sant Jordi i l'Escola Cal Músic.

També hi havia una franja boscosa paral·lela a la via; bona part d'aquell bosc original, amb predomini d'alzines i pins, es conserva, encara, dins i fora del recinte de l'actual Escola del Bosc.

El text ens parla de la companyia Pentàgon SA com a responsable de la urbanització de la zona de Can Pantiquet i d'altres zones de Mollet del Vallès com veurem en altres textos tractats en aquest mateix article. Ventura (comunicació personal, 3 juliol 2021) ens diu que formaren part d'aquesta empresa, entre altres, Antoni Argila de Quadras,² Marià Gonzalvo Falcón³ i la família Ventosa. No descartem que altres propietaris de les finques a urbanitzar o alguns inversors fossin socis de Pentàgon SA.

A la part final del text es parla d'un altre espai que també s'urbanitzarà, una zona amb vinyes més enllà de la Plana Lledó. Un altre dels textos seleccionats, el número 5, detalla el que hi va passar.

² Veí de Montornès, propietari de can Vilaró d'aquella vila amb diverses propietats a Mollet a la zona del que seria el barri de Can Pantiquet i el polígon industrial de Can Magre i Can Magarola.

³ Marià Gonzalvo Falcon (Mollet del Vallès, 1922 – Barcelona, 2007) fou un destacat futbolista molletà que en cloure la seva etapa professional va intervenir en diferents negocis, també l'immobiliari.

Text 2: “El besavi de Cal Magre”

El text és prou explícit sobre qui és refereix el títol i com li va afectar haver de deixar can Magre, la masia on havia nascut i viscut durant vuitanta anys, i com la seva família havia treballat unes terres que havien de convertir-se en terreny industrial, el futur polígon de Can Magre i Can Magarola.

El besavi de cal Magre

Cal Magre deu el seu nom al primer masover o un dels primers masovers d'aquesta casa, quin nom era Ramon de la Magre. La mestressa, Sra. Vilaró, volgué que fos el seu nom que surés en el nom de la casa, però no pogué aconseguir-ho per allò de que el masover sempre es veia i tractava, mentre que la mestressa sols de tant en tant. La força del costum.

El patriarca de la casa d'avui, amb rodes de joventut usa un estri apropiat a la primera vintena d'anys en altres temps i que ja quasi ha passat a ésser un instrument històric, prompte tindrem de cercar-lo en els museus d'antiguitats i no per carrers ni carreteres perquè el motor humà és substituït pel mecànic i les dues, per quatre rodes. El patriarca a que ens referim és en Jacint Berenguer Coll, de 80 anys, que en complirà 81 el proper mes de maig i és un entusiasta de la bicicleta.

Per l'edat que té va lleuger com una bicicleta amb un noi i jove de vint anys i parlem ara de la bicicleta. Començà gran i gran o vell ara continua per recuperar els anys que trigà en usar-la. Tenia ja vint-i-cinc anys quan posseï la

primera “bici” per no poder adquirir-la abans perquè les pessetes costava molt de recollir-les i li costà quinze duros, essent usada, per no arribar a comprar-la nova. En aquell temps sols en tenien en Vicenç de l'Hostal i en Peret Mollet i els que pogueren miraren d'imitar-los. A mesura de que el temps passava, cansats de gastar en reparacions i tenir sempre un trasto vell, canvià de tàctica comprant-la nova quan volia treure's la vella. Segons ell, diu, n'ha estrenat 4 o 5. Els seus familiars ja fa anys haurien volgut es comprés una mobylette que no cal permís de conduir, provà d'anar-hi i no li féu el pes no havent volgut el canvi. La bicicleta s'atura quan un deixa de pedalejar i la mecànica a vegades s'atura quan vol i va on li sembla. No hi ha res a fer, bici i prou, encara que sembli joventut i vellesa tot en una peça. Encara hi va tibet i lleuger com correspon per no perdre l'equilibri.

Treballa en les feines que pot fer, això li proporciona vida, l'estimula a sentir-se jove i no enyorar les feines apropiades a la joventut. Coneix molt bé tots els indrets de la propietat perquè en ella ha nascut i viscut sempre. La família Berenguer porta ja d'estada en la casa 146 anys. El rem de la casa el du el seu fill, avi fa uns anys.

La propietat d'aquesta casa comprenia unes seixanta quarteres de terres, però sols se'n treballaven quatre o cinc i la resta, era bosc. Recorda haver sentit dir en els vells de la seva joventut que hi havia llops en el terme, ara, que a mesura que la gent féu desaparèixer el bosc per tenir terres de conreu els llops

anaren retirant-se ja que és animal feréstec i li agrada la solitud i no la presència dels homes que usen eines que fan pupa sinó maten per por de que no els prenguin algun cap de bestiar quan es veuen moguts per la fam.

Ara tenen que abandonar la casa perquè s'ha de tirar a terra per poder completar el polígon industrial i no hi ha que dir que sent en l'ànima el tenir que abandonar les parets que l'han vist néixer i créixer, les plantes i bestiar que el sustentaren, el rec de la mina i, finalment, l'alzina guardiana de la casa que fa dues centúries ocupa el mateix lloc, i què de records d'ella en guarda! Cal fer constar ací que dita alzina es troba en el lloc precís per on ha de passar la carretera i que aquesta família s'interessà molt perquè no es talli i es procuri per tots els mitjans no tocar-la perquè en un minut es faria desaparèixer l'arbre que ha costat tants anys per ésser el que és. En Marià Gonzalvo, part essencial de dita empresa, prometé es conservaria fent que quedés en el centre de la carretera de manera que fos una cosa artística la seva conservació. Ho respectarà en Mariano? Creiem sincerament que sí perquè, com fill de la nostra Vilà i homenatjat en la seva ombra, estima Mollet i les coses que li han donat nom i ja que no pot haver-hi la vaca de manera permanent, almenys que hi per-

duri l'alzina que el gran pintor Mir des de l'eternitat i l'Abelló des de la terra beneiran aquesta obra i la resta, que ens agraden aquestes coses, farem el mateix. Molts anys de vida a l'alzina!

Per arrodonir aquestes notes i consolar especialment el besavi, direm que ja està un xic conformat per poder anar a viure en una torre de l'eixample de Parets i així estarà prop de Mollet i no serà allò de posar-se en un pis que seria tant com d'ocell lliure passar a una gàbia amb poc espai per moure's a plaer.

Març 1968

Al nord de Mollet del Vallès, entre la carretera i el curs del riu Tenes, hi ha el polígon industrial de Can Magre i Can Magarola; a banda d'aquestes dues masies que li donen nom, hi havia també les masies de can Mollet i can Pujol. Des d'aquestes cases es menaven els cultius de regadiu que s'alimentaven de la mina de Dalt o de Can Magre. Hi havia força zones arbrades, boscos i vernedes, tal com les descriu en Pere Bonvilà.⁴

Avançat el text, s'esmenta un extraordinari exemplar d'alzina⁵ que hi havia prop de la casa de can Magre i com la família es va interessar perquè es conservés i com un dels propietaris de l'empresa promotora del polígon industrial, el molletà Marià Gonzalvo, faria perquè així fos.

⁴ Pere Bonvilà Miralles (1905 – 1986) va néixer i viure molts anys a la masia de can Mollet. Va escriure un text encara inèdit *El meu Mollet, boscos i vernedes*, on descriu detalladament els entorns de Mollet del Vallès.

⁵ Aquesta alzina surt representada al quadre de Joaquim Mir *L'alzina i la vaca* (1915) que forma part, des de 1995, de la col·lecció del Museu Reina Sofia de Madrid. Abans havia estat al Museu del Prado.

Figura 10. Vista aèria de les primeres fàbriques i els nous vials del polígon industrial de Can Magarola i Can Magre. A primer terme, la carretera N-152 (C-17) i, al fons, el Besòs. Encerclades en vermell, a l'esquerra, la masia de Can Magarola i, a la dreta, la masia i l'alzina de Can Magre (desaparegudes). Juny de 1969. Font: ICGC, Fons SACE

A mode d'epíleg d'aquest text hi afegirem el relat que, sobre la fi de l'alzina de Can Magre, en fa Pere Bonvilà al mecanoscrit ja citat.

(...) allà la van deixar i hi feren passar un carrer, la van deixar al mig de l'asfalt, els cotxes i camions passaven brunzents pel seu costat, els uns baixaven per una cara, els altres pujaven per l'altra, aixecant núvols de pols, jo crec que la varen marejar doncs ella no estava acostumada a aquest brogit, ni a respirar aquell aire tan contaminat, el progrés no li provava i es va anar tornant groga, se li començà a assecar alguna branca, jo crec que era l'enyorament, enyorava els seus companys que tants anys li havi-

en fet companyia, crec que també enyorava aquells camps tant verds, aquells camps de blat, de patates, de moresc i a tots aquells pagesos que ella tan estimaven i admiraven i aquells bens que es delectaven parant-se a la seva ombra que ella generosa els donava i quan era el temps de les glans ella tant generosa els donava.

En menys de dos anys va morir, quan la vaig veure trossejada per terra, els meus ulls s'emplenaren de llàgrimes, potser soc un sentimentalista, però al veure morir tanta bellesa no ho podia suportar. Jo no sé si va morir d'enyorança o de vergonya per no haver de viure al costat dels homes que amb l'excusa del progrés havien destruït tanta bellesa (Bonvilà, 1980, p. 16).

Per Blanch (comunicació personal, 2016) sabem que l'alzina de Can Magre un cop feta llenya, va anar cremant a la llar de foc de casa d'en Marià Gonzalvo.

Text 3: "Algunes andanes⁶ de la Plana Lledó"

Com s'ha dit més amunt el barri de Plana Lledó es va començar a construir l'any 1965 a l'altre costat de la via; en aquest cas, com s'exposa al text, sense haver-se urbanitzat abans. Aquestes circumstàncies provocaren diferents problemes a qui hi vivia o hi circulava. Tot es complicava quan plovia. La crònica descriu alguns dels problemes que s'hi produïen, còmics o dramàtics segons els punt de vista.

⁶ L'autor del text original emprà el terme el plural d'*andana* en lloc del més usual de *vorera* o *voravia*, probablement per fugir del terme *acera*, habitual aquella època però considerat poc normatiu.

Algunes andanes de la Plana Lledó

Tota barriada nova que s'edifica sense abans haver-se urbanitzat i posada en condicions per poder-hi transitar amb seguretat i comoditat, ha de viure un període breu, llarg o molt llarg per arribar a estar-hi com cal, disfrutant de la satisfacció que produeix el veure's complagut en passejar a peu o amb vehicle propis del seu temps. A vegades això sols és il·lusori i la realitat és una altra, completament al revés, un ja canviaria per anar a viure en llocs en que hi haguessin voravies per passar-hi les persones solament.

La Plana Lledó és una barriada que del no res s'ha anat formant amb més o menys rapidesa i així els carrers s'obriren per posar-hi les canonades de les aigües brutes a tots els carrers i en alguns, les de l'aigua potable no fa molts anys i en dies de pluja, amb la terra remoguda es formaren unes basses d'aigua fangosa, argilosa i que encara avui dura, que fa quasi impossible el passar-hi. Llavors s'ordenà que els propietaris fessin les voravies i així podria el personal, a peu, transitar-hi. Molt bé, menys en algun lloc, eres del Sindicat i algun altre, es complí l'ordre. La part del carrer destinada al tràfec mecànic i animal, calçada, quedà com estava, no arreglant-lo i així amb les pluges, com la pendent és accidentada en uns i en altres, molt planers el primers, es convertiren o millor es converteixen en petits rius quan plou, i els altres, en aigües entollades, després pluja, per no poder-se escórrer i què passa en els últims referits carrers? Que les andanes, "aceres" a vegades són per les rodes i no per les sabates.

Diem això per haver-ho observat en ple dia i no de nit. En alguns trossos es veuen les voreres trencades per haver passat camions unes rodes per sobre l'andana i les altres pel carrer ja que l'amplada no és suficient per passar-hi totes les rodes si són camions de gran tonatge per sobres d'elles. Fa pocs dies, 12 abril, vaig veure un 600 entrar per Santa Cristina i en agafar el carrer Borrell anar d'una voravia a l'altra vorejant les basses o clots fins al de Sant Joan i llavors seguí endavant.

En dies de pluja o després d'haver plogut amb les basses plenes, com tot es veu planer el cotxe es troba dins les basses i no pot sortir-ne i llavors no li toca altre remei que cercar un tractor que el vulgui treure del lloc on quedà empresonat fins portar-lo al lloc fora de perill. Alguns casos sabem de persones que no coneixien el ja dit carrer Borrell i trobant-se cap al final del de Santa Cristina, per no recular, seguiren avant per passar al de Santa Margarida i sortir a la carretera de Gallecs, però quedaren encallats i ni endavant ni enrere i sols el tractor en fou amo.

El carrer de Gallecs o carretera no hi ha que dir el que ha sigut, ara un xic arreglat. Com les voreres són un xic més altes que el carrer, els autos les respecten, però les motos se'n fan amos quan dit carrer, a trossos, és un grup d'estanys i les persones a vegades s'han de parar perquè com no tenen pressa deuen deixar pas lliure als vianants motoritzats.

Pobre del propietari que els diu quelcom als infractors que encara és maltractat i així es fan passar el

mal humor dient si no hi ha autoritats en aquest poble per fer arreglar els carrers i nosaltres pensem: -No voldran dir per no reprimir aquest abús de confiança passejant-se els infractors “como don Pedro por su casa”?

El propietari que li malmetin la voravia que deurà fer? Com no n'hi ha hagut prou de fer-la pel seu compte segurament deurà haver-la de reparar tota vegada que cal contribuir a la conservació de la cosa pública per allò d'ésser massa de bona fe i els que no l'han fet diran o pensaran que d'haver-la fet podria haver-los passat igual i així, encara la tenen nova i endreçada en l'armari dels projectes i que quan convingui la posaran nova pel bon ús dels vianants respectuosos. Premi als de bona fe

que es de signe negatiu perquè els obligarà a gastar unes pessetes per conservar les vies dels motos o autos.

Ja havem guanyat bastant, que temps enrere, fins els taxis es negaven a venir a fer algun servei perquè no volien quedar encallats i veure's privats de poder treballar per fer-se el jornal per anar tirant, ja que ells no poden cobrar els disabtes i han de fer-se la setmanada d'aquesta manera.

Abril 1968

Text 4: “La mina de Can Magre”

Hem seleccionat aquest text perquè, a banda de la descripció que se'n fa sobre la ubicació i els orígens de la mina de Can Magre, s'hi constata un problema derivat de l'ús de l'aigua que en fan les noves indústries instal·lades riu amunt i la contaminació que provoca al propi riu i als aqüífers i per extensió a les mines d'aigua i als regs de la zona.

A la part final del text original hi ha uns paràgrafs, que no transcrivim, que fan referència al costum que hi havia durant la nit de Sant Joan de fer passar infants herniats entre un roure per tal de curar-los. Aquesta pràctica va ser recollida per en Vicenç Plantada, Pere Bonvilà i repetida per en Joan Solé Tura.

La mina de Can Magre

Dita mina naix prop del riu Tenes i en trobar-lo es ramifica en dues direccions. Una cap a Cal Berenguer, i l'altra, cap a Can Massot del terme de Parets. La primera seguint la direcció del riu Tenes, per sota d'ell, i prop de dit riu es parteix

Figura 11. Vista aèria de Mollet des del nord-oest. En primer terme, el nucli inicial del barri de Plana Lledó al voltant de l'antiga carretera de Gallecs (avui, carrer Gallecs) i la línia del ferrocarril del Nord. A la dreta, el torrent Caganell. Juliol de 1962. Font: ICGC, Fons SACE

en dues branques formant com una y grega majúscula que en el terme de Cal Avaro s'uneixen formant allí la mina, per arribar a Cal Magre des de quin lloc surt a flor de terra i és d'on rep el nom: Mina de Cal Magre.

Aquesta mina es començà el 1867. El de Can Fèlix, que era alcalde de Mollet, fou qui més s'interessà perquè així es fes i tenir un mitjà de salvar les collites tenint aigua abundant. La mina costà 6720 pessetes, tenint en compte que la part descoberta és de un i mig quilòmetres i encara que tot era barat comparat amb anys a venir representava dita quantitat una fortuna.

Veiem com es reuniren les pessetes. S'assenyalaren hores d'aigua i cada propietari devia pagar mitja unça, 40 ptes. per hora d'aigua i els arrendataris, pobres, com no tenien pessetes devien posar-hi deu jornals per hora d'aigua.

Aquesta mina fou en el seu bon temps molt abundosa i de molt bona qualitat la seva aigua com veurem més avant. Havia arribat a donar de 4 a 5 regadores d'aigua, ara que en començar d'enfondir-se els rius, quan arribava el juliol, quasi s'assecava per manca de líquid.

La qualitat de la mateixa es convertí de signe positiu a negatiu. Des de la industrialització de la part de Parets, a tocar prop del Tenes, on aboquen les aigües brutes, quedaren dites aigües contaminades per qualcuna substància nociva capaç de produir qualcun trastorn orgànic en els animals. No fa molt que el cavall de Cal Magre estigué malalt per beure aigua del rec de la mina, filtracions de dit riu. És

un perill i caldria prendre mesures per evitar es produís algun fet irreparable. Un dels coneixedors del que referim insinuà a les autoritats locals el que pot ésser un perill pels passants de dit lloc, rec mina, en especial, en l'estiu, en que surt tant fresca i sembla convidi a veure'n per refrescar un xic el cos en dies calorosos.

No valdria la pena prendre precaucions per evitar aquest perill si és que no les han preses ja?

Dues bones qualitats reunia aquesta mina. L'aigua era excel·lent en dir

Figura 12. Mina de Can Magre, dècada de 1940. Font: AHMMV

dels abstemis, aiguaders, i pels no abstemis, per sa frescor per posar el vi en fresc. Això feia que anys en-rere fos aquest bosc, lloc apropiat per fer-hi berenades, dinars o esmorzars. Hi havia una gran tirada a freqüentar el bosc de referència no sols dels molletans si que també de pobles veïns i fins de Barcelona que en el dia de l'enterro de la sardina no hi mancaven amb la típica arengada penjada de la canya per assenyalar la diada.

Maig 1968

Text 5: “La vinya del Vador del vi”

A la part final del primer dels textos que hem comentat, “Zones residencials”, s’afirma que els arrendataris de les terres que van de la Plana Lledó cap a can Torres, tirant cap a Gallecs, inclosa la vinya del Vador del vi, havien rebut indemnitzacions per part de l’empresa que havia adquirit aquelles terres per construir-hi xalets. Per Duñach (comunicació personal, juny 2021) sabem que abans de l’expropiació de Gallecs de l’any 1970, hi havia promotors immobiliaris que anaven per les cases dels propietaris comprant finques amb la maleta plena de bitllets.

En Vador del vi que figura al títol de l’escrit fa referència (Garcia Pey 2001) a Salvador Pedragosa, que tenia un negoci de vi al carrer Jaume I. Per proveir el negoci cultivava unes vinyes al carener de la serra de Sant Valerià als vessants de llevant i ponent.

Al text que segueix s’hi descriu com van ser arrencades les vinyes d’aquell indret i l’enrenou que va crear.

La vinya del Vador del vi

En notes curtes d’aquest volum figura una breu ressenya de la seva vinya i també de la d’en Magret. D’aquesta dèiem: “Quina pena fa”, per allò de veure els ceps tallats, decapitats, esmentàvem, per estar tallats a uns quants centímetres de terra.

Si pena feia llavors la d’en Magret, més pena fa veure ara la del Vador. Sembla talment un camp en que s’hi ha lliurat una batalla quins soldats han sigut ceps, no vells, d’uns 3 o 4 anys tant ben arrencats amb estaques protectores i vinya molt ben cultivada. Avui es veu en ella roderes de tractor, ceps ací i allà, uns arrancats, i altres, bona colla, també malmenats, i no arrencats, però sí malferits perquè es veu que en fer el solc per banda i banda del cep per arrencar-lo, no l’agafava bé i quedava en vida. Així se’n veuen bastants mostrant els seus raïms. Cal fer constar que ja l’havia sulfatat i arruixat, prova del bon tracte que li donava. També en les voreres se’n veuen que no han sofert cap mal per allò de que el tractorista no els podia agafar bé. En aquest aiguabarraig d’arrencats, no arrencats per complert, morts i mig vius, en aquests si veuen els raïms que sembla lluiten per sobreviure i donar en el seu dia el fruit al que bé els ha tractat o qui ho arplegui si es deixa abandonada.

Els sobrevivents sembla mirin el seu entorn cercant el veí o veïns per suplicar-los ajut o socors per sortir del pas en que es troben i mostren el seu fruit en que la planta recompensa al seu protector. L’arribaran a cap? En temps ens ho dirà.

El que abans per aquest temps feia goig de veure per l'acurat treball del seu arrendador, avui sols desferres del que fou hi veiem produint-nos tristesa.

Si tristesa ens fa el veure el que fou vinya, tristesa ens fa l'amic Vador en veure el pobre que les il·lusions que s'havia forjat de la seva vinya, en un temps terres treballades pels seus majors, com si fos un castell de cartes, una ventada malt intencionada el tirava a rodar sense imaginar-se el mal moral que, al ja entrat en anys, li ocasionaven. Aquesta vinya o terres fa ja més de 200 anys que la família Pedragosa la conrea i ja l'avi d'en Vador diu que deia que volia deixar-la ben arreglada pel seu fill i en Vador pensava, diu ell, per poc que pogués, que volia fos espècie de vinya, fruiterar, hort i jardí. D'aquí el que hi tingués fet ja el pou per convertir en realitat el que esmentem, i per aconseguir-ho el primer que calia era l'aigua.

Ell tenia, segons referències, per escrit de la Pentàgon SA la concessió en el seu temps, si el preu li convenia, del que tant apreciava. És possible que en el temps present passin coses semblants? No sols ha sigut la seva vinya que el tractor maniobrat per un assalariat, en Blanc de Gallecs, i dirigit per en Joan Valldoriola, masover de Can Pantiquet destruï sinó que a més ho fou la d'en Joan Mulà de Gallecs, la d'en Gumersindo i també donà el cop de gràcia a la d'en Magret arrencant el que pogué dels ceps escapçats pel seu arrendador. Crec també ho féu a alguna altra vinya. No podem assegurar-ho.

Menys mal que li respectaren les parres estintolades en les barres de

la barraca que mostren orgullosos el fruit que guarden pel seu amo o el que pugui collir-lo.

La cosa ha estat molt greu. La Pentàgon SA no manà ni autoritzà a que ningú fes cap mal a altre arrendatari. La Justícia ja es cuida d'aclarir el fet i de que es repari el dany causat en el possible.

En Pantiquet milers llargs de pessetes, crec, ja li ha costat i encara no s'ha acabat el ball, doncs encara la dansa continua. La imaginació es forja projectes il·lusoris de grandesa que en venir a realitzar-se es converteixen en catastròfics esdeveniments, a vegades. La cosa fou un xic seria, tant que el que cregué seria un joc de nens es convertí en causa criminal i que gràcies a allò d'adoba, adoba, hi han intervingut advocats, procuradors, pèrits agrícoles i el Sr. Jutge de Primera Instància que tot i arreglant-lo el paper que s'ha escrit i el fallo de la causa li costarà quan s'acabi, moltes, moltíssimes pessetes, perquè totes les despeses van a càrrec del causant del dany i li estarà molt bé, perquè on anirem a parar! Un mal negoci. No sabia amb qui jugava i una lliçó no li ha estat mal!

Maig 1968

Al text s'esmenta que les vinyes van ser arrencades per en Blanc de Gallecs. Efectivament, Molist (comunicació personal 6 juliol 2021) explica que per aquella època, ells, els de cal Blanc, tenien maquinària agrícola nova i es llogaven per fer treballs de tota mena; no recorda l'empresa Pentàgon SA però si algunes amb seu a Madrid que havien comprat terres a Gallecs, just abans de l'expropiació.

Poc temps després els projectes privats per construir a les terres agrícoles de Gallecs van ser substituïts pels que tenia el govern de l'Estat, que les va expropiar.

Text 6: "La sorra del pla del Besòs"

Les lleres dels rius han estat tradicionalment llocs d'on s'han extret sorra i grava per ser utilitzada a la construcció. Al text s'explica que quan es va prohibir extreure'n del Besòs se'n va treure de sota la capa fèrtil dels camps de cultiu que hi havia entre la riera Seca i el mateix riu Besòs, prop de la Casilla i a banda i banda de la via del tren de la línia de França. Quan s'esmenten noms dels terrenys on es feia aquesta pràctica entenem que hi figuren noms de propietaris i d'arrendataris. No n'hem fet comprovacions.

La sorra del pla del Besòs

La construcció en general ha augmentat de manera exorbitant en aquests darrers anys, i no en totes les poblacions tenen la sorra suficient per edificar i cal buscar-la als llocs que resulti més econòmica. Del Besòs se n'han tret milers de tones fins que ha vingut la prohibició absoluta del Pirineu Oriental,⁷ organisme oficial que deu vetllar per la conservació dels rius i torrents en bones condicions i evitar estralls en el futur.

En molts rius el seu nivell ha descendit bastant per allò de treure sorra i grava en excés i ha calgut prendre mesures draconianes

per evitar aquest descendent. S'han donat casos en que pilastres de ponts de tren o carreteres han quedat descalçades i han tingut de reforçar-les o fer-les de nou per evitar desgràcies. Coses semblants s'han observat en construccions properes o tocant als rius. Es diu del Besòs que ha baixat uns dos o dos i mig metres del nivell que fa uns anys tenia.

Mollet, país productor de sorra i grava, diguem-ho així, no podia creuar-se de braços. Continua proporcionant aquest element bàsic de la construcció, procedent dels camps de la barriada de La Casilla d'on la treu i amb molta abundor. Els camps que consideraven més magres, per aquest afer, solen ésser els millors perquè més quantitat de sorra hi ha. Normalment solent haver-hi de 3 a 4 metres de sorra, i en aquests, generalment més. L'extracció l'obtenen amb potents i modernes màquines que fan molta feina i carreguen els camions amb rapidesa i sempre n'hi ha que esperen per carregar sorra o grava.

Per treballar sobre segur fan uns sondejors per veure la quantitat de sorra que hi ha i si ho consideren rentable, mans a l'obra. Treuen la capa bona de terra que arraconen a un lloc i començar de treure sorra i a la vegada, han d'omplir el lloc que han desocupat amb runes, terres o enderroc posant a sobre una capa de 60 cm de terra bona pel cultiu. Bon negoci pel propietari que cobra

⁷ Confederació hidrogràfica del Pirineu Oriental, aquest organisme estatal gestionava els recursos hidràulics de les conques interiors catalanes fins que foren traspassats a la Generalitat de Catalunya.

unes bones pessetes i li deixen el camp en bones condicions de conreu. Es diu que d'un camp de cinc quarteres se'n pagà un milió i mig de pessetes. Als arrendataris no els hi arreglen malament. Per permetre l'operació, cobren de 12 a 15.000 ptes. per quartera per un any per quin temps no paguen arrendament.

Alguns camps s'exploten en l'actualitat i són els següents: el d'en Garreta, el d'en Silet (Falguera), el del Castellana, del sot de les granotes, el de l'Enric Vilaró (Ciu-rans) i també l'altre germà que té granja de vaques, gallines i ara explota la sorra pel seu compte. També hi ha el camp del Titó de Can Pujol.

Alguns camps els han venut, sorra sol, a 25 ptes. metre cúbic. Feren diversos sondejos buscant el terme mig del cúbic per metre quadrat i multiplicat pels metres quadrats del camp donaven el volum total del mateix i llavors a 5\$⁸ donaven un munt de pessetes per cobrar.

La trampa que posseïen aquests camps, sota capa conreable, sorra, és d'una riquesa que mai haurien pogut sospitar els seus propietaris fins ara que les circumstàncies ha obligat a posar-ho al descobert. Tot seguit han sorgit els negociants i els propietaris-negociants que probablement deuen guanyar-se la vida ja que el preu de venda és de 90 a 100 ptes. carregat en camió en origen o sigui en el camps de referència. L'Esquinilla fou qui primer es dedicà a aquest negoci.

Generalment es ven, a peu d'obra, a 160 ptes. metre o cosa per l'estil ja que depèn de la distància que hi ha del sorral a l'obra.

És curiós veure el macís de sorra que hi ha i la manera de treure-la. Amb la màquina "toro" la treu i la deixa caure ordenadament sobre una tela metàl·lica bastant gran que fa de garbell. Carrega en uns moments els camions que s'esperen i fa el treball que molts homes es necessitarien per fer el que fa un home i una màquina.

El camp un cop treta la sorra o pedreguer deu quedar en condicions de conreu i aparentment com estava abans i qui no diu que potser per alguna explotació agrícola sigui d'immillorable qualitat. El temps ho dirà.

Generalment els camions s'emporten sorra i porten, si els ve a tomb, runes d'obres o terres que sobren d'algunes obres que es fan i així els millora el preu del transport.

Maig 1968

Per complementar el text afegim el que recorda Josep Serra (comunicació personal, 27 juny 2021):

Quan parla de La Casilla, el que seria estrictament fa referència a un camp que era del meu avi, que el va vendre a la Merck i d'on es va treure molta sorra i després es va omplir de runa i altres deixalles. (...) A casa hi teníem plantats presseguers que es van arrencar quan es va vendre la sorra.

Recordo perfectament els camions de l'Escanilla i d'un tal Freixas de

⁸ Aquest símbol apareix en el document original mecanografiat.

Figura 13. Vista aèria de l'antiga fàbrica lletera Rania. Són visibles les basses formades per l'extracció d'àrids als marges de la riera de Caldes, a la dreta, i del riu Besòs, al fons de la imatge. Abril de 1970. Font: ICGC, Fons SACE

Sabadell,⁹ traginant sorra i portant runa. Quan plovia molt o el nivell del Tenes pujava havien de parar doncs l'aigua omplia el sot que feia l'extracció de sorra. De fet el camp just davant de casa meva només cal fer un clot d'un metre o metre i mig i ja trobes sorra de riu. Mai es va extreure la sorra d'aquest camp, però quan moria un cap de bestiar es feia un clot i se l'enterrava ben enfarinat de calç viva i per això els adolescents d'aquella època ho recordem.

De fet tots els camps d'on es va treure sorra ara són ocupats per fàbriques del polígon industrials, Can Prat, la Merck...

Text 7: "Autopista"

A finals de la dècada de 1960 s'estaven construint les primeres autopistes, de peatge, de l'Estat. La primera en inaugurar-se, l'any 1969, va ser la que unia Barcelona i Mataró; la segona, la que travessant el Vallès paral·lela al riu Besòs, va unir a partir del juny de 1970, Barcelona i Maçanet de la Selva.

En el text que transcrivim, l'autor explica el que veu des del pont del Besòs,¹⁰ com s'estaven fent les obres de l'autopista a l'indret de Mollet del Vallès. L'autor es mostra sorprès pels mètodes constructius a gran escala amb l'ús de maquinària pesada, en contrast amb la manera tradicional d'obrir noves vies de comunicació.

Autopista

Des del pont de Besòs s'albira ja l'enrenou de les obres que es veu són d'importància. Si des de dit pont mirem cap a Montcada veiem una gran ferramenta clavada en el sòl de terra i que sobrepuja a ella la qual cosa prova o dona a comprendre que allò és l'ossamenta del nou pont,¹¹ un xic més avall tirant cap a Barcelona. Aquest serà el que perdurarà i el vell diuen uns que desa-

⁹ En Joan Ventura Maynou recorda també els camions de l'Isidre Elies i d'en Joan Crivillers.

¹⁰ Fa referència al pont, actualment peatonal, que des de l'indret de l'estació de França i l'antiga Pelleria dona pas al marge esquerra del Besòs al terme de Martorelles. Fins que es va fer el pont nou, aquest formava part de la carretera que unia Mollet amb Badalona.

¹¹ Es tracta de l'actual pont que travessa el Besòs des de Mollet fins el terme de Sant Fost de Campsentelles.

pareixerà i altres que no. Es de suposar que així sigui perquè un pont costa molt de fer-se i ja que està fet pot respectar-se i és un pas més.

Aquesta carretera és múltiple, dues de pujada i dues de baixada. En acostar-se al riu el segueix fins més amunt de la riera Seca convertint-se en inseparables no tement llurs avingudes que no faran més que llepar amorosament el mur de contenció insoluble i indestructible de llurs envestides. El referit mur sobresurt uns metres al nivell del riu essent fet per un entrelligat de ferro i ciment que sens dubte el faran d'una potència superior a la que deu haver d'aguantar.

L'amplària és de 80 a 100 metres havent expropiat encara uns metres més per banda i banda pel que calgui emprar-ho.

Compren des de Barcelona a la Jonquera i les obres les realitzen quatre companyies que s'ho reparteixen a trossos. De Barcelona a Granollers diu que s'inaugurà l'any 1970 o bé abans.

Dintre del terme de Mollet comença cap als terrenys de ca l'Allomat, prop del mas Bagà, segueix per la Vaqueria a cal Monteis i Rovellat, darrera de la Pelleria seguint el Besòs, terrenys d'en Rabassa, cal Músic, Vilaró, i entra a can Pujol per travessar el Tenes i la via.

Per travessar dit riu i via necessiten unes bigues molt llargues que les feren a pla de terra i un cop seques i en condicions, amb molta facilitat, les posen en son lloc, emprant per fer això un parell de tractors amb les corresponents grues i un a cada extrem, l'agafen i les col·loquen en son lloc com si fossin de palla i se-

gurament que potser fan 30 o 40 tones cada una o més. Amb quina facilitat un parell d'homes fan el que segurament no podrien fer dotzenes d'homes. Quin progrés no porta la ciència!

En els dies de màxima activitat les màquines que hi treballen foren les següents o potser alguna més: gran vibradora, grues, camions, trenta o més, dues cubes, toros, màquina aplanadora de terrenys, màquina de trencar i pastar grava, etc.

D'homes quasi no se'n veien. Els imprescindibles per fer anar les màquines i algun directiu i prou. Obrers de pic i pala ara n'hi ha poquíssims en aquests treballs. Si tornem la vista enrere comprendrem l'estranyesa d'una persona no acostumada a veure treballar màquines i que un dia li contaren la importància d'aquestes obres i ell no pogué per menys que exclamar: "Deu treballar-hi molta gent" a la qual cosa li contestaren que de personal pocs se'n veuen, sols els que fan anar les màquines.

Agost 1968

Text 8: "Processó del Corpus"

El darrer dels textos que presentem no mostra canvis en l'espai físic, ho fa en els costums. En aquest cas es descriu un acte religiós, la processó de la festa del Corpus. Se n'explica el significat, tot citant en Pompeu Fabra, i com s'organitzava.

Hem seleccionat aquest text perquè posa de manifest la necessitat de reduir el trajecte de la processó i el nombre d'assistents per tal de facilitar la circulació de vehicle i per l'augment de població, inclosa la infantil.

Figura 14. Vista aèria de les obres de construcció de l'autopista AP-7 (C-33), encaixada entre la Pelleria i el riu Besòs. Sobre el nou traçat viari, i d'esquerra a dreta, la plataforma sobre el torrent Caganell, el pont vell i el pont nou. En primer terme a l'esquerra, l'antiga estació de França. Març de 1969. Font: ICGC, Fons SACE

El text recorda també com d'esgotadores eren les processons dels primers anys de postguerra i acaba lloant la reforma.

Processó del Corpus

Corpus és la festa que se celebra després de la Pasqua Granada i en la qual es commemora la institució de l'Eucaristia, sagrament de la comunió. (P. Fabra)

És aquesta manifestació de fe que se celebra arreu de Catalunya i d'Espanya freqüentada en especial pels nens de les escoles així com també pels majors. Ací no hi anaven les dones i noies perquè ja tenien la seva, la de les filles de Maria, vulgarment dita de la mare de Déu i també de les Dones no permetent-hi els homes. Les seves raons

tindrien per limitar-la així i de la mateixa manera per suprimir-la farà uns nou o deu anys.

Llegim en una ressenya de "El Prat" que dita processó ha estat limitada en un cinquanta per cent en el seu recorregut per facilitar el trànsit per la població. Mollet aquesta mesura ja l'adoptà fa uns pocs anys, variant i suprimint un xic el recorregut, però com la població està creuada per dues carreteres en sentit de llargària i amplada no fou suficient dita innovació i calgué ampliar-la. Aquesta ampliació tocà aquest any a limitar el personal que a ella assistia així com també el recorregut (13 juny 1968)

Mollet en pocs anys ha augmentat molt de població i per tant, la població escolar ha sofert el mateix canvi en proporció i per aquest costat calgué limitar l'assistència al referit acte. Com no hauria estat bé donar preferència a certes escoles en menyspreu de les altres, es permeté anar a dit acte religiós a 25 nens i altres tantes nenes de cada escola en representació de la mateixa. Els nois que aquest any feren la primera comunió, devien anar els nois acompanyats dels seus pares portant un ciri i les noies, un ram de flors acompanyades de la seva mare. Població infantil molt limitada, que de haver sigut com l'any passat, l'escola nacional posem per cas, hauria portat més de 900 criatures i aquest any sols en portaven unes cinquanta, amb una altra condició que no es permetia anar-hi cap pàrvul.

Comparat amb anys enrere el recorregut fou modificat apartant-se dels carrers carreteres, Jaume I i Berenguer per no dificultar el transit rodar i darrerament suprimint el pas

Figura 15. Processó de Corpus, dècada de 1960. Font: família Selva i Butjosa

124

per alguns carrers per ésser aquest excessivament llarg havent implantat aquest any el recorregut que segueix. Sortida de l'església, carrer de Portugal, Sol, Gaietà Ventalló, plaça Ajuntament, carrer de Barcelona, Rambla per sobre el passeig fins al Casal Cultural, pujar pel carrer de l'Ateneu, plaça de Catalunya, carrer de Barcelona i cap a l'església on es celebrà la santa missa i a casa. Recordem que els anys primers que seguiren a l'acabament de la guerra civil la referida processó era esgotadora pels mestres i deixebles que devien reunir-se a l'escola i formar tot el temps que durava i estaves desitjant el final per anar a casa a seure o bé arribar a un bar per descansar. Tingui's en compte que sobrepassaven de les dues hores, un bon xic, d'estar dret amb pas lent i veies que quan arribaves al Tabaran la desfi-

lada era gran per arribar davant de l'ajuntament en que molts mestres quedaven amb "cuatro i el cabo" si no quedava el caporal tot sol per arribar a la casa de Déu en que sols entraven part d'homes i poc més. Bé la reforma!

Juliol 1968

Conclusions

El període d'intensa i ràpida transformació que es va produir a Mollet del Vallès, entre 1960 i 1975, està molt poc estudiat. Donant a conèixer aquests textos s'aporta la perspectiva d'algú que ho explica gairebé en directe. Qui narra ho fa des de l'òptica d'espectador però amb la franquesa de parlar dels espais i de la gent que coneix, conscient que els canvis que s'estan produint a Mollet són irreversibles. Allà on hi havia conreus

hi haurà fàbriques o habitatges. Queden enrere les vinyes, alzines i cases centenàries. Als textos s'hi nota un cert encant pel progrés que

s'està produint i un lament per tot el que es perd. Tot plegat una petita aportació per posar un xic de llum a un període encara fosc.

Bibliografia

- Bonvilà, P. (1980). *El meu Mollet, boscos i vernedes*. Document inèdit.
- Culla, J. B. (1989). Una societat canviant i un règim immòbil (1959-1964). Dins B. de Riquer i J.B. Culla, *Història de Catalunya*. Volum VII *El Franquisme i la transició democràtica 1939-1988* (p. 267). Edicions 62.
- Garcia-Pey, E. (2001). *Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6.
- Gordi, J. (1987). Introducció geogràfica. *Notes*, 1, 9-13.
- Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia. *La encina y la vaca*. Recuperat 16 setembre 2021, de <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/encina-vaca>
- Noró, J. (2020). Redescobrint Joan Solé Tura (1917-2008), cronista de Mollet. *Notes*, 35, 103-124.
- Solé Tura, J. (1979). *Records del meu poble*. El Pot Cooperativa.
- Solé Tura, J. (1980). *Mollet II part, Coses del meu poble*. Gràfiques Aster.
- Solé Tura, J. (1981). *Mollet, la història que segueix*. Gràfiques Aster.
- Solé Tura, J. (1981). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster.
- Solé Tura, J. (1986). *Mollet, cent vides, cent històries*. L'Aixernador, edicions argentonines.
- Solé Tura, J. (1987). *Mollet, cent vides més, cent noves històries*. L'Aixernador, edicions argentonines.
- Solé Tura, J. (1988). *Mollet, 1900-2000 Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentonines.
- Solé Tura, Joan. (1993). *Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari*. Copia Instan. **125**
- Solé Tura, Joan. (1993). *Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari*. Copia Instan.

Altres fonts

Fonts documentals: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV), Fons Joan Solé Tura; Gobierno de España, Sede Electronica del Cadastro; Institut Cartogrà-

fic i Geològic de Catalunya (ICGC), Fons SACE.¹²

Fonts orals: Josep Maria Blanch Esteve (†), Marina Duñach Torras, Isidre Molist Colomé, Josep Serra Busquets, Joan Ventura Maynou.

¹² Sistemas Aéreos Comerciales Españoles (SACE) fou una empresa privada que, entre 1960 i 1986, feia fotografies des d'una avioneta per encàrrec de particulars i empreses.

Mollet del Vallès, ciutat implicada en les planificacions de les Nacions Unides

Raúl D. González del Pozo*

Resum: La ciutat de Mollet de Vallès, a través dels seus governs locals democràtics i del conjunt de l'Ajuntament, ha desenvolupat un compromís internacionalista continu. Ha estat solidària i participativa amb les iniciatives que diferents grans organismes, com les Nacions Unides, han impulsat per a les ciutats i per a les administracions públiques locals, orientades a la millora del planeta i de la població.

Paraules claus: Agenda 2030, agermanaments, canvi climàtic, drets humans, Nacions Unides, Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), Mollet, Organització de les Nacions Unides (ONU)

Mollet del Vallès, a city engaged with United Nations planning

Abstract: The city of Mollet del Vallès maintains an ongoing international commitment through its democratic local governments and the city council as a whole. It has supported and participated in the initiatives directed at cities and local government that various major organisations, including the United Nations, have undertaken, to help improve the planet and the lives of its population.

Keywords: 2030 Agenda, twinning agreements, climate change, human rights, Sustainable Development Goals (SDGs), Mollet, United Nations (UN)

127

Introducció

Mollet del Vallès ha estat actiu en el conjunt de moviments i propostes de participació que s'han construït en el món municipalista. Sempre ha estat amatent als compromisos i responsabili-

tats solidàries i a les iniciatives de diferents àmbits que organismes europeus i internacionals han impulsat i han fet arribar a ciutats, viles i pobles i, de forma extensiva, al teixit associatiu i la ciutadania en general.

* Politòleg, director de Cooperació Territorial i Pla Estratègic de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, rgonzalez@molletvalles.cat

Més recentment, trobarem la creixent implicació molletana en els grans moviments i planificacions mundials que les ciutats han pogut i poden impulsar per formar part, activament, de les solucions del planeta.

Agermanaments, finestres al món

Si mirem enrere, recordarem que als anys vuitanta es van iniciar les relacions internacionals molletanes amb els primers agermanaments amb la participació d'una àmplia base d'agents socials i de ciutadania organitzada. El primer agermanament va ser l'any 1986, amb la ciutat piemontesa de Rivoli, en el marc d'agermanaments europeistes de les ciutats del nord d'Itàlia amb ciutats

metropolitanes catalanes. Seguidament, l'any 1989, es va obrir la via de la solidaritat amb l'agermanament amb el municipi rural nicaragüenc de San Juan de Cinco Pinos, també dins d'una campanya de col·laboració catalana amb municipis del país centreamericà post-revolucionari. L'any 1998, aquest compromís va accentuar-se i passà a ser humanitari, amb ajudes d'emergència després de la devastació que va provocar el pas de l'huracà Mitch. Durant totes aquestes dècades, s'han materialitzat projectes de cooperació al desenvolupament en els camps dels serveis socials, obres urbanes, habitatges, mobilitat, potabilització d'aigües i impuls de sectors productius.

128

Figura 1. Trobada d'agermanament a Rivoli. D'esquerra a dreta: Josep Monràs, alcalde de Mollet; dos representants del comitè d'agermanament de Montélimar; Franco Dessi, alcalde de Rivoli; i Daniel Rapp, alcalde de Ravensburg. Font: Ajuntament de Montélimar

Actualment, els agermanaments europeistes molletans s'han ampliat amb la ciutat de Ravensburg (Baden-Wurtemberg, alemanya) i els intercanvis amb Montélimar (Droma, França), ambdues agermanades amb Rivoli. Aquestes relacions municipals han permès avançar en el camp dels intercanvis culturals, comercials i d'inserció laboral. A més, les relacions solidàries i humanitàries de Mollet amb altres municipis s'han desenvolupat amb projectes a les àrees d'origen de la nova ciutadania extracomunitària, fonamentalment amb països andins, del Sahel i la riba sud de la Mediterrània.

La Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat

A més a més dels agermanaments, el primer gran compromís de la participació pel progrés i la millora d'aspectes directament vinculats amb la ciutadania de forma global va ser la signatura, l'any 2000, a la ciutat francesa de Saint-Denis, de la Carta de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. Aquest document impulsava les llibertats públiques i els drets fonamentals reconeguts a la ciutadania de les urbs. Era el reconeixement creixent del paper vertebrador de les ciutats, on ja viu la majoria de la població, en la promoció de la dignitat i el respecte dels drets humans. Aquesta Carta és fruit de la 1a Conferència Europea de Ciutats pels Drets Humans, celebrada a Barcelona l'any 1998, dins de les commemoracions del 50è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans.

Aquest compromís europeu era un dels pilars de les polítiques municipals de Mollet del Vallès en l'àmbit de ciutat educadora i era un instrument polític per vertebrar una consciència àmplia i compartida de drets de ciutadania a totes les persones. Aquest treball europeu va generar activitats i projectes pedagògics, especialment entre la comunitat escolar i les associacions de cooperació al desenvolupament, per reconèixer l'exercici del conjunt de drets de les persones.

Els Objectius pel Desenvolupament del Mil·lenni 2000-2015 de les Nacions Unides

Paral·lelament a la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans, al setembre de l'any 2000, les Nacions Unides aprova, a la seva seu de Nova York, la Declaració del Mil·lenni. L'objectiu principal era abordar directament la reducció de les desigualtats als països en vies de desenvolupament i millorar notablement les condicions de vida de les persones de les zones més desafavorides del planeta. Aquesta iniciativa mundial va ser participada des de l'Ajuntament de Mollet del Vallès de la mà de les associacions de cooperació al desenvolupament i de l'extens teixit associatiu de nova ciutadania, fonamentalment d'origen africà i americà. El treball es va establir a través de vuit objectius de desenvolupament del Mil·lenni: 1) erradicar la pobresa extrema i la fam, 2) aconseguir l'educació primària universal, 3) promoure la igualtat entre gèneres i l'autonomia de la dona, 4) redu-

ir la mortalitat infantil, 5) millorar la salut materna, 6) combatre la sida, la malària i altres malalties, 7) garantir la sostenibilitat del medi ambient i 8) fomentar una associació mundial per al desenvolupament.

Hi ha un nou compromís municipal local amb el progrés de les persones que viuen en els països amb més dificultats del planeta. Les solucions dels govern local de l'alcalde Josep Monràs han estat econòmiques a través de un increment progressiu en la participació a projectes i a programes de cooperació al desenvolupament. Aquestes aportacions han comptat amb la coordinació i l'impuls de les actuacions des del Consell Municipal de Cooperació al Desenvolupament. El Consell comptava amb la participació de les entitats de nouvinguts amb projectes de millora de les seves poblacions d'origen, grups locals de les grans ONG i associacions vinculades a l'agermanament solidari municipal. Aquestes entitats, conjuntament, van dur a terme activitats, festes solidàries, jornades, cursos, campanyes, exposicions i publicacions per sensibilitzar i donar a conèixer els fruits dels seus projectes.

Finalment, després de quinze anys de treball, les Nacions Unides, amb la complicitat directa dels estats nació, va aconseguir un esperançador balanç mundial: reduir a la meitat les persones que vivien en condicions de pobresa extrema; triplicar entre 1991 i 2015 les persones que viuen amb més de quatre

dòlars al dia; disminuir a la meitat les persones amb nutrició insuficient a regions en desenvolupament; baixar a prop de la meitat els infants que no rebien educació primària; disminuir més de la meitat la taxa de mortalitat materna des de 1991; evitar milions de morts per malalties, com ara els 6,2 milions d'infants, de fins a quatre anys, afectats de paludisme al Sahel; i reduir un 40 % les noves infeccions del VIH entre l'any 2000 i 2013.

Capital europea del Medi Ambient 2015, conferències Habitat III 2016 de Nacions Unides i Ciutat Europea de l'Esport 2017

Paral·lelament a les planificacions de les Nacions Unides, obertes a nous agents públics i privats, Mollet del Vallès ha anat incrementant la seva participació en projectes europeus i internacionals especialment en el nou gran repte global del planeta: la lluita contra el canvi climàtic i la preservació del medi ambient.

En aquestes primeres dècades del segle XXI, Mollet ha mantingut un compromís ferm amb el medi ambient. Ha apostat clarament per l'agricultura ecològica a Gallecs i per la implementació d'actuacions sostenibles al territori urbà. Aquestes accions i la participació activa en projectes europeus ha incrementat el protagonisme internacional de Mollet. El 2015 era mereixedora, conjuntament amb la ciutat portuguesa de Torres Vedras, del guardó European Green Leaf,¹ en reconeixement als resultats ambientals, el creixement

¹ El premi European Green Leaf, impulsat per la Comissió Europea, està dirigit a ciutats i pobles de tota Europa, amb una població de 20.000 a 100.000 habitants. És l'equivalent del premi European Green Capital per a poblacions més petites.

Figura 2. Mollet, *European Green Leaf* 2015. Alcalde, regidors i treballadors públics. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès

verd i la generació de nous llocs de treball. Aquest reconeixement de la Comissió Europea comporta també que, durant un any, les ciutats premiades exerceixen de model d'actuació i comparteixen les seves pràctiques amb altres ciutats.

L'any següent, el 2016, Mollet, com a exemple de bones pràctiques, participava en la Tercera Conferència de Nacions Unides sobre Habitatge i Desenvolupament Urbà Sostenible (Habitat III), celebrada a Quito (Equador), convidada per l'agència europea URBACT,² juntament amb les ciutats de Nantes (França) i Basingstoke (Regne Unit). La contribució de Mollet va permetre explicar al món els projectes Diet for a Green Planet i Agri Urban, que aposten, respectivament, pels menjadors escolars ecològics de proximitat i per la producció agrícola local com a dinamitzadora de

l'economia i generadora de nous llocs de treball.

Aquesta projecció europea en l'àmbit de la salut va ser reconeguda, associada amb l'esport, com una eina saludable, d'integració i de respecte per a ciutadana.

131

Figura 3. L'alcalde Josep Monràs i els representants de les entitats esportives de la ciutat durant l'acte de presentació de Mollet Ciutat Europea de l'Esport 2017, 16 de juliol de 2016. Font: Ajuntament de Mollet del Vallès

² Programa de la Unió Europea dirigit a fomentar el desenvolupament urbà sostenible i la innovació urbana dels municipis d'Europa.

El 2017, Mollet va ser una de les vint-i-cinc ciutats europees de l'esport, que nomena l'Associació de Capitals i Ciutats Europees de l'Esport (Association for European Capitals and Cities of Sport, ACES).

Els Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030 de Nacions Unides

Després del funcionament i de l'experiència dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM), que va suposar una bona eina per als estats nació en la lluita directa contra la pobresa al món en els països en vies de desenvolupament, es va fer una valoració profunda i més àmplia dels resultats i del conjunt de fites assolides, i l'Assemblea de les Nacions Unides va impulsar un programa de continuació dels ODM sumant-hi la ciutadania i les autoritats locals. El 25 de setembre de l'any 2015, l'Assemblea de les Nacions Unides va acordar els disset Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), amb una acció global per al desenvolupament sostenible fins l'any 2030. L'Agenda 2030 es construeix a través d'un procés inclusiu del conjunt de les administracions, que arriba fins al nivell local, amb el paper de l'associació municipalista Ciutats i Governos Locals Units (CGLU) com a interlocutora del municipalisme mundial davant de les Nacions Unides. D'aquesta forma, la nova agenda possibilita una nova cooperació global entre les institucions internacionals, els governs nacionals, la societat civil, el sector privat, i els governs locals i regionals.

Aquest nou gran projecte de les Nacions Unides és més ambiciós i

compta amb tres importants innovacions:

Primera. La participació de les administracions locals i de la ciutadania. Les administracions locals i regionals són també responsables polítics i propulsors dels canvis i assoliment dels objectius globals a les comunitats locals. La ciutadania ha de ser protagonista activa de les millores i de les transformacions del seu entorn i de les seves accions.

Segona. El mètode de planejament i anàlisi per objectius que inspira els ODS és el mètode Objectives and Key Results (OKR) creat a l'any 1968 pel cofundador d'Intel Andy Grove i que va ajudar al creixement d'empreses innovadores com Google, Remind, Nouna, MyFitnessPal, Intuit, Youtube, Zume o Adobe. El mètode OKR és una metodologia de planificació a través de l'establiment d'objectius de forma col·laborativa i determina i relaciona com comunicar, mesurar i assolir les metes fixades a través d'uns objectius. Les metes són abstractes, i els objectius, concrets, inspiradors i orientats a l'acció i cal aconseguir-los en un temps determinat. Molt important és mesurar els resultats, perquè així generem els coneixements per seguir millorant el nostre treball i així assolir els objectius desitjats i les metes establertes.

Tercera. La capacitat de comunicar i popularitzar aquesta campanya amb uns logotips i imatges molt atractives, que són assumides pels sectors públic, privat i social en les seves marques corporatives. No només les institucions, també les grans empreses i els grans canals de comunicació mostren el logotip dels ODS i dels objectius associats

a les seves programacions, campanyes comercials i a la seva responsabilitat social corporativa.

L'Agenda 2030 dels ODS marca el full de ruta per a la sostenibilitat del planeta des d'una perspectiva social, cultural, econòmica i ambiental. Aquesta orientació es fa sobre cinc grans pilars: planeta, persones, pau, prosperitat i aliances; i també a través de disset objectius i cent seixanta-nou fites que connecten de manera directa l'acció internacional, nacional i local.

Mollet del Vallès es va adherir, al juny de l'any 2020, a la Declaració del XII Ple de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP) a favor de l'Agenda 2030 dels ODS i es va incorporar a la Xarxa d'Entitats Locals de la FEMP per desenvolupar aquesta Agenda. Dins d'aquest compromís, l'acció local i la implicació de la ciutadania són indispensables a través de les polítiques públiques de gènere, la inclusió i lluita

contra la desigualtat; la participació ciutadana, la transparència i el govern obert; la salut i l'educació; la transició ecològica; la resiliència i la sostenibilitat ambiental; el consum responsable; la generació d'ocupació, i la cooperació descentralitzada i la cultura, entre altres.

Abans de fer el pas per adherir-s'hi, es va fer un treball de diagnosi i alineament de les polítiques locals amb els ODS dins de l'Ajuntament de Mollet del Vallès aprofitant uns programes de la Diputació de Barcelona. L'estudi del conjunt de planificacions estratègiques de ciutat i d'aspectes tècnics de les competències municipals han permès determinar quin és el grau d'assoliment i de planificació de cadascun dels disset objectius de desenvolupament sostenible. També ha permès determinar el grau de relació que les condicions, les característiques i l'evolució de la ciutat han de tenir amb els ODS i facilitar

133

Figura 4. Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides

quins objectius i fites són preferents en el treball municipal i ciutadà per contribuir més i millor a l'Agenda 2030 de les Nacions Unides.

Aquests resultats sobre el grau d'alineament de les polítiques municipals ha posat de manifest que "Ciutats i comunitats sostenibles", "Educació de qualitat" i "Pau, justícia i institucions sòlides" són els ODS més transversals a les planificacions i a les actuacions municipals. En el cas de Mollet, els majors esforços fets per l'Ajuntament se centren sobretot en els ODS "Fam zero" i "Energia assequible i no contaminant". En el nostre cas, ara per ara, "Acció climàtica" i "Salut i benestar" són els ODS dels quals es disposa de més indicadors i, per tant, és més fàcil fer un seguiment dels resultats.

134

A Mollet, els vuit ODS prioritari, que han determinat la planificació en marxa i les accions del pla d'actuació municipal vigent, són: "Fi de la pobresa", "Igualtat de gènere", "Energia assequible i no contaminant", "Treball decent i creixement econòmic", "Reducció de desigualtats", "Ciutats i comunitats sostenibles" i "Producció i consum responsable".

Amb aquest conjunt de documents municipals sobre l'Agenda 2030, els ODS a Mollet del Vallès s'estan impulsant a través de quatre fases:

- 2020. Treball intern municipal que ha permès l'alineació de les polítiques municipals amb l'Agenda 2030.
- 2021. Concurrencia del Pla Estratègic de Ciutat Mollet 2025 cap a l'Agenda 2030 de les Nacions Unides a través de l'inici de la

redacció d'una Agenda Urbana Local d'acord amb els ODS i vinculada amb el Pla d'Actuació de Mandat municipal 2019-2023.

- 2022. Represa de la participació ciutadana, que serà clau per a la consecució dels reptes ODS i per al seguiment dels indicadors i el coneixement dels ODS, generals i prioritari de la ciutat, amb el conjunt de la ciutadania i dels òrgans de participació. I d'aquesta manera, poder donar a conèixer els ODS al conjunt de la ciutadania, a través de campanyes de promoció, formació de les entitats i activitats educatives als escolars i complementant la informació amb les accions que cada persona o col·lectiu pot fer per contribuir a l'assoliment del conjunt de reptes estratègics dels disset ODS a la ciutat de Mollet del Vallès.
- 2023. Està previst l'impuls conjunt dels ODS als espais de treball municipal i associatiu supramunicipal, on participa la ciutat –FEMP, Consell Comarcal, Diputació de

Figura 5. Mollet, Agenda 2030

Barcelona, Xarxa Perfil de Ciutat, Associació Àmbit B30, Associació Eix C17... Propiciarem també la col·laboració amb les ciutats europees agermanades per començar a partir l'avanç en l'assoliment dels ODS i les estratègies municipals d'assoliment de fites fins a l'any 2030.

Tot això, sobre la base de la transparència de l'evolució dels resultats de tot aquest gran treball. Totes les planificacions globals de la ciutat han estat vinculades als objectius ODS i les seves fites. Un dels aspectes més importants de l'Agenda 2030 és la importància de mesurar cadascun dels objectius i cadascuna de les fites fixades a través d'indicadors tant qualitius com quantitius. La bateria d'indicadors està establerta i cada any es podrà fer un seguiment del grau de consecució dels ODS a la ciutat a través de la vinculació de les accions amb els plans sectorials municipals, com el pla d'actuacions municipals, amb el Pla Estratègic de Ciutat Mollet 2025, i amb les col·laboracions amb les administracions territorials, projectes europeus impulsats, associacions territorials públiques

i publicoprivades, i els municipis europeus agermanats.

Conclusions

Durant aquests anys, la ciutat de Mollet del Vallès presenta un gran compromís i un alt activisme envers un progrés local responsable del seu territori i de la seva ciutadania, davant dels reptes mundials, reptes que les Nacions Unides tracta d'abordar i superar amb el suport de les administracions, els agents econòmics i socials i la ciutadania d'arreu.

Les planificacions i les eines municipals molletanes actuals estan adaptades i encaminades a avançar-hi responsablement. Mollet del Vallès ho està fent buscant una col·laboració territorial més gran i sumant els esforços dels sectors públics i privats i del teixit associatiu. I ho fa també amb una activa capacitat d'adaptació de les polítiques i els serveis municipals a les innovacions. En definitiva, Mollet vol ser un municipi disposat, permanentment, a participar en activitats i programes que millorin responsablement el medi ambient i el benestar de les persones de la nostra ciutat i del conjunt del planeta.

135

Bibliografia

- Ajuntament de Mollet del Vallès. *Mollet amb l'Agenda de NNUU 2030*. Recuperat 21 setembre 2021, de <https://www.molletvallès.cat/continguts/lajuntament/molett-amb-lagenda-de-nnuu-2030>
- Associació Àmbit B30. *Àmbit B30*. <https://ambitb30.org>
- Associació Xarxa C17. *Xarxa C17*. <https://xarxac17.cat>
- Comissió Europea. *European Green Leaf Award*. Recuperat 21 setembre 2021, de <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/europeangreencapital/>
- Comune di Rivoli i Ajuntament de Mollet del Vallès (2006). *Rivoli, 1986/2006 Vint anys d'agermanament*. Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Contero, S. i Martín, J. (2020). *Manual OKR. Objectives & Key Results. Futurizable*.
- Doerr, J. (2019). *Mide lo que importa. Cómo Google, Bono y la Fundación Gates cambian el mundo con OKR*. Conecta.
- González del Pozo, R.D. i Arimon, G. (2005). *Cinco Pinos - Mollet del Vallès, quinze anys d'ager-*

manament. Ajuntament de Mollet del Vallès.
Mairie de Montélimar. Montélimar. <https://www.montelimar.fr>
Nacions Unides. Habitat III – 17-20 October 2016. The United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development. Recuperat 21 setembre 2021, de <https://habitat3.org>

Nacions Unides. *Objetivos de Desarrollo Sostenible*. Recuperat 21 setembre 2021, de www.un.org/sustainabledevelopment/es
Rathaus von Ravensburg. Ravensburg. <https://www.ravensburg.de>
Síndic Personer (2000). *Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat*. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Memòria oral

La Rosario de Can Gomà, protectora i memòria històrica d'aquest equipament cultural molletà

Glòria Arimon Ventura*

Resum: Nascuda a Orce (Granada), la Rosario Martínez –la Rosario de Can Gomà–, arriba a Mollet l'any 1970, on farà de portera d'un dels edificis més emblemàtics de la ciutat: Can Gomà. Durant més de cinc dècades, la Rosario observarà i viurà la transformació d'aquest enorme immoble i tot el que això va suposar per a la vida cultural de la ciutat. De les antigues caves de xampany es passarà al conreu de xampinyons i, finalment, a equipament cultural. La Rosario sempre tindrà un paper discret però alhora actiu i imprescindible, fins al punt de convertir-se en la veritable protectora de l'equipament i una relatora privilegiada de la vida cultural molletana.

Paraules clau: Can Gomà, equipament cultural, Rosario Martínez, Mollet del Vallès, portera

Memoires from Rosario Martínez, the guardian of the Can Gomà cultural facility in Mollet

Abstract: Born in Orce (Granada), Rosario Martínez (known locally as 'Rosario of Can Gomà') arrived in Mollet **139** in 1970, where she found work as a porter for one of the city's most emblematic buildings: Can Gomà. For more than five decades, Rosario observed and experienced the transformation of this vast building and its impact on the city's cultural life. From the old champagne cellars to mushroom cultivation and the building's eventual reinvention as a cultural facility, Rosario played a discreet yet proactive and essential role, becoming the faithful guardian of Can Gomà and a uniquely qualified commentator on Mollet's cultural life.

Keywords: Can Gomà, cultural facility, Rosario Martínez, Mollet del Vallès, porter

*Periodista i filòloga, serveisgenerals@icloud.com

Article rebut el 28 d'agost de 2021; acceptat el 6 de setembre de 2021.

Introducció

La Rosario Martínez ha fet de portera de Can Gomà des de l'any 1970, quan va arribar a Mollet del Vallès per exercir aquesta feina. Resseguir el que ha fet permet conèixer la història de l'edifici des dels anys setanta fins ara, amb tots els canvis que hi ha hagut, des del cultiu de xampinyons després que les caves tanquessin, fins a edifici cultural, primer amb el teatre, després amb l'Escola de Música i finalment amb la de Dansa. Això, sense oblidar-nos de la multitud d'entitats i de gent que hi ha passat. Parlem amb ella en diferents sessions a la petita porteria que, tot i jubilada, encara és casa seva.

Entrevista a Rosario Martínez

140

Nascuda a Orce, Granada, el 1940, es casa amb l'Alfonso, un xicot del poble, i poc després marxen a treballar a França. Ella té vint-i-quatre anys. El 1965, a Albertville, neix el primer fill, l'Antonio. S'hi estan cinc o sis anys fins que, en unes vacances al poble, un conegut anomenat Ismael els proposa treballar en el cultiu de xampinyons. Ho proven, però no acaba de funcionar i tornen a França. Poc després, la mateixa persona els torna a proposar, per carta, treballar amb ell, aquest cop en un lloc anomenat Mollet del Vallès. Concreten les condicions, deixen França i arriben. És el mes de juny de l'any 1970.

—Quan vam arribar a Mollet jo li vaig preguntar a un senyor: vostè coneix Mollet? Coneix un lloc que li diuen les caves Gomà? I em va dir: Sí, estan cap allà dalt, però no hi ha res, ara. Pugem i l'Ismael ja ens es-

tava esperant. L'Alfonso treballaria a les caves, com a encarregat de tot allò, i jo em quedaria a la porteria i ajudaria en el procés: pesar, fer les caixes dels xampinyons...

La porteria ja existia, de quan Ramon Gomà va fer construir les caves, inaugurades el 1947, però feia temps que no es feia servir. La petita casa (sala-menjador als baixos, dues habitacions i bany a dalt) estava deteriorada i calia arreglar-la. Recordem, per contrastar, que l'habitatge que es van fer els Gomà, a l'actual Escola de Música, tenia tretze habitacions, amb un bany complet per cada tres cambres. Cinc d'aquestes habitacions eren per al servei. Hi havia un gran menjador amb llar de foc, i una cuina, però no hi van arribar a viure mai (Arimon, 2007).

—Mentre arreglaven la porteria una mica i la pintaven, l'Alfonso i jo vam anar a dormir en una pensió que hi havia a sobre del taller Anselmo, al carrer de Palaudàries (llavors Pedro Colon Ventura). El primer dia surto al carrer a veure què hi ha al voltant i pregunto a un home on puc comprar un conill. Com que jo parlava en castellà, l'home volia canviar de llengua, però li dic que no, perquè si m'he espavilat a França, també ho faré aquí. M'indica una casa, la de l'Oliveras, on vivia el conegut Andreu de la camisa groga, de les sardanes, i la seva filla Montse, que ens vam fer grans amigues i ho continuem sent. També vaig preguntar per una escola i em van dir l'Acadèmia Mollet, a cal Viñas, perquè allà es feia francès (el meu fill Antonio el parlava), i

vaig parlar amb una mestra d'allà, la Maria Rosa Securun, però al cap d'un temps, això del francès... poquet, i vaig portar-lo al col·legi públic del Divino Maestro (els Col·legis Nous). El 1972 vaig tenir el segon fill, l'Alfonso.

Aquell mes de juny va ser molt intens...

—L'Ismael menjava aquí a casa. Un dia truquen al timbre, surto i em trobo un home que pregunta per ell. Li dic que encara no havia arribat. Quan li explico a l'Ismael em pregunta qui era, i jo li dic que no ho sé, que suposo que era per demanar feina, perquè tenia mal aspecte. L'home torna a trucar al cap d'una estona, l'Ismael surt a parlar amb ell i quan torna m'explica que era el Raül Gomà, el fill del fundador del Xampany Gomà, que estava arruïnat i li venia a dir que s'havia quedat sense gasolina, si li podia deixar diners per omplir el dipòsit. Al cap de pocs dies, va tenir un accident de cotxe i es va matar. A l'Ismael el va perjudicar molt, perquè el Raül li devia diners... La vídua del

Raül va venir un dia. Ella es va posar a treballar en una farmàcia a Barcelona, una filla en un supermercat... i ja no en vam saber res més.

Quan la Rosario i l'Alfonso arriben a Can Gomà, l'Ismael tenia tancat el tracte per la compra de l'edifici amb el Raül, i estaven pendants del notari, però pocs dies després de la seva visita a Mollet, mor, i qui acaba signant són les hereves. La venda del conjunt d'edificis es fa el 22 de juny de 1970 per un valor de 6.412.400 de pessetes. Els hereus de Raül Gomà, d'una banda la seva germana Lígia, i de l'altra la vídua del Raül, M. Teresa Muñoz, venen la finca a Ismael Reyes (al 50 %), i l'altra meitat al matrimoni Joaquim Puigdevall i Margarida Viola, que tenien una pastisseria a Barcelona.

141

—Vam estar tres anys treballant així. Però la senyora Margarida, la dona del soci, va començar a dir que ho volia tot ella i va posar un cunyat com a gerent; el meu home, l'Alfonso continuava igual, però l'Ismael estava fora.

Figura 1. Edifici de Can Gomà. Font: Ferran Mateo, Ajuntament de Mollet del Vallès

Ismael Reyes criava i comercialitzava xampinyons amb la marca comercial “Champiñones Rey Sol”, que tenia l’administració a la Gran Via i el magatzem al carrer de Muntaner, de Barcelona. A més, en tenia un altre al poble de Pradejón (la Rioja), però sembla que no va poder fer front als pagaments fraccionats de compra i al final va vendre la seva part al matrimoni Pujoldevall.

—Durant aquell temps, la Martini, l’empresa dels vermuts, volia comprar les caves i havien vingut diferents vegades a veure-les. Es comprometien a donar feina a l’Alfonso, però entremig va venir un conegut del meu home a proposar-nos que poséssim una parada de congelats a la plaça, perquè ell era representant

d’una empresa. Al mercat hi havia una parada buida, i nosaltres vam preguntar si la podíem llogar. L’alcalde, el Jaurrieta, quan ho va saber, ens va dir que allò no es podia fer, i que no continuéssim ensenyant les caves als de la Martini, que un dia ens tornaria a avisar i ens ho explicaria. Al cap d’un mes o mes i mig ens va avisar i ens va dir que l’Ajuntament volia comprar Can Gomà.

Fermí Jaurrieta, alcalde de Mollet des del 1965, signa un preacord de compravenda el 6 d’abril de 1973, i la compra s’aprova en una sessió del Ple uns dies després, el 24 d’abril. A l’acte de venda, que es fa a l’edifici de l’Ajuntament de Prat de la Riba, hi assisteixen el matrimoni Pujoldevall i Ismael Reyes i, a més, la germana de

142

Figura 2. El destape després de la repressió del franquisme, també va arribar a Can Gomà. Cartells de dos espectacles fets l’any 1976 a Can Gomà. Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV), Fons Martí Pou i Torrents

Raül, Ligia Gomà, i la vídua, com a responsables de la redempció de censos pendents.

S'havia dit que hi farien una residència per a gent gran, però en el Ple d'octubre de 1974 s'aprova el trasllat de l'Ajuntament a Can Gomà amb la intenció de deixar l'edifici de la plaza del Caudillo (Prat de la Ribera en democràcia) per fer-hi els jutjats. Segons el diari *La Vanguardia*, un nombrós grup de joves es presentà al Ple per reivindicar l'espai de Can Gomà per a activitats juvenils, però el regidor Feliu Jubany els digué que ja tenien el Casal Cultural i pel que fa a la residència d'avis, els plans eren fer-la al terreny donat per Concepció Jufre, on molts anys després, es va acabar fent la Residència de la Immaculada. Tanmateix, es comença a utilitzar l'antic celler de Can Gomà com a teatre.

—A partir d'aquí, quan ja és de l'Ajuntament, van començar a fer-hi teatre i espectacles, a la sala gran on quan hi havia l'Ismael es preparaven els fems per als xampinyons. Hi havia la Comisión Municipal de Festejos, amb el regidor de Cultura, el Feliu i el tècnic, el Gironès, que s'encarregaven d'organitzar-ho. Cada cop que hi havia un espectacle, posàvem una tarima al davant de la tina gran (la que ara és la cabina de so i llum) i es posaven cadires de fusta (orientades al contrari de com va ser després). Recordo artistes com la Niña de la Puebla el 1974, que no era tan "niña", era una dona gran, cega, venia amb un fill agafada del braç, i la van "entrar"... També l'Antonio Molina i la Perlita...

Figura 3. El disseny d'alguns cartells era precari, com aquest de l'Espai Tuareg de la representació a Can Gomà de "Jesucristo Superstar". Font: AHMMV, Fons Martí Pou i Torrents

143

La programació inicial de Can Gomà és molt eclèctica. S'hi fa des de Terra Baixa, de Guimerà, el 12 d'octubre de 1974, a espectacles de Festa Major el juliol de 1975 (recordem que la Festa Major es va passar uns anys al mes de juliol) i Els Pastorets el gener de 1975. L'any 1976 comença l'època del destape i arriba el pit i cuixa. Així, actuen la companyia de Fernando Rigual amb el vodevil *Cuidado con los cuernos*, la revista *Mujeres y yo* a l'agost, i Antòñita Linares a l'octubre.

—Tot això ho organitzava el Gironès. Tant portava les majorettes com l'Antonio Molina, la Bonet o la Trinca. L'any 1974 va actuar la Maria del Mar Bonet. Era el mes d'octubre però feia un fred impressionant, encara la veig amb un abric de pell, asseguda a l'escenari, davant de la

tina. El teatre es va omplir, cantava sense micròfon, no n'hi havia. Teníem les portes tancades, però la policia ho va saber, van trucar a la porteria, vaig sortir i em van preguntar on era l'espectacle. Quin espectacle? dic jo, no sé de què m'estan parlant. Ells insistien: aquí hi ha un espectacle, però a la sala estaven en silenci i els llums apagats. Miri, si volen passar, vostès mateixos, jo no sé res. Després d'uns moments d'indecisió, se'n van anar. Al cap d'una estona vaig entrar a la sala i els vaig dir el que havia passat. Van decidir que el recital es donava per acabat, jo vaig sortir a veure si veia moviment de policies, i no, i van anar sortint en petits grups.

144 Can Gomà, al ser un espai gran i amb molt lloc, era una mena d'abocador municipal, on es posava tot el que no se sabia on guardar, oi?

—Quan els Gomà van marxar, van buidar la casa, s'ho van emportar tot, només va quedar un quadre i una gerra que encara volta per aquí. L'Ajuntament hi portava de tot, quan desnonaven una casa, els mobles i trastos venien aquí... Un dia va venir una dona plorant, se li havien emportat tot, també la roba del nadó i em va demanar si podia passar a recollir-la, i tant li vaig dir, i la va agafar. Al principi, alguns espais es feien servir de magatzem de trastos, s'hi guardaven taules i cadires velles de les escoles. Un dia vam baixar a veure com estava amb la Carme Coll i era ple de merda. També era dipòsit de cotxes, un cop la policia municipal en van portar un i em van dir que

a dins hi havia droga. De nit vaig sentir lladrucs del gos, em vaig llevar però no vaig veure res, i l'endemà, quan va tornar la policia em van dir que a dins del cotxe no hi havia la droga, no sé.

Teníeu un gos, aquí?

—Sí. Teníem un gos, que ens anava bé per acompanyar i vigilar, no molestava ningú, però quan veia el Jaurrieta... no sé per què, es posava a bordar i a molestar... El cas és que, com que preparaven la cavalcada de Reis aquí, em van demanar les claus de la porta principal perquè acabaven tard i així jo no hagués d'estar pendent d'ells. El gos estava acostumat a veure entrar la gent, i quan sortien, sempre estàvem jo o l'Alfonso; una nit, com que nosaltres no érem a fora, es va posar a bordar en pla molt fort i tots van tenir por: el Jaurrieta es va enfilar a la porta, el Feliu i el Gironès van córrer cap al teatre... Un desastre, fins que vam sortir nosaltres i el gos es va tranquil·litzar, però el Jaurrieta em va dir que no el volia veure més. El pobre va acabar al *matadero* de Barcelona, no, no el van matar, feia de guardià allà. Ens va saber molt greu... Anys després, en vam tenir un altre.

Durant l'any 1978 el Grup de Teatre de Mollet hi continua fent representacions teatrals. Els grups dels andalusos i dels gallecs comencen a organitzar espectacles, com el del juliol d'aquell any *Así canta Andalucía*, organitzat oficialment per la UD Molletense, i la Festa popular gallega el desembre d'aquell any, amb el Souto al capdavant.

Figura 4. Cartell dels primers Pastorets de La Inestable a Can Gomà, 1983. Font: Jaume Noró

Pel que fa als Pastorets, un clàssic que durant molts anys durant el franquisme va fer el grup de teatre del Centre Parroquial, es comença a fer a Can Gomà. El gener del 1976 i del 1977 van a càrrec del Grup Codinenc, i el gener de 1978 els fa el Grup de Teatre de Mollet

El 1983 neix La Inestable, un grup d'amics, alguns d'ells molt vinculats per la seva professió de mestres, que van decidir fer d'actors dels Pastorets un cop a l'any. Trien la versió de Pitarra i fan dues sessions, el 17 i 18 de desembre a Can Gomà, dirigits per Frederic Roda, l'animador sociocultural. Els van fer al lateral del teatre (entre les columnes i la paret). Explica el Jaume Noró: "El darrer any va ser el 1990. Es van programar pel 1991 però setmanes abans es van suspendre per falta d'efectius."

145

ELS PASTORETS 1989

"i van set"

De nou van sonar els telèfons: vingia tornem-hi... ja és temps de pastorets.

— Sí homel amb el sol que espata a la finestra... a veure si els forem amb banyador.

Però no, no era cap bromista. Tot i que la climatologia cada cop passa més de tradicions, el calendari no enganya; el Nadal és aquí. Tot podria ser que Sant Josep i la Mare de Déu enlloc d'anar a una establia s'hostatgin a un xiringuito de la costa o que en Pere Botero instal·li aire condicionat al seu cau.

Au tornem-hi que no ha estat res. Ja poden haver-hi mals de cap, jo no puc, no em va bé, deixeu-me d'històries... La moral sota minims: en lloc de dir-nos "La Inestable" de vegades podríem dir-nos "La Cardiacà". Però un any més Els Pastorets tornen a ser damunt l'escenari de Can Gomà. Ja ho vam dir fa set anys quan vam començar, cal que a Mollet hi hagin Pastorets, els nens del nostre poble tenen aquest dret. No podem ser aliens a les nostres tradicions; fem Els Pastorets perquè ens agrada i també per imperatiu legal.

La Inestable

REPARTIMENT

Satanàs	.....	Pitu Martínez
Garrofa	.....	Josep Serra
Pallonga	.....	Joan Enric Mogas
Lluçifer	.....	Rafa Ferran
Maria	.....	Núria Muntal
Josep	.....	Lluís Estopiñan
Raquel	.....	Teresa Ruiz
Jessé	.....	Joan Matons
Aquim	.....	Lluís Solà
Abias	.....	Josep Cori
Simeó	.....	Ramon Boverder
Aram	.....	Xenu Sánchez
Betzabé	.....	Isabel García
Miquel	.....	Teresa Sagarra
Gabriel	.....	Adela Milán
Nen Jesús	.....	Marina Estopiñan

Pastors i Pastores

Rosa Ma. Securin
José Ramirez
Montse Piana
Montse Tarrés
Montse Corbella

Pastorets i Pastoretas

Oria Arañó
Mariana Cot
Aina i Jordi Desunvila
Anna Nogué
Marta Noró
Anna i Mireia Roura
Marçal Solà
Joan Solà
Gemma Villanueva

Sopes: Rosario Martínez.
Llums i sor: Antonio Martínez.
Taquilla: Noemí Fernández.
Maquillatge: José Ramirez.
Disseny Cartells: Rafa Ferran.
Decorats: Germans Salvador.
Banda Sonora i efectes: Jaume Noró.
Regidors: Trini Milán.
Col·labora: Esperança Miñarro.
Direcció: Col·legiada.

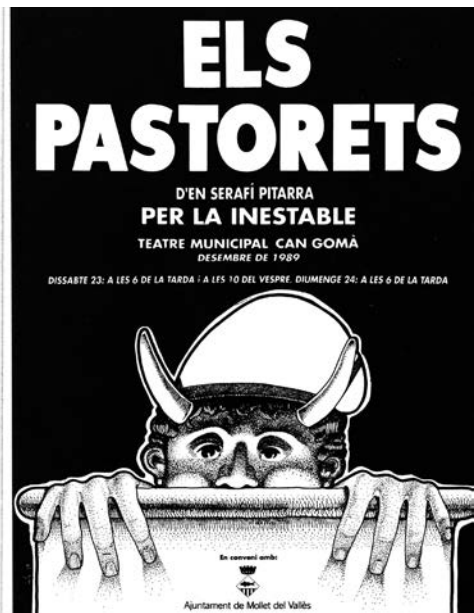

Figura 5. Programa de mà dels Pastorets de 1989 on consta el nom de Rosario Martínez com a cuinera de les sopes. Font: Jaume Noró

—Era una bona moguda, sobretot les sessions golfes. Jo feia la sopa que es menjaven els pastors, era de veritat, però a “la golfa” els vaig posar bitxo i picava molt i els actors van haver de dissimular (alhora, el Josep de la Noemí havia posat orujo a les botes d’aigua). Però no eren unes sessions barroeres, no, estaven molt bé. Als Pastorets de l’any 1989, el Xenxu va fer de Freddy Mercury i dalt de la tina hi havia l’Adela Milan que feia de Montserrat Caballé. Tots dos cantaven el tema “Barcelona”, que s’havia creat per promocionar els propers jocs olímpics del 92. Un altre any, el Rafa Ferran va fer d’àngel, baixava de la tina amb una tirolina, amb una capa... portava calçotets vermells...

S’han fet actes polítics, aquí?

—Sí, de tot tipus des de fa anys. Quan encara hi havia el Jaurrieta, van organitzar un acte i va venir Antonio Hernández Mancha, d’Aliança Popular, d’Andalusia. Doncs resulta que a l’edifici que hi havia a la casa dels Gomà, al primer pis, l’Ajuntament va comprar uns quants ordinadors per treballar i venia un professor a fer classes. Quan va venir Hernández Mancha, em van dir que no podia deixar entrar ningú, per això, quan va arribar el professor li vaig dir que no podia passar, però venia expressament per dos alumnes i em va demanar que sisplau els deixés passar... Al final jo li vaig dir que entrés, vaig tancar la porta i li vaig dir que quan haguessin de sortir m’avisessin i els obriria. Després del míting, quan el Mancha era al pati, de cop comencen a caure-li ous al cap. Com que ell era baixet no el van tocar, però als del costat,

sí. Eren els de la informàtica. Uf, jo amb les claus a la mà, dient: “jo no sé d’on els han llençat, aquí no hi ha ningú... anem a registrar i a buscar!” Sort que ho van deixar córrer.

Els primers anys de la Transició hi ha una efervescència de partits i sindicats. Durant l’any 1977, coincidint amb eleccions generals i sindicals, organitzacions obreres i partits fan mítings a Can Gomà: CCOO, CSUT, PSOE, PTE, Jornadas Libertarias i continuen l’any següent.

—De polítics coneguts, el Jordi Pujol, Pasqual Maragall, aquí es va fer el primer congrés de dones socialistes, i van passar totes les dones conegudes; també va passar l’Ada Colau abans que fos alcaldessa... I un cop va venir la Frederica Montseny, crec recordar que va venir la policia, no va passar res, però sí.

Una vegada van venir “reforços” de la Guàrdia Civil. Què passava?

—Sí, però això era abans, de l’època del Jaurrieta. Un dia em va dir que vindrien uns guàrdies civils a dormir. L’Ajuntament va comprar trenta llits i es van posar al que ara és l’entrada de l’Escola de Música, i en un espai on hi havia una càmera del temps dels xampinyons. Es veu que van venir de suport (hi havia la caserna a Berenguer III, on ara hi ha al Museu Abelló), perquè pensaven que hi hauria un cop d’estat i van estar-se aquí uns dies. I ara t’explico una cosa de quan era petita, que està relacionada.

—El meu pare no era de cap partit però era d'esquerres, ajudava la gent que podia. Per anar a buscar llenya s'havia de tenir com un tiquet, i en va donar un a un home que no en tenia. El van detenir i el pare els va anar a dir que l'home tenia tiquet perquè ell li havia comprat. Uns dies després apareixen dos nens que li oferien vendre sis ous a ma mare, eren de famílies necessitades; la mare els va pagar i a més, els va donar un pa. Però resulta que els ous eren robats, i la dona a qui havien robat els va denunciar. La Guàrdia Civil va venir a casa, amb els nens, van pegar a un i em vaig aguantar, però quan va pegar l'altre, que me l'estimava molt, vaig anar cap al guàrdia a dir-li que no el pegués (jo tenia quatre o cinc anys) i l'home em va donar un cop de peu; en aquell moment entra el meu pare i ho veu, el va agafar de la camisa... al final va acabar així... Tornem a Can Gomà. Doncs quan aquests guàrdies civils estaven aquí, jo estava un dia escombrant i un em pregunta d'on sóc i en saber que havia nas-

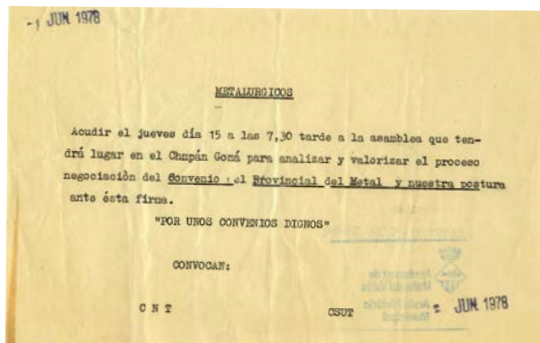
Figura 7. Les cavalcades dels Reis, a partir d'un moment determinat, es van muntar des de Can Gomà. En aquesta foto, cavalcada de l'any 1964. Font: AHMMV

cut a Orce, em diu: “Jo a Orce hi vaig estar, recordo dos nanos molt desvergonyits que robaven tot el que podien”. Aquell era el guàrdia civil que m'havia donat el cop de peu. I jo, que no penso les coses dos cops, li dic: “Doncs aquella nena que vostès va donar un cop de peu... soc jo!”. L'home no em va tornar a dir ni bon dia.

147

A Can Gomà es preparaven les cavalcades de Reis:

—Es feien des dels temps del Jaurieta, amb gent voluntària que guarnien les carrosses. Els que ho portaven eren el Feliu i el Gironès. Després de Reis, es feia un sopar. Amb els altres alcaldes això va continuar, sempre amb voluntaris. Recordo quan ja treballaven aquí la gent de Cultura, el dia que tocava muntar i hi havia feina dura, fèiem un esmorzar fort abans amb tota la gent voluntària que venia i després ens posàvem a treballar el que calgués. Aquí guardàvem els vestits

Figura 6. Convocatòria d'una assemblea sindical de CNT i CSUT a Can Gomà, als treballadors del gremi metal·lúrgic, 1978. Font: AHMMV, Fons Martí Pou i Torrents

del reis i dels patges, els de decorar les carrosses... Jo cosia, rentava, planxava, disfressàvem la canalla de patges amb l'ajuda de les mares... (jo feia els càstings!).

El 1978 l'alcalde Jaurrieta dimiteix i del setembre d'aquell any a l'abril de 1979 el substitueix Josep Ribas. Arribem a les primeres eleccions democràtiques municipals, l'any 1979, i Anna Bosch és proclamada alcaldessa el 19 d'abril.

—En aquells moments només hi havia els edificis i la sala on fèiem teatre. Un dia ve l'Anna Bosch i em diu que havia d'anar a l'Ajuntament perquè havien vist que jo no estava contractada. Em vaig quedar parada. En temps del Jaurrieta jo havia anat a netejar l'Ajuntament de la plaça perquè la dona que ho feia estava de baixa. Em llevava a les cinc del matí, netejava el més imprescindible, el seu despatx, el despatx del

davant i la planta de baix i a les vuit ja tornava a estar a Can Gomà. A mi em pagaven cada mes, però es veu que era per conceptes: Festa Major, cuidar-me de les banderes.... Jo em pensava que estava contractada.

Amb el canvi a l'Ajuntament suposo que ho devien voler regularitzar. El teu home, l'Alfonso, treballava amb tu?

—No, no, va treballar un temps en una botiga de l'Ismael, a Barcelona i després va trobar feina a Trabosa, aquí a Mollet, i ja fins que es va jubilar.

Què va passar amb el teu contracte?

—L'Anna Bosch va dir que em telefonarien per avisar-me de quan havia d'anar a signar-lo, però ja em va avançar que m'havia de presentar a oposicions. El primer mes vaig cobrar 5.000 pessetes, vaig estar molt contenta. Sabia que aviat tindria les oposicions, però va passar temps, de fet ja hi havia l'alcaldessa següent, la Carme Coll. El Josep Serra era el regidor de Cultura i em va dir que hauria d'estudiar per treure'm el Graduat Escolar. Jo, a l'escola del poble havia fet el primer, segon i tercer de l'Enciclopèdia. Quan arribaves a aquest punt, o estudiaves carrera o plegaves de l'escola. Bé, doncs com que em van dir això, em vaig apuntar a la primera Escola d'Adults que hi va haver a Mollet, amb Juan, el Cura i hi havia una altra professora que es deia Anna. I després em vaig apuntar a un curs de català, tenia a la Gemma Sentís de mestra, jo l'entenia però no el parlava. A l'Ajuntament també es

Figura 8. Rosario Martínez i Frederic Roda, a Can Gomà. Font: Rosario Martínez

feien classes, però era difícil perquè hi havia nivells diferents... Jo l'entenia, ja feia temps, però no el parlava, i a les classes venia gent que no l'entenia. Al final ho vaig deixar. I van convocar les oposicions, un concurs de mèrits, amb la Carme Coll i ja vaig tenir plaça fixa.

Poc després que l'Anna Bosch prengués possessió del càrrec d'alcaldessa, el primer pis de l'antiga casa dels Gomà es va convertir en les oficines d'un equip de tècnics de cultura. Amb Francesc Castellanos al capdavant, la Noemí Fernández, el Salvador Lara, el Josep Sánchez, la Trini Milan... van posar fil a l'agulla. L'any 1980 l'Ajuntament aprova un Projecte de reforma de Can Gomà per a teatre i centre cultural, que continua el 1981. Bufen nous aires i en el context d'una Festa Major, el 16 d'agost de 1980, es representa a Can Gomà *Antaviana*. El regidor de Cultura, Josep Serra, recorda que només hi havia dotze espectadors, però es van anar fent diferents activitats culturals.

—Al teatre es feien espectacles diferents, ja no era el que programaven abans, l'escenari continuava davant de la tina gran fins que es va decidir arreglar el teatre i llavors es va fer a l'altra banda, on és ara. Això era en l'entremig amb l'Anna Bosch i la Carme Coll. Les coses que s'havien fet llavors eren, com dir-ho, més fluïxes... Quan ja es va fer ja força cosa va ser quan van crear l'Institut de Serveis Socioculturals, amb Francesc Castellanos de gerent.

Parlem de les entitats regionals, els andalusos i els gallecs, que eren

potents. El 1979 porten Manuel Genera, un dels millors representants del nou flamenc.

—El Centro Andaluz, abans de ser una entitat, es reunien el Rafael Conejo i alguns altres on hi havia la càmera frigorífica, i els gallecs també demanaven local. Al final l'Ajuntament va cedir l'espai que dóna al pati de baix als gallecs i el que ara té una porta al carrer Castela, als andalusos. Tots eren gent activa i tenien molts contactes. Els primers entraven per aquí dalt, perquè no hi havia entrada directa des del carrer; si demanaven begudes, els que les portaven jo els atenia, els gallecs igual. La meva obligació... ningú m'ho va dir. A mi no em van donar mai cap explicació de què havia de fer. Jo era la portera. Jo no sé si tenia obligació de fer el que feia o no... Vindrà el grup de no sé què. Busca algú que els faci el menjar. Ho he fet tot, he servit per tot però sense saber que em corresponia i què no. Jo mai tenia un NO per a ningú.

149

Amb la creació de l'Institut Municipal de Serveis Socioculturals el 1984, tot agafa una nova embranzida: s'hi fan activitats permanents i exposicions per on passen els escolars, festivals, revetlles, cinema, teatre experimental... i el teatre entra a formar part de la Xarxa Teatres de Catalunya. Hi va haver uns camps de treball de joves europeus. Ho pots explicar?

—Era l'època que Mollet començava el procés d'agermanament amb Rivoli i es relacionava amb Ravensburg i Montelimar. Es van fer dos camps de treball els anys 1985 i

1986. En aquella època hi havia aquí treballant el Salvador Lara i també la Trini Milan, del Centre de Recursos. També va venir un germà del Frederic Roda, l'Ignasi. L'objectiu era netejar el bosc de can Beira, de Gallecs, aquell on anaven les prostitutes. Com que ja teníem els trenta llits que havíem comprat per als guàrdies civils, hi vam afegir unes mantes que recordo que eren blaves i vermelles, i llençols, encara que els joves portaven sacs de dormir.

El 1986 és un any potent a Can Gomà. El 27 de juny s'inaugura oficialment el nou teatre (grades, butaques, cortinatges, so i llum). Segons la premsa de l'època, les grades havien costat dotze milions de pessetes, eren quasi quatre-centes butaques de procedència francesa, telescòpiques, que es plegaven en poc temps. Les van comprar a través del Rifé, l'exjugador de futbol del Barça. El 1987 s'inicia una programació estable, es fa la I Mostra de Teatre Jove, el festival de cançó i música, rock, recitals... Per cert, que

va venir un grup de teatre del teu poble, no?

—Sí, el president del Centro Andaluz, Francisco Alarcón, va anar a Orce, li vaig presentar gent, un d'ells el que era l'alcalde, que formava part d'un grup de teatre. Amb l'obra *Requiem por un campesino* havien tingut molt d'èxit al poble, a Granada i altres llocs. Per això l'Alarcón va plantejar la possibilitat que vinguessin a Can Gomà. Va venir un autocar ple, i es van quedar a dormir una nit, en els llits que teníem. El Paco, del Centro Cultural Andaluz, va comprar dos pernills i vam fer pa amb tomàquet per ells i un altre dia van menjar al local del Centro. Això era el 1986.

Les caves del Xampany Gomà eren grans i molt importants. Què en recordes?

—El Frederic Roda, professor de l'Institut de Teatre de Barcelona, va venir a treballar aquí, amb ell es va fer el primer Carnestoltes. Un dia va decidir fer un curt, una pel·lícula, a

150

Figura 9. Teatre de Can Gomà amb l'escenari preparat per a la representació de *La cabra o qui és Sílvia?*, amb Josep Maria Pou. Foto: Ferran Mateo, Ajuntament de Mollet del Vallès

Figura 10. Pati de Can Gomà, amb el teatre a l'esquerra i l'Escola Municipal de Música a la dreta.
Foto: Ferran Mateo, Ajuntament de Mollet del Vallès

les antigues caves. Els meus nens hi sortien, passant d'una banda a l'altra de la cava. Era de por, hi sortia un taüt que la Noemí va demanar en préstec al Monserdà... La qüestió és que un dels actors diu que es queda a dormir, que vol dormir dins del taüt... allà. Doncs resulta que venien un grupet de Radio Taxi, que es reunien en un despatx del costat, un volia anar al vàter, que s'havia de passar pel teatre... i es troba amb un xicot dins d'un taüt... Jo, des de casa, vaig sentir un crit horrorós... ha ha! Aquests últims anys s'hi han fet visites guiades pel CEM (Centre d'Estudis Molletans), que van tenir molt èxit.

Durant uns anys hi va haver la impremta municipal, el Santos...

—Sí, la portava el Santos, ell sol, no recordo quan va començar. No em donava feina, de vegades venia algú a buscar o portar alguna cosa per ell, i poca cosa més.

Hi havia un bar al teatre? Com va anar, això?

—Tot va començar amb el Castellanos, en algun moment em va dir que aniria bé tenir unes quantes begudes i cosetes per oferir. Seria bo, em va dir, que obríssim el bar perquè ens portaran una cafetera. Tu que coneixes a gent de la distribuïdora... Jo parlava als de les cerveses i la Coca-Cola i m'ho portaven, quan ho havíem venut, els ho pagava, jo portava els comptes. El cafè el comprava al Montañà, el portaven, el molia... carregava la nevera, venien dos xavals... Més endavant ens vam plantejar adequar l'espai de darrera la tina gran per a bar. Si sobraven alguns diners, compràvem copes de vidre i altres cosetes, ens ajudaven alguns nois i noies, com el David Puigdomènec,¹ que va ser un dels que més temps s'hi va estar. Volíem donar un servei a la gent que venia a veure espectacles, mentre esperava, o a la mitja part. Un cop, el Vicenç de Tríptic ens va acompanyar a un drapaire de Granollers a buscar robes i després jo buscava algú per cosir-les i fer el que necessitàvem.

¹ Com diu el David: "Allí empezó todo!"

Tot anava com una seda, doncs...

—Procuràvem, però de vegades fallava alguna cosa... Més endavant, quan hi havia ball, vam oferir servei de guarda-roba, ens ajudaven unes noies i el posàvem a dalt, al passadís del pis. La Noemí va demanar estris per penjar, jo vaig anar al mercat setmanal dels dimarts a recollir penjadors dels que deixen per terra quan pleguen... i així anàvem fent. Clar que algun cop hi havia problemes, com un Cap d'Any que la majoria de gent havia deixat els abrics i al final, quan ja quedava poca gent, una noia va venir a recollir l'abric i no hi era... Una altra havia dit que havia perdut el tiquet, les noies que vigilaven s'ho van creure, va passar a dins a recollir-lo, i se'n va emportar un de més bo. Pobra noia, plorava i tot...

152

Figura 11. Inauguració de l'Escola Municipal de Música l'any 1991, amb la presència de Jordi Solé Tura com a ministre de Cultura del govern espanyol. Font: AHMMV

Amb els anys, l'edifici de Can Gomà va anar ampliant-se i reha-

bilitant. Les constants millores del teatre, l'acolliment de diferents entitats, algunes amb local propi, com el Centro Cultural Andaluz i la Irmandade a Nosa Galiza, la Coral El Clavell, l'Esbart, que a partir d'un moment determinat, després de passar per diferents llocs, assaja a Can Gomà... El 1991 s'inaugura l'Escola de Música, que ocupa l'antic edifici de l'habitatge dels Gomà, el primer pis i el segon. Això representa més gent, més coses a controlar... El fet que moltes entitats de la ciutat facin servir Can Gomà per reunir-se, per assajar, que hi tinguin la seu, ha estat molt difícil?

—El quadre de llums del teatre el teníem centralitzat on hi ha el Centro Andaluz, i jo havia d'anar allà a tancar... era una murga. De vegades, quan els andalusos o els gallecs el feien servir, el comptador saltava i el teatre es quedava sense llum... Eren coses que vam anar solucionant amb el temps. Moltes vegades he fet de dipositària del que es perd. Els de l'Esbart s'han descuidat aquí castanyoles, claus o mòbils, i estan tranquils perquè saben que jo ho recullo i ho guardo. Per això em va saber molt greu quan un cop, en un concert de Nadal de Tradicions i Costums, un home va perdre la cartera, se'n va adonar a casa; va trucar el president que me l'enviava, el vaig acompanyar al teatre, anem a les grades... no la veiem. Llavors ell em diu: "Molt bona persona, però ja sabia jo que no la trobaria..." Em vaig quedar muda. Llavors jo, amb molt geni, vaig començar a obrir i tancar butaques... i va caure la cartera. Quan marxava, li vaig dir: si un dia se li perd alguna cosa a Can

Gomà, no torni, perquè no la trobarà. Jo sempre he parlat sense pensar-m'ho gaire, des que era petita. Si a aquesta edat sóc així, crec que ja no canviaré.

El teatre ha estat un espai on, a més de la programació cultural, s'hi han fan balls, trobades, certàmens, sopars, mítings, actes de la subseu olímpica, l'exposició del Pla Estratègic... i esdeveniments molt especials: medalles de la ciutat, congressos...

—(...) i el Rei! L'any 1993 celebràvem el Mil·lenari de la ciutat. L'alcaldesa era la Montserrat Tura. Hi va començar a haver moviment. Visites d'arquitectes i tècnics... es va pintar tot l'edifici, jo estava una mica mosca però em deien que no m'ho podien dir... Al final m'ho van haver d'explicar. Van venir els caps de protocol de Barcelona i de Madrid, de la Casa Real, els d'aquí... ui, quins nervis hi havia. Es van gastar molts diners. El local on assajava la Coral El Clavell es va reconvertir en la sala on els monarques van signar al Llibre d'Honor de la ciutat, col·locat en una taula molt règia! Hi havia la gent dels serveis d'obres de l'Ajuntament i van tenir una discussió sobre les cortines... Es treballava molt però hi havia molt bon ambient. En canvi, els de seguretat del rei van fer treure les cortines de la sala perquè no s'hi amagués ningú, vigilaven les caves, les escales, les cases del voltant... molta feina i molts diners. Tothom mudat... Va sortir tot bé. La filla de l'alcaldesa, l'Anna, havia de donar un ram de flors als reis i es va esperar amb mi fins que va ser l'hora.

Figura 12. El rei Joan Carles I i la reina Sofia, entrant al teatre de Can Gomà amb motiu de la celebració del Mil·lenari de Mollet del Vallès, el 1993. Font: AHMMV

Quina relació has tingut amb els polítics i tècnics de l'Ajuntament?

153

—D'alcaldes, he conegut, des del Jaurrieta als actuals. De regidors de Cultura recordo el Feliu, el Josep Serra, l'Oriol Fort, el Dani Novo... molt bé amb tots, però sí que amb un no em vaig entendre gaire... Un cop es feia un festival d'una escola, em va trucar i em diu que li guardés tres butaques. Jo li dic que no ho puc fer i em diu que ho he de fer com sigui, que sinó s'enfadarà... No ho vaig fer. Però amb tothom estava bé, algunes vegades, quan tornava del poble, portava uns xori-cets i cridava la gent que treballaven aquí i esmorzàvem.

N'hem sentit parlar... alguns treballadors parlen d'esmorzars de forquilla... Un aspecte que es va plantejar a Can Gomà eren les estades per a professionals del teatre, és a dir, oferir un espai a creadors on poder assajar durant el temps i a

canvi, quan ho tenien a punt, feien el bolo gratis.

—Sí, recordo el cas del Pep Bou, que aquí va assajar durant molts dies com fer bombolles de sabó i va acabar fent un espectacle molt maco (i el meu fill gran va estar un temps de bols amb ell). Un dia em va venir a dir alguna cosa i jo estava cuinant mandonguilles i em va dir: Quina olor més bona! I jo li vaig dir, doncs si vols, seu i les tastes. També va passar per aquí la companyia de Johanes Darder, i Zotal, que van fer un zigurat enmig del teatre, sense butaques...

Al Carnaval de 1994 hi va haver una mica de moguda. L'Ajunta-

ment va fer saltar del programa l'acte de l'arribada d'en Carnestoltes i la gent de La Inestable es va proposar organitzar l'arribada pel seu compte. Calia obtenir el vestit d'en Carnestoltes que es custodiava a Can Gomà i van rumiar com ho podrien fer perquè la Rosario els el donés sense comprometre-la. La solució va venir quan el conserge de l'escola de Lliçà, fent-se passar per un membre del grup d'animació contractat per uns dies després, no va tenir cap problema perquè la Rosario li lliurés.

El 2002 es fa un nou escenari i el 2004 la caixa escènica i la climatització. El 2007 s'adequa el porxo per fer-hi la sala de dansa. Amb

154

Figura 13. Interior del teatre de Can Gomà, amb l'antiga tina al fons, reconvertida en cabina de so i llum. Font: AHMMV

la quantitat de gent que ha passat per can Gomà, deus haver conegut molts “famosos”...

—Uf... de famosos, el Joel Joan, la Sardà, els Joglars, el Tricicle, Dagoll Dagom, la Loles León, el Joan Pera i el Paco Moran... Cantants com la Maria del Mar Bonet, Serrat, Raimon, Lluís Llach...

La Rosario ha estat la guardiana de Can Gomà, la protectora, la defensora, la servadora. Des del primer dia que hi va arribar, ha escoltat els gemecs, els crits, les angoixes de les seves parets i ho ha defensat a tort i a dret contra totes les inclemències i les amenaces. I amb els murs, tota la gent que ha passat pel mig: cantaires, músics, dansaires, actors i actrius, cuiners, joves,

gent gran, famosos, membres de les entitats... Ella ha custodiat gegants i capgrossos, reis, patges, Carnestoltes... El Frederic Roda li deia que era la “masovera cultural”. Ella no parla dels horaris estrambòtics que feia, ni de les festes que li tocava treballar. I insisteix:

—No era feina, ho feia de gust, era agradable, em sentia de gust. M’ho passava bé. Una vegada van venir uns músics a fer un concert. Venia un xicot que s’havia de canviar i tenia la camisa molt arrugada. Jo li vaig oferir la meva planxa per si volia planxar-la... i la noia que l’acompanyava la va planxar, perquè ell.. poca gràcia hi tenia! Un altre cop es necessitaven tovalloles blanques... no ho havíem previst... i jo vaig anar a l’armari de casa... i ja està!

155

Figura 14. Cartell del Carnaval de 1987 de Cesc Bas. A la banda dreta es veu la Rosario avisant Francesc Castellanos d’una trucada telefònica. Font: AHMMV

Quan sortim de casa seva m'ensenya una tomaquera que li ha nascut de manera espontània tocant a la porta, a la cantonada. S'ha fet alta, té branques fortes i li pengen uns quants tomàquets, alguns ja força vermells. Però és que a la porta d'entrada al recinte, la de ferro, també en una cantonada, fa temps que li va néixer de forma espontània, una pebrotera. I allà estan els pebrots a punt d'agafar. A la Rosario li agraden les plantes i la natura li agraeix així. Al petit jardinet de davant de casa seva sempre hi ha flors. Casa seva, en sentit estricte, és petita, sí, però de fet, casa seva és Can Gomà, un espai immens i complex amb una llarga història. Les parets

ja sabem que no parlen, però ella sí. I aquí queda el seu testimoni. Hem escrit el que es pot dir, però també hi ha el que es diu i no es pot escriure.

Hi ha un cartell del Cesc Bas del Carnestoltes de 1987 on queda molt clar qui és la Rosario. Al cartell es veu un teatre, amb llotges, l'escenari, les butaques de platea... i un munt de personatges reals i de ficció. A l'escenari hi ha el tècnic de l'Institut Municipal de Serveis Socioculturals, Francesc Castellanos, i es veu la Rosario entrant per un lateral, dient-li que el truquen per telèfon. Un retrat perfecte del que la masovera de Can Gomà representava

Bibliografia

- 156 Arimon, G. (2007). Les caves Gomà de Mollet del Vallès. *Notes*, 22, 177-192.

Altres fonts

- Arxius:** Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)
- Fonts orals:** Noemí Fernández, Jaume Noró, Josep Sánchez (Xenxu), Josep Serra, Justí Simón

Recerca jove

Il·lustració científica i naturalista. Tastet de catàleg il·lustrat de deu plantes remeieres del Vallès¹

Paula Tura Corcho*

Resum: Aquest projecte d'investigació i creació, sorgit del treball de recerca de batxillerat, cerca la relació que hi ha entre l'art i la ciència, més concretament la botànica. És per aquesta raó que el treball descriu què és la il·lustració, quines similituds i diferències hi ha entre la il·lustració científica i la naturalista i quin és el procés de creació d'aquest tipus d'il·lustracions. L'objectiu final d'aquesta recerca és posar a la pràctica les tècniques de la il·lustració científica mitjançant la creació d'un tastet del Catàleg il·lustrat de deu herbes remeieres del Vallès.

Paraules clau: art, botànica, catàleg botànic, ciència, fitoteràpia, herbes remeieres, il·lustració.

Scientific and naturalistic illustration. A sample of the illustrated catalogue of ten medicinal herbs from the Vallès

Abstract: This research and creation project, which emerged from upper-secondary school research, looks at the relationship between art and science through botany. It describes the practice of illustration in general, the similarities and differences between scientific and naturalistic illustration, and the processes behind them. The ultimate goal of the research is to use scientific illustration to create a sample of the Catàleg il·lustrat de deu herbes remeieres del Vallès (An illustrated catalogue of ten medicinal herbs from the Vallès).

Keywords: art, botany, botanical catalogue, science, phytotherapy, medicinal herbs, illustration.

159

Introducció

Art. Aquesta era la idea principal que volia tractar al meu treball de recerca. I a poc a poc, anar con-

cretant: art, il·lustració, il·lustració científica i naturalista, il·lustració botànica i il·lustració científica/naturalista botànica.

¹ Treball guanyador del XXII Premi Juvenil Vicenç Plantada (2021). L'article publicat és una síntesi del treball fet durant el curs 2020-21, quan l'estudiant cursava batxillerat artístic a l'Institut de Mollet del Vallès, sota la tutoria de Pau Sellés Alòs.

La il·lustració és un camp molt ampli, que inclou moltes tipologies com la il·lustració editorial, tècnica, publicitària, moda... entre d'altres i, és clar, la il·lustració científica i naturalista, que són les que es tractaran en aquest article. El primer contacte amb la il·lustració científica va ser quan estudiava secundària, al veure un vídeo del “Què, qui, com” de TV3, que em va fascinar i em va deixar perplexa al descobrir com de flexible és l'art i com de bé es complementa amb altres disciplines, com és el cas de la ciència. De la combinació d'aquestes dues disciplines sorgeixen creacions artístiques que, alhora, contribueixen al progrés de la ciència.

160

Vaig decidir tractar la il·lustració científica i naturalista en aquesta recerca perquè volia saber més, volia descobrir el seu origen, esbrinar on es pot trobar... i, el més important, conèixer el seu procés de creació.

Orígens de la il·lustració

L'inici de la il·lustració s'origina a l'antiguitat clàssica, on el dibuix il·lustrat s'usava com a eina de creació de coneixement. El primers textos il·lustrats formen part de la cultura egípcia, amb il·lustracions tant als papirs com al *Llibre dels Morts*, que daten de l'any 2500 a.C. El canvi de papir a pergamí va suposar una millora per il·luminar els còdex de les bíblies i els llibres d'hores, alhora que van millorar les miniatures, il·lustracions fetes manualment per ajudar a comprendre millor els textos.

Tot i això, no és fins al 40-90 d.C. que es crea el primer exemplar on es fusionen l'art i la cièn-

cia. *De Materia Medica* (Els materials de la medicina), és el títol de l'obra de Dioscòrides on es mostra la investigació i observació d'herbes remeieres. Aquesta obra, de cinc volums, fou considerada durant segles el millor llibre en remeis, per bé que ara sabem que conté força imprecisions, atribuïbles al coneixement científic de l'època. En aquest exemplar, es fa una descripció d'unes sis-centes plantes medicinals, uns noranta minerals i gairebé trenta substàncies d'origen animal, a més de quatre-centes il·lustracions. Aquestes il·lustracions, sense saber-ho, van ser les primeres il·lustracions científiques datades.

Més tard, al Renaixement es va establir l'ideal d'*homo universalis*, l'home que disposava de formació artística i científica, de Leonardo da Vinci. D'entre els segles XV i XVIII destaquen també el naturalista Edward Topsell, el zoòleg Conrad Gessner, el metge Andreas Vesal, els pintors botànics Maria i Jan Moninckx i la il·lustradora i pintora botànica Alida Withoos. Al segle XIX, cal destacar Charles Darwin, naturalista i pare de les teories sobre l'evolució de les espècies. Darwin, durant cinc anys, va prendre anotacions sobre el comportament i les característiques de tota mena d'espècies, i totes les seves observacions van esdevenir la base de publicacions científiques com l'obra *L'origen de les espècies*.

Il·lustració científica i naturalista

La il·lustració científica i la naturalista tenen punts en comú ja que treballen amb elements relacionats

amb la natura i això fa que sovint la divisòria no sigui prou clara. Tot queda més clar si ens fixem en la finalitat de cada una de les tipologies d'il·lustració.

La il·lustració científica, a cavall entre art i ciència, està al servei de la comunicació científica. És una disciplina que, de forma visual, ha de sintetitzar una informació científica clara, precisa i objectiva per transmetre-la a un determinat públic. La il·lustració científica contribuirà a aclarir, definir o simplificar determinats conceptes i serà sempre un bon complement d'un text científic. Sovint una il·lustració ben elaborada és clau per comprendre els conceptes descrits en un text.

Un concepte clau de la il·lustració científica és que no copia un únic exemplar o una mostra d'una espècie sinó que expressa un resum o una generalització de tots els individus de l'espècie.

Darrere una il·lustració científica hi ha una recerca exhaustiva de l'element il·lustrat i una execució rigorosa i minuciosa amb cada característica i detall i un diàleg entre la part científica i l'artística

Si es tracta d'una il·lustració naturalista, la recerca és opcional i l'artista té total llibertat per il·lustrar. Sovint, hi ha artistes que fan il·lustracions naturalistes realistes o hiperrealistes que es poden confondre amb il·lustracions científiques però realment són il·lustracions amb una funció estètica o per acompanyar textos no científics. N'hi ha en blanc i negre i en color, però predominen en color, ja que les fa més atractives. Aquestes il·lustracions són la representació més o menys realista d'un element

en concret i és per això que no cal que tingui la supervisió científica.

Des de fa força temps l'ús de la fotografia en l'àmbit científic ha adquirit molta importància i utilitat en procediments diversos, tant pel registre com per a la difusió de la realitat. La fotografia i la il·lustració científica no són excloents i poden ser tècniques complementàries i en alguns aspectes la il·lustració té clars avantatges. Una fotografia serà sempre la d'un element concret, no una imatge síntesi d'una espècie. Tampoc permet fer captures a éssers vius d'èpoques passades.

Procés de creació d'una il·lustració científica botànica

Abans de res, cal tenir clar què es vol fer, quina finalitat tindrà la il·lustració i, per tant, quin tipus d'il·lustració és la més adequada a les necessitats. En aquest apartat només es parlarà del procés creatiu d'una il·lustració científica botànica, però per fer qualsevol altre il·lustració se seguiran aproximadament els mateixos passos.

En cas de voler realitzar una il·lustració naturalista botànica, caldrà saber si és per a un conte il·lustrat, o bé per a un anunci d'un medicament fet a base d'herbes o fins i tot un disseny per a una peça de roba. Tenint això clar, l'artista sabrà si gaudeix de més o menys llibertat de creació i podrà fer el disseny que més s'adeqüi a la il·lustració necessitada.

Si no és així, i es busca fer una il·lustració científica botànica, s'hauran de seguir, per conseqüent, les següents pautes:

En primer lloc, una de les pautes més importants és fer

una recerca profunda i exhaustiva d'informació i documentació del que es vol il·lustrar. Es requereix informació de tota mena, llibres i pàgines web que parlen de l'espècie, imatges, fotografies, dibuixos... tot el que es necessita. Si cal, i és possible, posar-se en contacte amb una professional en el camp botànic. Seguidament, si es tracta d'una espècie actualment existent, veure-la en persona, si és possible tocar-la, examinar-la de prop, fer-ne fotos, esbossos, anotar particularitats... Tot el que l'artista necessiti per entendre la planta.

162

En segon lloc, s'han de fer diverses proves de composició de l'element botànic per poder mostrar totes les seves característiques: arrels, tija, fulles, flor, fruit... S'ha de fer una il·lustració tenint en compte tota la informació recopilada i crear un exemplar de l'espècie, no copiar-ne cap, que s'hagi vist o fotografiat. A més, la il·lustradora ha de decidir quina tècnica usar, dibuix digital, tradicional, aquarel·la, a punta fina... S'aconsella fer la il·lustració en blanc i negre per reconèixer correctament la morfologia de la planta però no és una necessitat.

Per últim, quan l'artista ja hagi executat la il·lustració, la professional en el camp botànic farà una revisió per comprovar que tot sigui correcte i, si és així, la il·lustració científica botànica ja està feta. En cas contrari, la il·lustradora haurà de fer els canvis que es creguin oportuns entre la botànica i la il·lustradora, i un cop fets, ja s'haurà acabat el procés de creació de la il·lustració.

Procés de creació del catàleg il·lustrat

Com a part pràctica d'aquest projecte, he volgut fer un producte on apareguessin il·lustracions fetes per mi. A l'hora de decidir com fer aquestes il·lustracions, em vaig plantejar la pregunta següent: per a què seran? Quina finalitat tindran? Sempre penso que tot té un perquè i trobava que fer un recull d'il·lustracions no transmetia prou, volia que fos un producte que anés més enllà, que se centrés en un territori concret i tingués una utilitat pràctica. Per aquest motiu vaig triar com a escenari el Vallès, i com a protagonistes, les plantes remeieres.

Per motius de temps, vaig plantejar fer un tastet del que podria ser un catàleg il·lustrat de plantes remeieres del Vallès, limitat a deu espècies. El catàleg no només havia d'ensenyar gràficament com eren les deu espècies triades sinó també parlar de les característiques i peculiaritats botàniques i els usos etnobotànics.

Per coherència, les il·lustracions del catàleg havien de ser científiques. Tot i que cap de les il·lustracions ha estat revisada per experts en el camp de la botànica, totes s'han fet seguint el procés creatiu d'una il·lustració científica: documentació prèvia, esbossos, diverses propostes a partir de models concrets fins arribar al dibuix representatiu.

Com a pas previ, vaig decidir entrevistar a la il·lustradora científica Blanca Martí i al president del col·lectiu etnobotànic Eixarcolant, en Marc Talavera. L'objectiu era disposar d'informació de primera mà de dues persones que treballen, respectivament, en els camps de la

il·lustració científica i l'etnobotànica.

La tria de les deu espècies a il·lustrar no va ser fàcil. Vaig començar a buscar per internet informació sobre les plantes remeieres que podem trobar al Vallès i en van sortir moltíssimes i totes les trobava interessants. Per aquest motiu vaig pensar de fer la cerca a l'inrevés: sortir al camp a trobar-les. Equipada amb unes quantes guies d'identificació, una llibreta per fer esbossos, un llapis i el mòbil per fer fotos, vaig sortir a cercar les deu plantes remeieres que formarien el meu tastet de catàleg il·lustrat. Volia observar quines plantes remeieres trobava; per tant, això voldria dir que realment creixen al nostre entorn i si les necessitem les tenim al nostre abast. Vaig explorar els marges i camins de Lliçà d'Amunt, Mollet del Vallès i Bigues i Riells per tenir co-

neixement de més d'un lloc del Vallès i vaig fer esbossos i anotacions de diferents plantes. Dies més endavant vaig ajuntar tot el que tenia, recerca d'informació per internet, les guies d'identificació, la llibreta d'esbossos i les fotografies de primera mà i vaig començar a fer selecció de plantes i primeres composicions d'algunes de les espècies seleccionades. Per fer la selecció final, també vaig tenir en compte que les espècies seleccionades tinguessin propietats medicinals diferents. Finalment, les deu espècies triades van ser: borraja (*Borago officinalis*), card marià (*Silybum marianum*), fari-gola (*Thymus vulgaris*), fonoll (*Foeniculum vulgare*), malva (*Malva sylvestris*), melissa (*Melissa officinalis*), menta (*Mentha piperita*), romaní (*Rosmarinus officinalis*), sàlvia (*Salvia officinalis*) i xicoia (*Taraxacum officinale*).

163

Figura 1. Dos exemples d'esbossos previs a les il·lustracions finals del catàleg. Font: elaboració pròpia

A partir d'aquest punt, tocava fer les il·lustracions definitives, a partir d'una àmplia documentació botànica i l'observació meticulosa de molts exemplars de cadascuna de les espècies. Per a l'execució de les il·lustracions calia tenir en compte les proporcions de la planta, la forma, textura i mida de la tija, fulles, flors, fruits... Primerament les vaig dibuixar a llapis, després les vaig passar a punta fina i per últim les vaig escanejar per a tenir-les en format digital. També vaig fer proves amb aquarel·la però em va agradar més el resultat final en punta fina, que no pas l'aquarel·la, ja que la planta com a tal, la seva morfologia, destacava més en blanc i negre.

164 D'altra banda vaig crear deu fitxes tècniques, una per a cada planta remeiera, ja que volia explicar des del punt de vista botànic, de manera clara i sintètica, les característiques bàsiques de cada una: nom científic, noms comuns, morfologia, hàbitat, fenologia... i, és clar, els seus usos remeiers.

Al final de l'article, en l'annex, trobareu les deu il·lustracions però sense la descripció botànica ni els usos populars.

Conclusions

Gràcies a aquest treball he pogut aprofundir a conèixer les similituds

i dissemblances entre la il·lustració científica i la naturalista. Cal remarcar, doncs, que la il·lustració científica és la unió entre art i ciència per representar de la manera més fidel possible la realitat. Això sí, aquest tipus d'il·lustració no copia mai, sinó que crea una il·lustració representativa de l'element il·lustrat a partir d'una recerca minuciosa. A més, cal una revisió científica per corroborar la informació que transmet la il·lustració, la qual contribueix a entendre visualment un text científic.

Per altra banda, la il·lustració naturalista gaudeix de total llibertat d'expressió i pot ser més o menys representativa de l'element il·lustrat. La principal funció de la il·lustració naturalista és estètica i no pas divulgativa com ho és la il·lustració científica.

Per fer una il·lustració científica s'ha de tenir molt en compte la precisió. La persona que il·lustra s'ha de documentar sobre el que ha d'il·lustrar per poder comprendre el que farà. Per tant, a partir de la informació cercada, els esbossos i les fotografies, l'artista ha de crear una primera versió de la il·lustració. Posteriorment, aquesta serà revisada científicament i es faran els canvis necessaris fins a assolir la il·lustració més representativa de l'element escollit.

Bibliografia

- Agurtzane, A. (2017, 21 març) ¿Es lo mismo dibujar que il·lustrar? *Saludos al pollo*. Recuperat setembre 2020, de <https://www.saludosalpollo.com/diferencias-dibujos-ilustracion>
- Baliu, G. (2016). *Les herbes aromàtiques. Com preparar-les 13 vegades*. SD Edicions.

- Batgen, C., Schröder, B. i Zurlutter, S. (2018). *Plantes silvestres. Guia per conèixer les comestibles i distingir-les. Més de 300 herbes, arbusts i arbres d'Europa*. Cossetània.
- Benavente, M. i Herrera, P. (2017). *La gastronomia dels camins. Més de 100 receptes de cuina fetes amb plantes boscanes*. Sidillà.

- Col·lectiu eixarcolant (2014-2020). Fitxes Silvestres comestibles. Recuperat novembre 2020, de <https://eixarcolant.cat/pagines/fitxessilvestrescomestibles>
- Conec (2012, 24 gener). Etnobotànica, una ciència de persones i plantes. Recuperat juliol 2020, de <https://www.conec.es/va/comunidad-valenciana/etnobot%C3%A1nica-una-ciencia-de-personas-y-plantas>
- Duran, N. (2020). Fruits i plantes silvestres comestibles. Cossetània, Col·lecció Miniguies, 8.
- Eixarcolant. (2020, 2 juliol). Sortida Etnobotànica “de l’hort a la biblioteca”- Lliçà d’Amunt [Vídeo]. Recuperat 13 juliol 2020, de <https://www.youtube.com/watch?v=Ekvsthj-tE>
- Emagister (2018, 21 desembre). Las 10 mejores hierbas medicinales. Recuperat setembre 2020, de <https://www.emagister.com/blog/las-10-mejores-hierbas-medicinales-2>
- Enrich, M. i Carballido, E. (2014). Herbes a la carta. Receptes de cuina silvestre. Cossetània.
- Escola d’art i disseny de Tarragona. (2014, 09 febrer). Tècniques il·lustració tradicionals. Recuperat juny 2020, de <https://2ilustracioeadt.wordpress.com/2014/02/09/tecnicas-il%C2%B7lustracio-tradicionals>
- Estela, E. (2018, 09 maig). Les vint-i-cinc herbes remeieres més freqüents: quines propietats tenen? Vilaweb. <https://www.vilaweb.cat/noticies/les-25-herbes-remeieres-mes-frecuents-i-les-seves-propietats-medicinals>
- Fra Valentí Serra de Manresa. (2017). Tornar als remeis de sempre. Pocios, unguents i herbes medicinals. Edicions Morera, Col·lecció L’ermità, 4.
- Fronty, L. (1983). *Plantas aromaticas e infusiones*. IRU, Col·lecció Gastronomia en casa, 3.
- Giráldez, A. (2016-2017). Àlbums il·lustrats (treball de recerca Escola Proa). https://www.edubcn.cat/racs_gene/treballs_recerca/2016-2017-03-2TR.pdf
- Hogarmania. *Melisa, planta medicinal relajante y tonificante*. Recuperat agost 2020, de <https://www.hogarmania.com/salud/salud-familiar/remedios-naturales/melisa-15975.html>
- Il·lustració gràfica (2020, juny). Dins Viquipèdia. https://ca.wikipedia.org/wiki/Il%C2%B7lustraci%C3%B3_gr%C3%A0fica
- L’artística. (2020). Tots els materials. Recuperat setembre 2020, de <http://www.lartistica.cat/ca/6-tots-els-materials>
- López, S. (2015). Fitoterapia y homeopatía: ¿conoces las diferencias? *Revista digital Inesem*. <https://revistadigital.inesem.es/biosanitario/sabias-que-no-es-lo-mismo-homeopatia-y-fitoterapia>
- Marrero, L. (2020, 11 maig). Storyboard ¿qué es y cómo se hace? *Soy de cine*. Recuperat octubre 2020, de <https://soydecine.com/storyboard-que-es-y-como-se-hace>
- Muñoz, C. (2018, 09 maig). Les 12 plantes medicinals més populars i la seva utilitat. *Catalunya diari*. <https://catalunyadiari.com/cor/12-plantas-medicinales-utiles>
- Museu d’història de Catalunya (2020). Els dibuixos naturalistes de Jordi Pi. Recuperat juny 2020, de https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/l_art_de_la_ciencia_jordi_sabater_pi/els_dibuixos_naturalistes_de_jordi_sabater_pi
- Museu d’història de Catalunya (2020). Història del dibuix científic. Recuperat juny 2020, de https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/l_art_de_la_ciencia_jordi_sabater_pi/historia_del_dibuix_cientific#next
- Muy Interesante (2003). ¿Qué es el ukiyo-e? *Muy Interesante*. <https://www.muyinteresante.es/cultura/arte-cultura/articulo/ique-es-el-ukiyo-e>
- Plantes medicinals (2015). *Pixallits*. Recuperat desembre 2020, de <https://treballderecerca2015.wixsite.com/plantesmedicinals/xicoia>
- Reus, M. (2012, 21 febrer). El fonoll. *Ets el*

- que menges. Recuperat agost 2021, <https://etselquemenges.cat/rebost/el-fonoll>
- Sánchez, M.E.; Barroso, C.D. (2014). La ilustración científica y su aplicación como herramienta visual en la cartografía novohispana. *Investigación y Ciencia*, 22(63), 80-87. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=67435407010>
- Tramullas, G. (2018, 10 abril). Carles Puche: La il·lustració científica pura és com una meditació. *El periódico*. <https://www.elperiodico.cat/ca/entre-tots/20180410/carles-puche-la-illustracio-cientifica-pura-es-com-una-meditacio-6747796>
- Turmo, F. (s.a.). Plantes i animals del nostre entorn. Recuperat desembre 2020, de <http://www.xtec.cat/~fturmo/d108/index.htm>
- TV3. (2015, 29 gener). Il·lustració. [Vídeo]. Recuperat 26 juny, de <https://www.youtube.com/watch?v=RT6wz6ke44w>
- Universitat autònoma de Barcelona (2016). La il·lustració científica com a eina de transferència de coneixement. Recuperat juliol 2020, de <https://pagines.uab.cat/illustraciocientifica/content/conceptes-i-descripc%C3%B3-del-treball-il%C2%B7lustrador>
- Universitat de Lleida. Tipus de fulles. Recuperat novembre 2020, de <http://botanicavirtual.udl.es/fulla/tipus.htm>
- Vinculacion, M. (2015, 10 maig). Herbolaria y fitoterapia, conceptos básicos. Slideshare. Recuperat octubre 2020, de <https://es.slideshare.net/MiguelAngelVinculacion/herbolaria-y-fitoterapia-conceptos-basicos>
- Xilografia. (2020, juny). Dins Wikipedia. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Xilografia>

Annex. Il·lustracions del catàleg

Borratja (*Borago officinalis*)

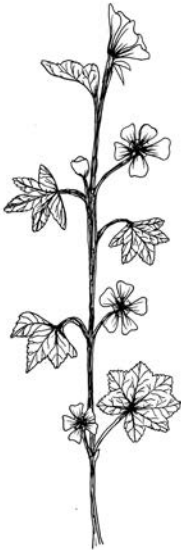
Card marià (*Silybum marianum*)

Farigola (*Thymus vulgaris*)

Fonoll (*Foeniculum vulgare*)

Malva (*Malva sylvestris*)

Melissa (*Melissa officinalis*)

Menta (*Mentha piperita*)

Romaní (*Rosmarinus officinalis*)

168

Sálvia (*Salvia officinalis*)

Xicoia (*Taraxacum officinale*)

Patrimoni

ARXIU HISTÒRIC

L'herbari de Mn. Andreu Malgà (1873-1919) i la seva restauració

Dolors González Reche*

171

Títol: “And. Malgà VI” (escrit a la tapa del lligall que conté l’herbari)
Tipus de document: herbari (101 exemplars conservats)
Productor: Mn. Andreu Malgà i Bonastre
Cronologia: 1892-1916 (dates extremes conegudes de l’herbari conservat)
Mides: 37,5 x 28 x 20 cm (dimensió de la capsa que conté l’herbari)
Restauració: 2018, a càrrec de Berta Blasi i Lorena Escolano

Resum: Mn. Andreu Malgà i Bonastre (Sant Andreu del Palomar, Barcelona, 1873 – Sant Pere de Ribes, 1919) fou mossèn de la parròquia de Santa Maria de Gallecs, entre 1902 i 1909. La seva neboda –Magdalena Torras i Malgà–, que residia a Gallecs, va conservar el que avui constitueix la Col·lecció Malgà, que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV). Després d'una breu pinzellada biogràfica, l'article se centra en el singular herbari que conté la col·lecció i el seu procés de restauració i divulgació.

Paraules clau: Andreu Malgà i Bonastre, Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV), botànica, Gallecs, herbari, mossèn, restauració, Sant Pere de Ribes

The herbarium of Fr Andreu Malgà (1873-1919) and its restoration

Abstract: Fr Andreu Malgà i Bonastre (Sant Andreu del Palomar, Barcelona, 1873 – Sant Pere de Ribes, 1919) was the priest of the parish of Santa Maria de Gallecs between 1902 and 1909. His niece, Magdalena Torras i Malgà, who lived in Gallecs, preserved what today constitutes the Malgà Collection, which is held in the Historical Municipal Archive of Mollet del Vallès (AHMMV). After a brief biographical outline, the article focuses on the collection's unique herbarium and the process of restoring and disseminating it.

Keywords: Andreu Malgà i Bonastre, Municipal Historical Archive of Mollet del Vallès (AHMMV), botany, Gallecs, herbarium, priest, restoration, Sant Pere de Ribes

Introducció

Mn. Andreu Malgà i Bonastre forma part de la història de Mollet del Vallès perquè va ser rector de la parròquia de Santa Maria de Gallecs de l'any 1902 al 1909. El seu record i el seu llegat ens han arribat de la mà de la seva neboda Magdalena Torras i Malgà, de can Jornet de Gallecs, que va preservar a la masia una col·lecció de documents de mossèn Malgà durant molt de temps. Els hereus de la Magdalena van donar aquesta col·lecció a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV) el 2009.

La seva biografia i el seu perfil els trobem ben explicats a Bonet et al (2005), elaborat a partir de converses amb la Magdalena Torras tot just abans de la seva defunció en 2004.

Anteriorment, el novembre de 2001, Ramon Boter de Palau havia mantingut una interessant entrevista amb la Magdalena Torras: “Era botànic i li agradava molt passejar pel camp per anar a buscar herbes; de fet quan ho feia deia ‘me’n vaig a pasturar’” (Boter de Palau, 2002, pp. 83-84). També explica que va dibuixar un mapa de Gallecs, que, molts anys després, es va reproduir i publicar en el llibre de Garcia-Pey (2001).

Així sabem que Andreu Malgà va néixer a Sant Andreu del Palomar el 30 d'agost de 1873. Fou vicari de diferents parròquies rurals on va poder exercir la seva vocació de botànic, matèria en què va formar-se de manera autodidacta mitjançant l'estudi i la lectura de publicacions especialitzades, com a membre de

diferents institucions (entre elles, la Institució Catalana d'Història Natural) i per les seves observacions directes i els seus treballs de camp. De Gallecs va marxar a Sant Pere de Ribes, on va morir el 1919. Allà va deixar empremta per les seves iniciatives culturals i socials de tal manera que un carrer de la població porta el seu nom.

La col·lecció de documents que va ingressar a l'Arxiu està formada majoritàriament per llibres editats entre els anys 1781 i 1937 (la família va continuar alimentant la col·lecció bibliogràfica després que morís). Com a documents personals, destaquen uns quaderns d'apunts i de dibuixos i un herbari, protagonista d'aquest article.

L'herbari

“De les herbes que recollia en feia àlbums” ens deia la Magdalena Torras (Bonet et al, 2005, p 20). Ho feia amb tanta cura que alguns s'han mantingut més de cent anys. Es tracta de mostres que recollia ell mateix en les seves excursions i després les premsava i les catalogava.

L'herbari que va arribar a l'Arxiu està format per 101 exemplars de plantes, però segons Miret (2019) l'herbari original va arribar a tenir més de 3.900 espècies. De fet, a la tapa del lligall que conté l'herbari que va arribar a l'Arxiu consta escrit a mà “And. Malgà VI”, aquesta xifra romana dóna peu a suposar que hi havia més volums. En aquesta línia, Jordi Bertran (comunicació personal, 1 octubre 2021) constata que en l'herbari conservat només hi són representades tres famílies¹ taxonòmiques, de manera que no hi ha dubte que es tracta només d'una petita part d'un herbari molt més gran. La presentació és molt acurada. Les plantes estan enganxades en un full de paper gruixut, de 32,5 x 22,5 cm, amb tiretes petites de paper encolat. Els fulls estan protegits per carpetes (camises) d'un paper més prim amb anotacions dels noms de les plantes. Tot el conjunt està contingut en un lligall amb tapes de cartró i cintes de roba per tancar-lo.

Cada full porta enganxada una etiqueta de paper de 5 x 8 cm, impresa amb un requadre per escriu-

173

ordre	família	nbre. d'espècies	nbre. d'exemplars
asterals	asteràcies ²	33	65
dipsacals	dipsacàcies	6	13
dipsacals	valerianàcies	8	11
sense identificar			12
TOTAL		47	101

¹ A Catalunya, en el territori administratiu de la comunitat autònoma, hi són presents unes 150 famílies de plantes vasculars, ja siguin autòctones, naturalitzades, subespontànies o introduïdes. El nombre exacte de famílies varia lleugerament en funció de la font consultada.

² També anomenades compostes.

re, a mode de plantilla, i un encapçalament que diu “Herbarium And. Malgá.”. En aquesta etiqueta estan escrites a mà les dades de la planta. La majoria contenen el nom científic, la població de procedència i l’any de recollida. En algunes va posar també el nom comú. Moltes detallen exactament la ubicació del camp, hort o jardí on les va trobar.

Pel que fa a la data, totes contenen com a mínim l’any, moltes també el mes i algunes el dia concret. Hi ha un grapat d’exemplars sense catalogar, que podrien correspondre a feina sense acabar.

La majoria dels 101 exemplars d’aquest herbari procedeixen de Gallecs i de Sant Pere de Ribes, però també hi ha d’altres indrets:

municipi	nbre. d'exemplars	dates extremes
Barcelona (Barcelonès)	9	1894-1914
Begur (Baix Empordà)	1	1913
Caldes de Montbui (Vallès Oriental)	2	1908-1909
Cambrils (Baix Camp)	1	1892
Castellterçol (Moianès)	2	1894
Gallecs (Vallès Oriental)	23	1903-1909
Gavà (Baix Llobregat)	1	1900
174 Girona (Gironès)	2	1913
Manresa (Bages)	5	1894-1895
Mieres (Garrotxa)	1	1900
Mollet del Vallès (Vallès Oriental)	2	1906-1908
Montserrat (Baix Llobregat, Anoia, Bages)	10	1900-1916
Olèrdola (Alt Penedès)	1	1902
Palau-solità i Plegamans (Vallès Oriental)	2	1905
Puigcerdà (Cerdanya)	7	1913
Ripoll (Ripollès)	1	1915
Sant Pere de Ribes (Garraf)	14	1910-1914
Sitges (Garraf)	2	1914
Teià (Maresme)	3	1900-1901
Vallromanes-Teià (Vallès Oriental, Maresme)	1	1900
Vilafranca del Penedès (Alt Penedès)	5	1901-1907
sense procedència ni dates	6	
TOTAL	101	1892-1916

Figura 2. Mostra de quatre fulls de l'herbari: atxa (*Cephalaria leucantha*), cardó (*Dipsacus fullonum* = *Dipsacus silvestris*), pota de cavall (*Tussilago farfara*) i clavell d'agost (*Tagetes erecta*). Font: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV), fotografia Berta Blasi

La restauració

A Sant Pere de Ribes es va commemorar el centenari de la mort d'Andreu Malgà l'any 2019. Prèviament, a finals del 2017, amb motiu de fer recerca sobre la seva figura, Xavier Miret i Mestre va visitar l'Arxiu de Mollet per consultar-ne el fons. Va quedar molt impressionat per la bellesa de l'herbari i sobretot de trobar exemplars de la zona de Sant Pere de Ribes. Va fer-ne algunes fotografies, que van il·lustrar l'article publicat a la revista local *L'Altaveu* (Miret, 2019).

176

Fins aleshores l'herbari havia estat preservat a l'Arxiu de Mollet tal com va entrar el 2009 i no havia sortit mai del seu cau. Aquella visita ens va redescobrir l'herbari i ens va fer valorar la necessitat de restaurar-lo i de donar-lo a conèixer. Vetllar per la conservació dels documents que formen part del nostre patrimoni cultural i fer-ne difusió és fonamental en la missió dels arxius.

Ens vàrem posar en contacte amb la restauradora Berta Blasi, que va fer una diagnosi i una proposta del treball de restauració que necessitava l'herbari. El projecte es va incloure en el programa de restauració que la Diputació de Barcelona ofereix als arxius municipals i es va dur a terme el 2018. El treball va durar aproximadament un mes i va anar a càrrec de les restauradores Berta Blasi i Lorena Escolano.

Segons la diagnosi de Blasi, l'estat de conservació en què es trobava era regular i va mesurar la necessitat de restauració en un barem de 12/16. Les deficiències que es van detectar eren de tipus físic i mecà-

nic, com plecs, ondulació, estrips i vores esquinçades, a més de taques de brutícia, oxidació i canvi de tonalitat. A més, a causa del temps, hi havia força acidesa a les carpetes que contenen els exemplars, cosa que les feia fràgils i trencadisses.

Les plantes es trobaven molt senceres en general, amb petits trossos despresos dins de la seva carpeta en moltes d'elles. En algunes hi havia galeries provocades per insectes xilòfags. També hi havia exemplars en què s'havien desenganxat una o més de les tires de paper que subjectaven la tija de la planta. Fins i tot algunes plantes s'havien desenganxat del tot del seu full.

A partir d'aquí, la intervenció va consistir en la neteja mecànica en sec de tot el material en paper, la consolidació d'estrips i llacunes al paper, així com la consolidació i reforç de les tiretes de paper originals que subjecten les plantes o la col·locació de noves tires allà on calia. Les plantes no es van intervenir directament excepte en els casos dels atacs per insectes en què es van retirar, amb molta cura, les restes deixades pels insectes. Els fragments que s'havien després de les plantes es van recollir en sobres identificats amb la seva planta original per no perdre informació botànica.

El problema de l'acidificació de les carpetes es va resoldre amb dues actuacions. Per una banda es van confeccionar carpetes noves a mida amb cartró de conservació per protegir directament els fulls amb les plantes. Per una altra, es va aplicar a les carpetes originals un tractament específic per donar consistència i evitar que se segueixin estripant, i

Figura 3. Exemple del procés de restauració. En aquest cas, abans de la restauració (esquerra), s'observa brutícia general i una pupa d'un insecte xilòfag. Font: Berta Blasi

aquestes es van posar a sobre de les noves. Tot el conjunt de carpetes es va col·locar en una primera capsula de protecció feta a mida.

A sobre es va posar la carpeta exterior original, que també es va consolidar i reintegrar, incloent el planxat de les vetes. Finalment es va confeccionar una capsula exterior per contenir tot el conjunt, incloent els sobres amb els fragments despresos de les plantes. El resultat va ser molt satisfactori, l'herbari va guanyar en consistència i la seva aparença va millorar molt. També, com a resultat d'aquest treball, hem obtingut imatges fotogràfiques de tots els exemplars. Gràcies a això, ara està en condicions de poder-se presentar en públic i contemplar-se de manera presencial o virtual.

Bibliografia

- Bolòs de, O., Vigo, J., Masalles, R.M. i Ninot, J.M. (1990). *Flora manual dels Països Catalans*. Pòrtic, Col·lecció Conèixer la Natura, 9.
- Bonet, M.A. (1993). *Etnobotànica de la Vall del Tenes (Vallès Oriental)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Biblioteca de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú, 4.

Conclusions

Des de la seva creació, l'Arxiu Històric vetlla per la memòria de Mollet del Vallès i ofereix a la ciutadania el servei de consulta del seu patrimoni documental. L'herbari Malgà és una peça d'aquesta memòria, perquè és el testimoni d'un home que hi va viure, que en va trepitjar la terra, la va estimar i va deixar una mostra documental que ens explica alguna cosa del passat.

Amb la intenció d'enriquir la nostra memòria, l'Arxiu ha pres cura que aquesta peça documental mantingui la seva integritat física el màxim possible, per tal de poder transmetre la informació que conté i posar-la a l'abast de la comunitat. Queda en mans de les persones expertes extreure el valor botànic i històric d'aquest singular herbari.

- Bonet, M.A. i Vallès, J. (2006). *Plantes, remeis i cultura popular del Montseny*. Etnobotànica d'una Reserva de la Biosfera. Brau.
- Bonet, M.A., Camprubí, J., Roldán, M. i Vallès, J. (2005). Nota biogràfica d'Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic. *Notes*, 20, 19-32.

- Bonet, M.A., Camprubí, J., Roldán, M. i Vallès, J. (2008). *Etnobotànica de Gallecs. Plantes i cultura popular al Baix Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 11.
- Boter de Palau, R. (2002). Apunts d'una conversa amb la Magdalena Torras, de can Jornet de Gallecs. *Notes*, 17, 75-88.
- Garcia-Pey, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 6.
- Masclans, F. (1981). *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Montblanc-Martín.
- Miret, X. (2019). Sabies què... enguany es commemora el centenari de la mort d'una de les personalitats més destacades del poble? Mossèn Andreu Malgà (1873-1919). *L'Altaveu*, 142, 18-19.
- Vallès, J. (dir.), Veny, J., Vigo, J., Bonet, M.A., Julià, M.A i Villalonga, J.C. (2014). *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana*. Termcat. <https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/191>

Annex. Relació d'exemplars que configuren l'herbari

A continuació es relacionen els 101³ exemplars que constitueixen l'herbari, ordenats per ordre, família i espècie. Cal advertir que l'herbari no ha estat revisat botànicament i només s'ha procedit a comprovar la vigència dels noms científics anotats en l'herbari. Cada entrada (exemplar) consta de dues línies d'informació. En la primera, trobem la informació anotada en les etiquetes per Mn. Malgà: nom⁴, lloc i data de recol·lecció. I, en la segona, el nom científic vigent i un nom comú⁵.

178

Ordre asterals, família asteràcies

1	Adenostyles albifrons Rchb. <i>Adenostyles alliariae</i> (Gouan) A. Kern. = <i>Adenostyles albifrons</i> (L.f.) Rchb.	Puigcerdà	1913-08-30 Adenostil
2	Aster novi belgii L. <i>Aster novi-belgii</i> L.	Barcelona	1894-09-00 Setembres
3	Aster acris L. <i>Aster sedifolius</i> L. = <i>Aster acris</i> L.	Barcelona	1914-11-27 Fadrins i fadrines
4	Aster acris L. <i>Aster sedifolius</i> L. = <i>Aster acris</i> L.	Montserrat	1916-07-10 Fadrins i fadrines
5	Aster acris L. <i>Aster sedifolius</i> L. = <i>Aster acris</i> L.	Vallromanes-Teià	1900-09-00 Fadrins i fadrines
6	Aster tripolium L. <i>Aster tripolium</i> L. Subsp. <i>Pannonicus</i> (Jacq.) Soó	Sant Pere de Ribes	1912-09-00 Cabridella
7	Aster willkommii Schultz <i>Aster willkommii</i> Sch. Bip. Subsp. <i>Willkommii</i>	Barcelona	1914-11-27 Aster de Willkomm

³ Dotze dels quals estan sense identificar.

⁴ En la majoria dels casos només hi consta el nom científic. En els pocs casos que també hi ha anotat un comú aquest s'ha reproduït entre cometes.

⁵ Tot i que moltes espècies tenen una gran riquesa sinonímica, s'ha optat per un únic nom comú. S'ha intentat que aquest sigui d'ús habitual en el domini lingüístic del català central o bé, quan aquest no existeix, s'ha emprat el nom comú derivat del científic.

8	Aster Willkommii C.H. Schultz Aster willkommii Sch. Bip. Subsp. Wilkommii	Barcelona	1898-00-00 Àster de Willkomm	
9	Asteriscus aquaticus Moench Asteriscus aquaticus (L.) Less.	Gallecs	1909-07-27 Capcetes	
10	Bellis annua L. Bellis annua L. Subsp. annua	Montserrat	1916-07-10 Margaridoia	
11	Bellis perennis L. Bellis perennis L.	Barcelona	1895-07-00 Margaridoia	
12	Bellis perennis L. "Margaridoia" Bellis perennis L.	Vilafranca del Penedès	1907-04-27 Margaridoia	
13	Bellis perennis L. Bellis perennis L.	Vilafranca del Penedès	1902-02-00 Margaridoia	
14	Bellis silvestris Cyr. Bellis silvestris Cirillo	Barcelona	1896-03-00 Margaridoia	
15	Bellis silvestris Cyr. Bellis silvestris Cirillo	Begur	1913-02-17 Margaridoia	
16	Bidens tripartita L. Bidens tripartita L.	Palau-solità i Plegamans	1905-09-28 Biden tripartit	
17	Bidens tripartita L. Bidens tripartita L.	Puigcerdà	1913-08-19 Biden tripartit	
18	Conyza ambigua DC. Conyza bonariensis (L.) Cronquist	Sant Pere de Ribes	1912-07-23 Cànem bord	
19	Erigeron canadensis L. Conyza canadensis (L.) Cronquist = Erigeron canadensis L.	Gallecs	1905-08-00 Cànem bord	179
20	Erigeron canadensis L. Conyza canadensis (L.) Cronquist = Erigeron canadensis L.	Gallecs	1905-08-00 Cànem bord	
21	Erigeron canadensis L. Conyza canadensis (L.) Cronquist = Erigeron canadensis L.	Puigcerdà	1913-08-14 Cànem bord	
22	Erigeron canadensis L. Conyza canadensis (L.) Cronquist = Erigeron canadensis L.	Vilafranca del Penedès	1901-10-00 Cànem bord	
23	Dahlia variabilis Desf. Dahlia pinnata Cav. = Dahlia variabilis Desf.	Gallecs	1909-09-00 Dàlia	
24	Erigeron acris L. Erigeron acer L. = Erigeron acris L.	Castellterçol	1894-08-00 Erígeron acre	
25	Erigeron acris L. Erigeron acer L. = Erigeron acris L.	Gallecs	1903-08-00 Erígeron acre	
26	Erigeron acris L. Erigeron acer L. = Erigeron acris L.	Montserrat	1916-07-10 Erígeron acre	
27	Erigeron acris L. Erigeron acer L. = Erigeron acris L.	Sant Pere de Ribes	1912-11-25 Erígeron acre	
28	Erigeron acris L. Erigeron acer L. = Erigeron acris L.	Sant Pere de Ribes	1914-09-00 Erígeron acre	
29	Erigeron alpinus L. Erigeron alpinus L.	Puigcerdà	1913-09-24 Erígeron alpí	
30	Eupatorium cannabinum L. Eupatorium cannabinum L. Subsp. cannabinum	Manresa	1894-08-00 Canabassa	
31	Eupatorium cannabinum L. Eupatorium cannabinum L. Subsp. cannabinum	Mollet del Vallès	1908-07-00 Canabassa	

32	Eupatorium L. Eupatorium sp.	Barcelona	1895-12-00 Canabassa
33	Helianthus tuberosus L. "Nyamara" Helianthus tuberosus L.	Gallecs	1905-08-00 Nyàmera
34	Inula conyza DC.⁶ Inula conyza DC.	Gallecs	1904-08-00 Ínula coniza
35	Inula conyza DC. Inula conyza DC.	Girona	1913-10-01 Ínula coniza
36	Inula crithmoides L. Inula crithmoides L.	Sitges	1914-09-24 Botja groga
37	Inula crithmoides L. Inula crithmoides L.	Sitges	1914-09-24 Botja groga
38	Inula graveolens Desf. Inula graveolens (L.) Desf.	Sant Pere de Ribes	1910-10-00 Olivardó
39	Inula helenioides DC. Inula helenioides DC. in Lam. et DC.	Gallecs	1906-08-00 Àrnica
40	Inula helenioides DC. Inula helenioides DC. in Lam. et DC.	Olèrdola	1902-07-00 Àrnica
41	Inula helenioides DC. Inula helenioides DC. in Lam. et DC.	Puigcerdà	1913-08-24 Àrnica
42	Inula helenioides DC. Inula helenioides DC. in Lam. et DC.	Puigcerdà	1913-08-24 Àrnica
43	Inula salicina L.⁷ Inula salicina L.	Montserrat	1915-07-07 Àrnica
44	Inula salicina L. Inula salicina L.	Montserrat	1916-07-10 Àrnica
45	Inula salicina L. Inula salicina L.	Montserrat	1916-07-10 Àrnica
46	Inula salicina L.⁸ Inula salicina L.	Montserrat	1916-07-10 Àrnica
47	Inula salicina L. Inula salicina L.	Ripoll	1915-08-26 Àrnica
48	Inula viscosa Ait. "Olivarda" Inula viscosa (L.) Aiton	Barcelona	1895-10-00 Olivarda
49	Inula viscosa Ait. Inula viscosa (L.) Aiton	Gallecs	1905-08-00 Olivarda
50	Inula viscosa L. Inula viscosa (L.) Aiton	Girona	1913-00-00 Olivarda
51	Jasonia glutinosa DC. Jasonia saxatilis (Lam.) Guss. = Jasonia glutinosa auct.	Sant Pere de Ribes	1910-10-10 Te de roca
52	Jasonia tuberosa DC⁹ Jasonia tuberosa (L.) DC.	Barcelona	1894-08-00 Herba del mal estrany

⁶ Nom rectificat, abans (ratllat): Jasonia glutinosa DC.

⁷ Nom rectificat, abans (ratllat): Inula squarrosa L.

⁸ Nom rectificat, abans (ratllat): Inula squarrosa L.

⁹ A sobre del nom hi ha escrita la paraula "NÓN".

53	Jasonia tuberosa DC. <i>Jasonia tuberosa</i> (L.) DC.	Sant Pere de Ribes	1914-08-00 Herba del mal estrany
54	Asteriscus spinosus G.G. <i>Pallenis spinosa</i> (L.) Cass. subsp. <i>Spinosa</i> = <i>Asteriscus spinosus</i> (L.) Sch. Bip.	Gallecs	1906-06-00 Gravit
55	Asteriscus spinosus G.G. <i>Pallenis spinosa</i> (L.) Cass. subsp. <i>Spinosa</i> = <i>Asteriscus spinosus</i> (L.) Sch. Bip.	Gallecs	1906-06-00 Gravit
56	Asteriscus spinosus G.G. <i>Pallenis spinosa</i> (L.) Cass. subsp. <i>Spinosa</i> = <i>Asteriscus spinosus</i> (L.) Sch. Bip.	Vilafranca del Penedès	1902-07-23 Gravit
57	Petasites officinalis Moench <i>Petasites hybridus</i> (L.) P. Gaertn. = <i>Petasites officinalis</i> Moench	Gallecs	1906-03-00 Petasita
58	Pulicaria dysenterica Gaertn. <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.	Castellterçol	1894-08-00 Herba de Sant Roc
59	Pulicaria dysenterica Gaertn. ¹⁰ <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.	Manresa	1894-07-00 Herba de Sant Roc
60	Pulicaria dysenterica Gaertn. <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.	Sant Pere de Ribes	1914-09-03 Herba de Sant Roc
61	Pulicaria dysenterica Gaertn. <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.	Vilafranca del Penedès	1902-07-23 Herba de Sant Roc
62	Solidago canadensis L. <i>Solidago canadensis</i> L.	Manresa	1894-08-00 Palma d'or
63	Tagetes erecta L. "Clavell de moro" <i>Tagetes erecta</i> L.	Gallecs	1909-09-00 Clavell d'agost ¹¹
64	Tussilago farfara L. <i>Tussilago farfara</i> L.	Caldes de Montbui	1909-06-00 Pota de cavall
65	Zinnia elegans Jacq. "Rosa mística" <i>Zinnia elegans</i> Jacq.	Cambrils	1892-08-00 Clavell de paper ¹²
Ordre dipsacals, família dipsacàcies			
66	Cephalaria leucantha Schrad <i>Cephalaria leucantha</i> (L.) Roem. et Schultes	Gavà	1900-08-00 Atxa
67	Cephalaria leucantha Schrad <i>Cephalaria leucantha</i> (L.) Roem. et Schultes	Sant Pere de Ribes	1912-08-00 Atxa
68	Dipsacus silvestris Mill. "Cardó bort" <i>Dipsacus fullonum</i> L. Subsp. <i>Fullonum</i> = <i>Dipsacus silvestris</i> Mill.	Gallecs	1905-07-16 Cardó
69	Trichera sylvatica Schrad. <i>Knautia</i> sp.	Montserrat	1900-07-00 Vídues
70	Scabiosa maritima L. <i>Scabiosa atropurpurea</i> L. = <i>Scabiosa maritima</i> L.	Gallecs	1907-07-00 Vídues
71	Scabiosa maritima L. <i>Scabiosa atropurpurea</i> L. = <i>Scabiosa maritima</i> L.	Manresa	1894-07-00 Vídues
72	Scabiosa maritima L. <i>Scabiosa atropurpurea</i> L. = <i>Scabiosa maritima</i> L.	Sant Pere de Ribes	1912-08-00 Vídues
73	Scabiosa maritima L. <i>Scabiosa atropurpurea</i> L. = <i>Scabiosa maritima</i> L.	Sant Pere de Ribes	1912-08-00 Vídues

¹⁰ Nom rectificat, abans (ratllat): *Inula salicina* L.

¹¹ Mn. Malgà hi té anotat el sinònim: clavell de moro.

¹² Mn. Malgà hi té anotat el sinònim: rosa mística.

74	Scabiosa maritima L. <i>Scabiosa atropurpurea</i> L. = <i>Scabiosa maritima</i> L.	Sant Pere de Ribes	1913-08-00 Vídues
75	Scabiosa gramuntia L. <i>Scabiosa columbaria</i> L.	Montserrat	1911-07-17 Escabiosa
76	Scabiosa columbaria L. <i>Scabiosa columbaria</i> L.	Montserrat	1900-07-00 Escabiosa
77	Scabiosa columbaria L. <i>Scabiosa columbaria</i> L.	Puigcerdà	1913-08-30 Escabiosa
78	Succisa pratensis Moench <i>Succisa pratensis</i> Moench	Caldes de Montbui	1908-06-25 Mossegada del diable
Ordre dipsacals, família valerianàcies			
79	Centranthus calcitrapa DC. <i>Centranthus calcitrapae</i> (L.) Dufr	Gallecs	1907-00-00 Pedrosa
80	Centranthus calcitrapa DC. <i>Centranthus calcitrapae</i> (L.) Dufr	Sant Pere de Ribes	1913-00-00 Pedrosa
81	Centranthus calcitrapa DC. <i>Centranthus calcitrapae</i> (L.) Dufr	Teià	1900-00-00 Pedrosa
82	Centranthus calcitrapa DC. <i>Centranthus calcitrapae</i> (L.) Dufr	Teià	1901-07-00 Pedrosa
83	Centranthus ruber DC. <i>Centranthus ruber</i> (L.) DC. subsp. <i>ruber</i>	Mollet del Vallès	1906-06-00 Herba de Sant Jordi
84	Valeriana officinalis L. <i>Valeriana officinalis</i> L.	Mieres	1900-07-09 Valeriana
85	Valeriana tuberosa L. <i>Valeriana tuberosa</i> L.	Teià	1900-00-00 Valeriana tuberosa
86	Valerianella tridentata Kroth <i>Valerianella coronata</i> (L.) DC.	Gallecs	1907-05-00 Canonges
87	Valerianella echinata DC. <i>Valerianella echinata</i> (L.) DC.	Gallecs	1905-05-00 Canonges punxants
88	Valerianella eriocarpa Desv. <i>Valerianella eriocarpa</i> Desv.	Gallecs	1904-05-00 Canonges
89	Valerianella olitoria Poll. <i>Valerianella locusta</i> (L.) Laterr. = <i>Valerianella olitoria</i> (L.) Pollich	Gallecs	1904-00-00 Herba dels canonges
Sense identificar			
90	sense identificar	Gallecs	1905-10-10
91	sense identificar	Gallecs	1909-00-00
92	sense identificar	Gallecs	sense data
93	sense identificar	Manresa	1895-09-01
94	sense identificar	Palau-solità i Plegamans	1905-10-10
95	sense identificar	Sant Pere de Ribes	1912-04-00
96	sense identificar	sense lloc	sense data
97	sense identificar	sense lloc	sense data
98	sense identificar	sense lloc	sense data
99	sense identificar	sense lloc	sense data
100	sense identificar	sense lloc	sense data
101	sense identificar	sense lloc	sense data

MUSEU ABELLÓ

Valldeoriolf. Camps vermells. L'explosivisme de Joan Abelló i l'art del paisatge

Àlex Garcia Delgado*

183

Autor: Joan Abelló i Prat
Títol: Valldeoriolf. Camps vermells
Any: 1994
Tècnica: oli sobre tela
Mides: 92 x 73 cm.
Núm. de registre FMJA¹: 4836

¹ Fundació Municipal Joan Abelló

*Historiador de l'Art, alexdelgado_26@hotmail.com

Article rebut el 20 d'octubre de 2021; acceptat el 22 d'octubre de 2021.

Resum: A l'obra *Valldeoriolf. Camps vermells*, Joan Abelló i Prat (Mollet del Vallès, 1922 - Barcelona, 2008) plasma, de manera molt clara, la seva concepció de la pintura paisatgística. A partir del seu explosivisme –una proposta plàstica, la matèria pictòrica i la gamma cromàtica de la qual són vàlides en si mateixes com a protagonistes– l'artista molletà configura uns paisatges tant vius com la mateixa natura. La contemplació d'aquestes obres és sinònim de situar-se enfront d'un ferotge mar de textures i colors vius. A partir de l'obra *Valldeoriolf. Camps vermells*, que ha esdevingut el cartell oficial del Museu Abelló, l'article repassa els punts clau de la tècnica i la teoria artística del pintor molletà, considerat l'últim gran paisatgista del segle XX.

184

Paraules Clau: color, explosivisme, Joan Abelló i Prat, Mollet del Vallès, paisatgisme, *Valldeoriolf. Camps vermells*

Valldeoriolf. Camps Vermells. Joan Abelló's explosivism and the art of landscape painting

Abstract: In his work *Valldeoriolf. Camps Vermells* ('*Valldeoriolf. Red Fields*'), Joan Abelló i Prat (Mollet del Vallès, 1922 - Barcelona, 2008) captures, unequivocally, his concept of landscape painting. Using his unique style known as explosivism - in which the subject matter and chromatic range were themselves worthy protagonists - the Mollet artist shaped landscapes as vivid as nature itself. Any contemplation of these works is synonymous with being confronted by a fierce sea of vivid textures and colours. Using the painting *Valldeoriolf. Camps Vermells*, that features on the official Museu Abelló poster, the article reviews the key technical and theoretical aspects of the Mollet-born artist widely regarded as the last great landscape painter of the twentieth century.

Keywords: colour, explosivism, Joan Abelló i Prat, Mollet del Vallès, landscape painting, *Valldeoriolf. Camps vermells*

A una entrevista publicada al setmanari *Destino* l'any 1955, Joan Cortés planteja al pintor Abelló la pregunta següent: "Els seus colors, en efecte, guarden molt poca relació amb el model pres del natural. Ells més aviat semblen inventats. En què s'inspira per crear-los?" (Masats, 2001, p. 144). De fet, és un plantejament molt raonable vers l'obra del pintor molletà, en la qual hi destaca, per sobre de tot, l'ús lliure i agressiu dels colors per part de l'artista sigui quin sigui el gènere o subjecte protagonista de les seves peces. A la pregunta, Abelló hi contestà:

En moltes coses. Les ales d'una papallona, per exemple, són una autèntica simfonia cromàtica en la qual tots els colors guarden una rigorosa harmonia entre ells. N'hi ha a la terra, on l'harmonia és blava. Les fulles seques també són una meravella. Les que han caigut de fa temps tenen, en la seva part posterior, una riquesa de colors extraordinària. Tot això em suggereix idees per harmonitzar les tintures (Masats, 2001, p. 144).

Contemplar un paisatge d'Abelló és, doncs, situar-se enfront d'un dolç terratrèmol de textures i co-

lors vius, és sentir la ferocitat de la natura i alhora la seva aclaparadora bellesa, és viure l'experiència d'una proposta plàstica la matèria pictòrica de la qual és vàlida en si mateixa com a protagonista: les obres d'Abelló es presenten davant l'espectador, que les contempla com una ferotge tempesta que, lluny de provocar inquietud, t'atrapen i et porten a través d'un mogut viatge visual produït per una paleta cromàtica inusualment rica i variada.

L'obra *Valldeoriof. Camps vermells*, triada per ser el cartell oficial del Museu Abelló, n'és un exemple paradigmàtic. Aquesta pintura de Joan Abelló ens representa un paisatge del Vallès totalment sotmès a una dictadura del color: al centre de la composició hi ha la representació d'una petita casa, l'únic element creat per l'home que es pot reconèixer enmig d'aquest mar de colors i pintura brillant que configura un paisatge molt dinàmic i vistós que, en la part superior, es tanca amb unes muntanyes i un cel amb núvols, en una zona amb un fort contrast cromàtic amb tonalitats molt més fredes. És una peça de gran cromatisme, de gran intensitat i de molta capa pictòrica, tal com és característic en les pintures d'Abelló i en el seu estil explosivista, basat en l'acció de llençar la pintura sobre el llenç, bé directament del tub, o també en proporcions adequades amb l'espàtula, de manera que en cada intervenció es produïa un xoc, una "explosió" del pigment contra la tela. En paraules del mateix Abelló:

No sé ni com, vaig començar a pintar literalment a raig fet. Per

tant, llençava la pintura directament del tub a la tela. Poques vegades faig servir l'espàtula. Els colors esclataven sobre la tela. Els gruixos donaven uns relleus nous sobre les meves obres. Era un cromatisme sorprenent, d'una eficàcia primitiva i, alhora, innovadora. En vaig dir pintura explosiva. (...) La "gran pasta", com en dic, és com el magma d'un volcà, acolorit, escumejant, encès, que s'escampa pels meus quadres. (...) Em poso a pintar i de vegades sembla que els tubs de color em ragin de l'ànima. Diuen que se m'encenen els ulls de tigre o de serp. Veig la pintura a la tela, abans que s'hi fixi. La matèria dels colors és la forma de la meva obra i la meva sang feta dels colors de l'arc de Sant Martí (Masats, 2001, pp. 134-136).

Es tracta d'una forma de pintar que, segons la temàtica representada, i en funció de la configuració de la paleta que Abelló escull a cada ocasió, permet descobrir diferents resultats i veure com varia en cada cas la utilització dels gruixos de pintura. En aquest sentit, aquesta peça és molt significativa, ja que encaixa perfectament en aquesta definició i mostra el caràcter personal i diferencial que sap aconseguir només Abelló: és un pintor que va de la taca a la forma, que dona pes al color enfront de la línia, que soluciona el volum mitjançant taques de color. Aquesta tècnica, gairebé ritual, provoca una pintura aparentment *fauve*, amb colors molts saturats fruits del nul treball previ dels colors abans de ser llençats sobre la tela, amb aires, també, ex-

pressionistes i simbolistes.² Aquest procés creatiu, que gairebé es podria considerar una autèntica *performance*, atorga a cada peça encara més autenticitat: les seves pintures explosivistes, més enllà de ser úniques i comportar el valor artístic intrínsec de l'exclusivitat propi de totes les obres d'art, són fruit d'un estat d'ànim, d'un moment concret, d'una convulsió creativa exacta que genera un univers de taques de color sobre el qual l'habilitat artística d'Abelló farà néixer les formes.

186

Un paisatge explosivista inclou, per tant, una determinada situació anímica, és la traducció en pintura d'una de les més peculiars i interessants formes de veure i entendre la natura: “De la mateixa manera que un pianista sap on té les teclès, jo escullo el color, instintivament, sense que la raó es detingui per ferne l'elecció. Aquesta és una acció que tal vegada podria qualificar d'esotèrica, de ritus ocult, secret” (Masats, 2001, p. 172). De la mateixa manera que un mateix discurs pot ser llegit de forma diferent inclús per la mateixa veu en funció del moment, una pintura explosivista d'Abelló és també un fenomen únic i instantani. Certament, és quelcom que també succeeix a la natura, amb els paisatges: són canviants, estan vius i poden expressar sentiments tan diferents com ulls els poden apreciar. És per això, pos-

siblement, que el fet de parlar de l'explosivisme d'Abelló ens porti a tractar el gènere del paisatge, el més vegades explotat per aquesta forma de pintar de l'artista molletà.

Abelló és un pintor paisatgista en el sentit més ampli de la paraula. Ja des de ben petit pintava a *plein air*, a vegades sol i altres amb la companyia de Castellsagués o Rosés, altres amics pintors, plasmant sobre la tela escenes de paratges i masies de l'entorn, com can Pujol, can Magre o can Mollet, intentant imitar el mite local que la presència de Joaquim Mir a Mollet anys abans del naixement del nostre artista va deixar en la memòria col·lectiva de la ciutat.³ Aquesta obsessió pel paisatge i la natura el van acompanyar durant tota la seva vida, i va ser aquesta “gran pasta” el principal i més adequat llenguatge a través del qual ensenyar al món la seva forma de sentir-los. Prova d'això són les moltíssimes teles explosivistes que ens mostren paisatges d'arreu del món: des de paisatges urbans de grans metròpolis a paisatges de la Polinèsia, l'Himàlaia o la sabana africana, tot mostrant-nos els diferents estats climatològics possibles, com la boira, la neu o la calor.

Tot plegat es presenta davant dels nostres ulls com una traducció visual totalment colorista, viva i dinàmica, que es desenvolupa de la mateixa manera sigui quin sigui el

² En paraules d'Abelló:

Jo vaig amb els pintors que dibuixen amb els colors. La línia és secundària. Els volums els solucionen amb taques de colors. Aquest és el camí dels expressionistes i dels simbolistes: Gauguin, Nolde, Munch, Van Gogh. Un metge hauria de dibuixar l'anatomia. Nosaltres ho resolom amb els colors, alternem el dibuix i el color (Masats, 2001, pp. 163-164).

³ A *L'hora del te* llegim: “En aquell temps ja llunyà de quan jo començava a recórrer els camps del Vallés... trobant per tot arreu pàgines que em deien: Aquí on ara pinteu, ja hi havia estat un pintor que es deia Mir” (Abelló, 1961, p. 136).

subjecte o la ubicació que es representa: Abelló ens regala la mateixa intensitat i diferenciació colorista en els seus paisatges més remots i en aquells més propers. De fet, tot i la gran varietat de llocs que ha pintat, els voltants del seu Vallès estimat van ser sempre la seva major inspiració, i els seus paisatges són aquells que més vegades ha gaudit i pintat, i l'obra *Valldoriorolf. Camps vermells*, pintada al 1994, n'és un exemple evident. Segons Fèlix Bentz:

L'última dècada del segle serà l'etapa on floreixerà tot el "mite"

d'Abelló. Múltiples premis, innumerables exposicions, constants participacions en ràdio, premsa, televisió, homenatges i segurament l'eix principal de tot l'esforç de la seva vida: veure fet realitat el museu que portarà el seu nom, el Museu Abelló (Bentz, 1998, p. 135).

No és estrany, per tant, que aquesta obra esdevingui la imatge del museu, així com, també, la imatge de la valuosa petjada artística que el pintor molletà ha deixat a la història de l'art català.

Bibliografia

Abelló, J. (1961). *L'hora del te*. Impressió Salvador Salvadó i Joan Barbarà.

Abelló, J. (1988, 2a ed.). *L'hora del te*. Mediterrània.

Bentz, J.F. (1998). *Abelló*. AUSA.

Masats, J. (2001). *Les arrels d'Abelló*. Mediterrània.

ART URBÀ

Els murals de l'Institut de Mollet del Vallès.

Un projecte educatiu i artístic amb vocació de continuïtat

Rocio Abalos García*

189

Figura 1. Gisela Estévez, alumna de 2n de batxillerat artístic. Font: Angelina Serra

Tipologia: pintures murals exteriors (grafits)

Autoria: estudiants de 2n de batxillerat artístic i dos alumnes de 2n d'ESO

Cronologia: 2020-21

Localització: Institut de Mollet del Vallès (avinguda de Burgos, 96)

*Estudiant de Belles Arts, 01.garcia.abalos.rocio@gmail.com

Article rebut el 26 de juliol de 2021; acceptat el 3 de setembre de 2021.

Resum: L'article exposa un projecte educatiu i artístic que ha donat com a primer resultat la creació d'un conjunt de pintures murals exteriors (grafits) en els patis interiors de l'Institut de Mollet del Vallès. El projecte té vocació de continuïtat i vol convertir l'únic institut de Mollet on s'imparteix batxillerat artístic en un espai d'exposició de les obres dels artistes que hi han estudiat.

Paraules clau: alumnes, art urbà, batxillerat artístic, grafit, Institut de Mollet del Vallès, Mollet del Vallès, pintura mural

The murals at the Mollet del Vallès Institute. An ongoing educational and artistic project

Abstract: The article describes an educational and artistic initiative involving a set of exterior murals (graffiti) in the interior courtyards of the Mollet del Vallès Institute. The project is intended to be ongoing and aims to turn the only high school in Mollet to offer an artistic baccalaureate into an exhibition space for the works of the artists who studied there.

Keywords: students, urban art, artistic baccalaureate, graffiti, Mollet del Vallès Institute, Mollet del Vallès, mural

190

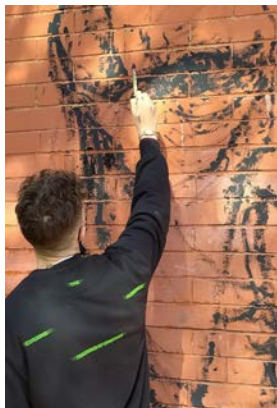
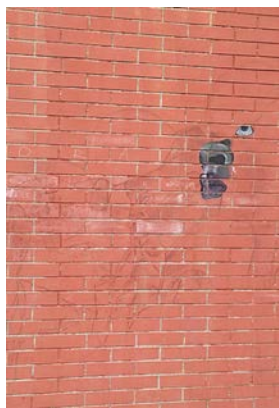
Al número 96 de l'avinguda de Burgos trobem l'Institut de Mollet del Vallès i, en els seus patis interiors, un conjunt de pintures murals o grafits. Es tracta d'un projecte educatiu, realitzat durant el curs 2020-21, per alumnes de segon de batxillerat artístic –i també dos alumnes de 2n d'ESO–, sota la coordinació de la professora Angelina Serra. L'objectiu, recuperar l'art urbà a l'Institut de Mollet utilitzant la pintura mural com una tècnica diferent a la que l'alumnat està habituat. Una tècnica que, més enllà d'un aprenentatge artístic, pot suposar també una sortida professional.

El projecte va començar amb la comprensió i el domini de la perspectiva, la profunditat i l'espai en l'assignatura de dibuix artístic. Del marc teòric i el paper es va passar a experimentar en un suport diferent: els murs exteriors. Per a aquest propòsit es van destinar dues hores setmanals dins de l'assignatura de dibuix artístic. El resultat, la creació de diferents murals que transfor-

men petits espais i racons dels patis interiors. El conjunt de murals no tenen una temàtica comuna però sí l'ús de la mateixa tècnica. La perspectiva cònica permet crear murals amb sensació d'engany visual, on s'aconsegueix una aparent profunditat de camp que permet valorar la posició particular de cada forma en l'espai i dona a l'espectador una falsa sensació de realitat i tridimensionalitat.

Cal destacar, també, la participació de dos alumnes de 2n d'ESO: la Cristina Barrios i el Denis Bravo, que destaquen pel bon domini del dibuix.

Aquest projecte té vocació de continuïtat. Aquest any han estat els murals, però qui sap si els pròxims seran escultures, pintures o fins i tot performances. D'aquesta manera, l'únic institut de Mollet on s'imparteix batxillerat artístic, més enllà d'un lloc d'aprenentatge, vol convertir-se també en un aparador que mostri les creacions dels artistes que hi han estudiat.

Figura 2. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Andrea Molina i Alexandra Chocña (2n de batxillerat), Ainoa Salas (2n de batxillerat), Gisela Martínez (2n de batxillerat), Denis Bravo (2n d'ESO), David Vaquerizo (2n de batxillerat) i Cristina Barrios (2n d'ESO). Font: Angelina Serra

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès

